00023213

NOT TO BE ISSUED
OUT OF THE LIBRARY.

BOMBAY BRANCH
OF THE
ROYAL ASIATIC SOCIETY
TOWN HALL, BOMBAY.

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 15 June, 2016

00023213

ANTONIO CELSISSIMO
AC SERENISSIMO
SAXONIAE PRINCIPI.

ANGELUS FABRONIUS.

UT teſtatus omnibus eſſet, CELSISSIME AC SERENISSIME PRINCEPS, meus in Te gratus animus, & ſingularis obſervantia, a Te vehementer efflagitavi, dum ſuperiori anno Dreſdae eram, ut aliquod mearum vigiliarum munus in Tuo

nomine apparere ſineres. Benigne, ut ſoles, id a Te mihi conceſſum eſt, pro quo aliiſque immortalibus erga me Tuis beneficiis, ſi minus ad referendam gratiam ſatisfacere potero, ad celebrandam certe & habendam ſatis ſum facturus. Equidem ſatiari non queo, cum de Tua clementia, manſuetudine, humanitate, ingenio, religionis ſtudio ceteriſque virtutibus, quae Principes maxime commendant & ornant, praedico; & delector hoc ipſo, quod uno ore omnes conſentiant ex Te, & ex Auguſta Uxore Tua in ſinu Sapientiae apud nos educata, magnarum virtutum exempla petenda. Faxit Deus O. M. ut diu ſoſpites ſitis, omniaque Vobis fauſte, feliciter proſpereque eveniant.

VITAE ITALORUM

DOCTRINA EXCELLENTIUM

QUI SAECULIS XVII. ET XVIII. FLORUERUNT.

ANGELUS FABRONIUS HIPPOLYTO

PINDEMONTIO PATRICIO VENETO ET HIEROSOLYMITANO EQUITI.

S. P. D.

Hanc damus veniam, petimuſque viciſſim, ut tanquam noſtratium exponantur vitae hominum exterorum, qui tum in illa veſtra Patavina Academia, tum in hac noſtra Piſana magiſtri munere glorioſe perſuncti ſunt. Ea propter vitam Paganini Gaudentii, quamvis Rhaetici hominis, Latinis litteris mandare decrevi, quam tibi nuncupo, vir clariſſime & amiciſſime, ut monumentum aliquod extet mei erga te amoris atque obſervantiae. Cognovi enim ſemper te ita cupidum rerum mearum, ut nullos aeque ſtu-

dioſos me habere exiſtimem, pro quo bene-ficio neſcio equidem quas tibi gratias rependam. Si quisquam fuit unquam remotus & natura, & ratione atque doctrina ab inani laude, & ſermonibus vulgi, ego profecto is ſum. Nihilo tamen minus cum tui ſimiles, hoc eſt doctos & eruditos invenio, qui me non fruſtra conſumpſiſſe tempus judicent in hiſtoria conſcribenda, & in prodendis memoriae magnorum virorum factis, non mediocri laetitia perfruor, eoque magis incendor ad iter reliquum conficiendum. Cuperem equidem Piſani Gymnaſii hiſtoriam & mea ſponte, & multorum cohortationibus, & Principis juſſu, cujus beneficentia illi praeſum, contexere, ſed deterreor argumenti magnitudine: innumerae enim ſunt res, quae ex memoria noſtra, ac patrum majorumque noſtrorum, ex annalium monumentis, ex commentariis rerum Etruſcarum, atque ex omni ſcriptura ſunt conquirendae; peregrinandum etiam in alienis civitatibus, quod undique ad nos confluerent non ſolum diſcipuli, ſed et magiſtri; judicandum diſſerendumque de omni diſciplinarum ge-

nere, dum ſcripta hominum, qui in iis excelluerunt, referuntur atque inter ſe comparantur; circumſpiciendae quoque res civiles, quod eae ſaepiſſime cum re litteraria conjungantur; & quod non minus in Republica, quam in litteris maximae fiunt converſiones inclinationeſque temporum, omnia momenta ſunt obſervanda, atque cauſſae inveſtigandae, quae mutationem afferre potuerunt. Tu ſaepius expertus es quanti laboris ſit vitam vel unius hominis omni ex parte declarare, quamvis is non magno temporis intervallo a nobis disjunctus fuerit, quamobrem tu, cujus judicio plurimum ſemper tribui, ſtatues ipſe, num mearum virium eſſe poſſit de tot viris dicere, quorum aetates non annis modo, ſed & ſaeculis a nobis remotae ſunt, quorumque facta obruta hominum interitu & oblivione poſteritatis pene extincta eſſe videntur. Quoniam id ſuſcepi muneris, ut vitas explicarem virorum doctrina excellentium, qui hoc & praeterito ſaeculo floruerunt, & quod ex iis maxime admirari ſoleam humaniorum litterarum cultores eximios, quod haec ſtudia adoleſcentiam

alant, ſenectutem oblectent, & quod pernoctant nobiſcum, peregrinantur & ruſticantur, poſtquam de Averanio, de Polito & de Corſinio dixi, non recuſabo de iis quoque dicere, qui ſuperiori ſaeculo qua voce, qua ſcriptis, dum operam praeſtabant ſuam huic Academiae, earumdem litterarum cauſſam ſtrenue praeceptis atque exemplis egerunt. Sunt ii quidem magni nominis, merenturque omnes, ut ſuus honos, ſuaque laus iis reddatur. Quo in numero quod fuerit & Paganinus Gaudentius, a te vehementer peto, ut ejus imaginem a me expreſſam ſic intueris, veluti hominis, cujus lineamentis eorum pigmentorum, quae inventa aut nondum erant, aut barbaries ſuperioris ſaeculi infuſcaverat, color & flos defuit. Ex quo factum eſt, ut ex multis operibus, quae ipſe ſcripſit, quamvis eruditione & doctrina etiam abundent, nulla nunc legantur, lateantque omnia in bibliothecarum angulis. Quis negabit nobiſcum actum eſſe praeclare, quod in ea devenerimus tempora, quibus exigi a ſcriptoribus ſolet, ut purum & accuratum orationis genus afferant, ut aeque ne-

gligentiam & munditiam odioſam & exquiſitam nimis vitent, ut, circumciſa & amputata inanitate omni verborum & rerum, apta inter ſe & cohaerentia, & quid maxime deceat, ſic ut neque abſit quidquam, quod ad rem facit, neque redundet, perſequantur ac videant, ut omnia quaſi in critices lance ponant, & philoſophiae luminibus illuſtrent? Sane dum Paganinus & effuſe, & ambitioſe, & inaniter etiam ſaepe exultat in erudita aliqua quaeſtione tractanda, libenter illum aſſimilaverim viti ſerpenti multiplici lapſu & erratico, quae delectat foliorum copia, ſed quae parum fructus, quo cum jucunditate veſcaris, edit. Nihilo tamen minus deberi hoc a me homini, qui ingenio et eruditione affluit, & qui voce praeceptiſque ſuis multos noſtrorum, quo in numero etiam fuit ille medicorum princeps Franciſcus Redius, excitavit ad locupletandas & ornandas verborum dote magnarum artium diſciplinas, ut cum etiam nunc vivam illius memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, ſi poſſem. Quod vero in hac concinnanda vita & memor tuorum erga me meritorum, & gra-

tus fuerim, hoc, ut ſpero, valebit ad tuam erga me voluntatem & ſtudium confirmandum, cujus fiducia peto a te, ut quanto citius poteris ad me mittas quae de Antonio Contio, aliiſque nobiliſſimis Poetis Venetis promiſiſti. Non enim tam ſum peregrinator, quam ſolebam, & ſic utor Piſano otio, ut ſine ulla interpellatione in litterulis meis verſer. Vale, & reviſe nos aliquando; neminem enim habemus, quocum & jocari liberius, & de temporum conditione confidentius, & de communibus ſtudiis utilius & jucundius loqui poſſimus.

Piſis Kal. Januarii MDCCLXXXIX.

PAGANINUS GAUDENTIUS.

PAGANINUS GAUDENTIUS Pesclavienſis, tantam apud nonnullos doctrinae famam collegerat, ut quemadmodum Galileo in matheſi, Fortunio Liceto in philoſophia, ſic illi in philologia nemo par poneretur. Quod Gabrielis Naudei ſive teſtimonium, ſive judicium licet aſſentatione aliqua ſuffuſum videri poſſit, magnum tamen virum illum appellare minime dubitamus. Quod vero ei, quamvis in Rhaetia nato, locum dederimus in pinacotheca Italorum doctrina excellentium, utemur excuſatione ſtudii & amoris in Academiam Piſanam, cui nos praeſumus, cuique Paganinus viginti & amplius annos operam ſuam praeſtitit. Jam ſi quaeras ſitum oppidi, in quo ipſe natus eſt, ex ipſo comperies: ait enim.

Trames ubi aerias Rhaetorum detigit alpes,
Et lento incipiunt surgere colle juga;
Qua bene cultus ager glacialem ſubmovet Arcton,

Et lacus occiduam proſpicit Italiam,
Pesclavj haud humilem eſt operae cognoſcere vallem,
Quam naturâ arcto muniit ipſa loco.
Hic ego vitales quondam hauſi luminis auras,
Hic luſi, puer hic litterulas didici.
Hic etiam reliquae traducere tempora vitae,
Hoc cupiam haud alio conſenuiſſe ſolo.
Aspera ſit tellus quamvis, tamen haec mea dulcis
Haec patria eſt. Patria quis caruiſſe velit?

Eodem quoque auctore compertum habemus in vitam ipſum introiiſſe anno MDLXXXXVI. nactumque fuiſſe praeceptorem in iis ſtudiis, quibus pueri ad humanitatem informari ſolent, Petrum Menghinium virum doctrina & optimis artibus erudititiſſimum. Quantos autem, illo duce, progreſſus fecerit, quantumque illi tribueret hoc epigrammate indicavit.

Te duce, litterulas didici, didicique docente
Te, Petre, Romuleis reddere verba modis,
Fontibus Arpini puros deducere rivos,
Et placare ſitim flumine Virgilii.

O ſtudii generosa tui pietaſque fidesque,
O cura ignavas nescia ferre moras,
Qua celerare gradum pectus juvenile jubebas
Magnorum reſerans dia reperta Virûm.
Parvis ergo aliquid rebus ſi forte paratum eſt
Laudis, & horresco jam minus invidiam.
A te principium ſumptum eſt, Menghine, laboris,
Auſpice te, ſtratam nunc quoque curro viam.
Te ſine nil mea mens molitur amore ſciendi,
Te ſine nil urget, te ſine nil peragit.

Laudis amor, ad quam vel a prima aetate totis viribus Paganinus incubuit, ab eo obtinuit ut celebriores Germaniae Academias peragraret; & cum audiviſſet Othonem Gryphium, Paullum Bombergerum & Chriſtophorum Vilcoverum, maximarumque rerum & plurimarum ſuavitate, copia, varietate pectus compleſſet, locum in illuſtri aliquo Gymnaſio aut ſperavit, aut cogitavit. Quod non parum ſtudiorum ſuorum divinis rebus impertiverat, quorum cauſſa non Graecam modo, ſed & Hebraicam atque Chaldaeam linguas didi-

cit, coepit ad ſanioris theologiae praecepta multa Haereticorum dogmata perpendere, eaque praviſſima reperit. Quae ſecum diſſeruerat communicavit cum homine catholico, hujuſque cohortationibus deliberavit Calvini ſectam, in qua doctus & altus fuerat, deſerere. Is nulla re, nulloque praemio deterreri a propoſito potuit, & cum videret totam Rhaetiam ac Valtellinam miſere jactari ac lacerari Haereticorum immanitate atque perfidia, nihil tam deteſtabile atque peſtiferum eſſe judicavit, quam illorum ſequi partes atque errores. Multa & ipſe, cum ad ſuos rediiſſet, perpeti debuit ab illis omnium malorum ſeminatoribus, & ſpoliatus ſcriptis ſuis cum de vita quoque timeret, conſulentibus amicis & propinquis, ſolum vertere ſtatuit. Fuit aliquandiu in Inſubria, poſtea Romam venit, ſperans in urbe, in qua domicilium & ſedem doctrina & religio habere putantur, ſe poſſe fortunae ſuae conſulere. Sedebat tum ad catholicae Reipublicae gubernacula Paullus hujus nominis V. qui cum doctrinarum, ſi unam excipias Juris prudentiam, rudis eſſet atque ignarus, non admodum magnis ingeniis favebat; quin immo illi ſuſpecta

atque inviſa eſſe videbantur. Nihilo tamen minus benigne & comiter ipſe excepit Paganinum, cum audiiſſet a Mutio Vitelleschio, qui Jesuitarum familiae tum praeerat, illum deſeruiſſe patriam, lares familiares, & munera ſatis ampla recuſaſſe, ut in Eccleſiae catholicae caſtris militaret, & operam ſuam Romanis Pontificibus deferret. In parentis loco colebat Paganinus Vitelleschium, virum profecto cum paucis humanitate, dexteritate & prudentia comparandum, quo conciliatore, ad amicitiam acceſſit Bellarminii Cardinalis, Alexandri Pallavicinii ejuſque filii Sfortiae, aliorumque nobilitate & doctrina praeſtantium virorum. Cum coepiſſet frequentare Humoriſtarum Academiam ceteroſque litteratorum hominum coetus, qui tum maxime celebrabantur, ſtatim cognita ejus doctrina eſt, & ſaepe a cuncto conſeſſu plauſus multiplex dabatur dicenti ex tempore de maximis graviſſimiſque quaeſtionibus. Cum de natura rerum, aut de humanis diviniſque rebus loquebatur Paganinus, nullis prope terminis circumſcribebat ac definiebat jus ſuum, quo minus ſibi licere putaret magna facultate & copia vagari qua vellet. Quam-

obrem ſic ſentiebant omnes, multis illum eſſe artibus inſtructum, quibus ipſis, ſi in dicendo non utebatur, tamen apparebat utrum eſſet earum rudis, an didiciſſet. Quanquam ſero ac leviter Graecas litteras attigiſſet, eas tamen ſic tenere putabatur, ut earum tradendarum in Archigymnaſio Romano munus illi aſſignatum fuerit. Et quia tum perpauci erant his ſtudiis dediti, de eorum utilitate ſic diſſerebat, ut omnes, qui ad eum concurrebant, intelligerent magnam in iis eſſe vim ad eloquentiam & poeſin, ad philoſophiam omnemque ſapientiam adipiſcendam. Sane genus orationis adhibebat hujuſmodi, quod multum diſcipulorum animos excitare atque inflammare debebat (fervidum enim erat, & interdum etiam furioſum); at illi plane deerat ille quaſi ſermo corporis, qui adeo in dicendo dominatur, hoc eſt actio, nec vocis varietates ac modos noverat. Studio autem nemo, neque induſtria majore erat, ut nullum tempus illi unquam vacaret aut a legendo, aut a ſcribendo, aut a cogitando. Cum autem Pontifex Maximus factus fuiſſet Urbanus VIII., quo imperante ad dignitatis priſtinae ſpem revoca-

tae

tae litterae videbantur, de illo et Barberiniis omnibus ſibi demerendis toto animo Paganinus cogitavit. Quoniam autem nullum genus litterarum aut nobilius, aut iis temporibus aptius videbatur rerum divinarum tractatione, quas praeſertim excolebat Paganinus, quod ab iis ex diuturna perturbatione animi tanquam ad adſpiciendam lucem ſe fuiſſe revocatum dicebat, opus edidit an. MDCXXV. *de dogmatibus & ritibus veteris Eccleſiae* duas in partes diviſum, illudque ipſi Summo Pontifici nuncupavit. Ille vero & praeclara quidem multa attulit, & eam utilitatem, quam requirebat, ut, explicatis praecipuis catholicae Eccleſiae dogmatum capitibus, uno in conſpectu poneret quid veteres Patres de iis docuerint, quidque his ipſis tribuerint doctiſſimi Calvini ſectatores, mirum in modum obtinuit. Sic praeteritam culpam, quod eorum ſectae adhaeſerit, videri voluit redemiſſe, & ad catholicae Religionis auxilium non cum bona voluntate nudus, ſed cum facultatibus ingenii atque doctrinae acceſſiſſe. Quod tum ipſa ſcientia, tum etiam fidelitate & ſtudio bonis omnibus ſe ſatisfeciſſe intelligebat, non mul-

to poſt aliud opus emiſit, quod inſcripſit: *Velitationes adverſus Chamieri Panſtratiam*. Hic Calviniſtarum cauſſae dux, et quaſi ſignifer aliquot iis temporibus volumina ediderat, quae idcirco *Panſtratiam* appellavit, quia videri volebat diligentius atque accuratius de iis rebus, de quibus erat controverſia Catholicos inter & Calviniſtas, diſputaſſe. Paganinus, cum duo priora volumina in manus ſumpſiſſet, exarſit deſiderio confutandi audaciam nocentiſſimi hominis; ſed minime a ſe obtinere potuit, ut opus contexeret, cujus omnes partes inter ſe aptae colligataeque viderentur & eſſent. Perinde ac ſi eſſet levis armaturae prima excurſio, modo hoc, modo illud argumentum adverſarii nullo ordine refellit; ſed quia haſtae amentatae velitibus etiam tradebantur, has ſuas *velitationes* Auctor magno rationum pondere roboravit. Gloriatur ſe more patrio loqui, id eſt libere, & libertatem & doctrinam haud mediocrem prae ſe fert, dum vulgatam ſacrorum librorum editionem, Eccleſiae & traditionum, ut loquimur, auctoritatem, & multa catholicorum dogmata atque inſtituta defendit. Quod in detegendis

Haereticorum machinationibus, eorumque furore atque petulantia contudenda ſe ſatis acutum & robuſtum arbitrabatur, alia plura hujuſmodi ſcripta paraverat, quae ita compreſſit, ut illa emanatura ſperaret, quando meliori uteretur fortuna. Multum ingenii & virtutis, modice fortunae & temporum munera illum tangebant, quorum non tam facultatem unquam & copiam expetendam putavit, quam vel in utendo rationem, vel in carendo patientiam. Sed cum videret ſaepe otioſos et loquaces, raro doctos & eruditos donari praemiis ampliſſimis, confidentius de ſtudiis & laboribus ſuis honeſtiſſimis loquebatur, quam hominem modeſtum decere videri poſſit. Ut meliora ſperaret, faciebant etiam cohortationes & commendationes Caſſiani a Puteo, qui Peireskius Italicus ob miram induſtriam ac liberalitatem in excitandis hominibus ad laudis amorem merito appellabatur, Alexandri Pallavicinii, Joannis Ciampolii, Auguſtini Maſcardii, aliorumque, quorum magnum tum erat nomen atque auctoritas, & cum quibus Paganinus ipſe familiariſſime vivebat. Quanquam haec magni facienda eſſent, cepit

tamen conſilium non diutius in Urbe fortunae periculum facere, quae amica varietati reſpuere videtur conſtantiam; & ſuffragatoribus Mutio Vitelleschio atque Franciſco Niccolinio Senatore ampliſſimo Florentino, quem Ferdinandus II. Magnus Etruriae Dux ad Summum Pontificem legatum miſerat, obtinuit, ut in locum ſuccederet Ludovici Scapinellii, qui quanquam luminibus ſemper caruerit, Piſis admirabiliter humaniores litteras docuerat. Accidit id an. MDCXXVIII. decennio poſtquam Gaudentius Romam venerat. Non tam illi gratum fuit muneris genus, & ſtipendium quingentorum centuſſium, quod illi aſſignatum fuit, quam jucunda commoratio in Etruria, in domicilio ſcilicet philoſophiae & omnium nobiliorum artium atque diſciplinarum, quae quidem eo magis florebant iis temporibus, quod Ferdinandus Magnus Dux nulli parcebat ſumptui ac ſtudio, cum eſſet ipſe acerrimus ingeniorum aeſtimator, ad illas provehendas. Quod ei de ſtatu ſuo, de Magni Ducis humanitate ita gratulatus ſit Alexander Taſſonius, ut Romanam aulam perſtrinxerit, quaſi in ea nullus virtuti eſſet locus, cum omnia avaritia occupaſſet, minime mira-

buntur ii, qui norunt libertatem loquendi hominis, cui maxime dolebat, quod Barberinios nunquam propitios habuiſſet (1). Tum quidem

(1) *En epistolae exemplum datae* VIII. *kal. Decemb. an.* MDCXXVIII. *Eam primum vulgavit vir Clariſſimus Tiraboſchius, cum Taſſonii vitam expoſuiſſet in Bibliotheca, ut vocatur, Mutinenſi.*

Gaudio gavisus ſum magno valde alla ricevuta della voſtra lettera e del trattato di V. S. veggendola finalmente uſcita dagli ſtracci della Corte di Roma e dalle mani de' Barbari. V. S. canti in exitu Israel de Aegypto & de populo barbaro, perchè mi pare che faccia giuſto a propoſito per lei, che è ſtato tanto tempo imbarbarito per non dire imbarberinato. Ora V. S. ſi goderà i tordi e il Greco di Piſa in coteſta terra di promiſſione, e laſcerà le cipolle d' Egitto a que' poveri sfortunati, che fabbricano le piramidi nel deſerto. Io fui nella mia gioventù a coteſto ſtudio, e v' ebbi di molti amici e particolarmente Fiorentini; ma i Dottori di quel tempo ora ſono tutti morti, e anche la maggior parte degli ſcolari. Ringrazio poi V. S, dell' onore che mi hà fatto in Fiorenza con quel Sereniſſimo Principe ne' ragionamenti che ha tenuti con lui, e la prego ad eſſer così fautore e protettore dell' opere

Academia Piſana plena erat virorum docto-
rum, ſic ut nulla tota Italia nec illuſtrior,
nec frequentior dici poſſet, quapropter Pa-
ganinus omni cura ſibi conandum putavit,

---

mie, come io all' incontro ſarò delle ſue. Coſtì ella
avrà campo d' eſercitare il ſuo natural talento, che
la fa appunto nata alla cattedra; ma V. S. non ſi
addomeſtichi molto cogli ſcolari, e mantenghi la gra-
vità magiſtrale per non eſſere diſprezzato da loro, co-
me al mio tempo interveniva al Dot. Talentoni da
Fivizzano, che voleva far troppo del galantuomo,
o del buon compagno, e gli ſcolari non laſciavonlo
mai leggere. Quì il noſtro (*cioè Lodovico Scapinel-
li*) ſi portà egregiamente. Non ſo come a Roma rie-
ſca il Maſcardi. Lo Scioppio è tuttavia a Milano.
V. S. gli ſcriva che ne avrà guſto, perchè egli an-
cora è uno di quelli che fanno quel concetto della
Corte di Roma, che ſi fa di quella del Turco, do-
ve chi non ha denari rimane eſcluſo, e non può a-
ſpirare al titolo di Baſsà. Noi ce la poſſiamo quì
in Bologna come tanti ſcappati di galea, ſebbene ci
abbiamo trovata careſtia d'ogni coſa queſt'anno, ec-
cetto che di Dottori e di pollami magri. De' Dot-
tori ſe ne veggono le truppe per le ſtrade come di

ut per ſe quoque ſtudia recta ab optimis concelebrata eniteſcerent. Una atque altera oratione expoſuit ſtatim quid ſentiret de univerſa eloquentia. Probavit enim ſine graviorum artium inſtrumento, et multarum rerum, ac praeſertim civilium uſu & prudentia illam non poſſe exiſtere. *Homerus*, ait ille, *ut ſapientiae, ſic eloquentiae parens duos memorat, quos prae oculis habeamus, ſi ſapientes diſerti eſſe volumus, Neſtorem & Ulyſſem. Ex illius ore melle dulcior prodibat oratio. Hic ad excidium Trojanorum forte plus contulit lingua, quam Achilles gladio. Utrumque, quod multiplici uſu in vita civili fuere inſtructi, multum eloquentia valuiſſe haud mirari debemus.*

montoni, e i pollami ſono assai a buon mercato, ma hanno la pipita, e potrebbero ſervire per lanterne. V.S. mi ſcriva ſpesso, ma non con carattere così di Principe, che mi diſpero poi per intenderlo, e qui non ci è interprete nè di Ebraico, nè di Arabeſco, Fra otto giorni ce ne anderemo alle nozze di Parma a ſaginarci, e ſtaremo là fino a Natale; e le bacio le mani.

Sane gaudebat Paganinus, quod & ſibi onus impoſitum fuiſſet docendi hiſtoriam & politicen, quia haec ſtudia maxime conducunt ad noſcendas hominum naturas voluntateſque, civitatum mores converſioneſque rerum publicarum, et ad vitam, omniſque fortunae motum ratione quadam gubernandum, quae qui tenent, eos civilium rerum peritiſſimos judicare debemus. Profecto perpauci tum noverant artes, quibus fontes eloquentiae continentur: nam humaniores litterae tot vitiis contaminatae erant, ut omnem priſtinam dignitatem amiſiſſe viderentur. Sed Paganinus dum diſſerebat ſatis perite de eloquentia, ab illa aberat plurimum; de ea perfecta loquor, quae ad elegantiam verborum adjungit oratoria ornamenta, quae tantopere in Demosthene, Iſocrate, Cicerone aliiſque hujuſmodi oratoribus admiramur. Non ille ſemper pure & emendate loquitur, quamquam multum ſe ſtudii tum in Latina, tum in Italica lingua poſuiſſe affirmet; non utitur imaginibus agentibus, acribus, inſignitis, non permovetur iis ipſis ſenſibus, ad quos auditores ſuos adducere vult, non tenet locos, quibus impetus animorum aut impellan-

tur, aut reflectantur, non inventa ordine ac momento quodam judicioque diſpenſat ac diſponit, non ſemper ad rerum dignitatem apte & quaſi decore dicit, modo inops eſt, modo nimium abundans, & ſaepe ab eo, quod ſibi propoſuit, minus opportune aberrat. Adde quod cum voce abſonus, & vultu motuque corporis vaſtus & agreſtis eſſet, etiam ſi ingenio valuisset, tamen in oratorum numerum venire non potuiſſet. Solemus quidem de iis artibus, in quibus non utilitas quaeritur necessaria, ſed animi libera quaedam oblectatio, non diligenter modo, ſed et prope faſtidioſe judicare, quapropter non multum conſuluisse famae ſuae contendimus Paganinum, quod in lucem protulit omnes, quas Piſis habuit, Latinas orationes, quae ſi laudatae fuerunt iis temporibus, quibus emiſit ipſas, nunc quidem pulvere obſitae paucis latent in bibliothecis. In hoc etiam ſe glorioſe vires exercere ſuas arbitrabatur, cum ex tempore dicebat; & extèmporalis quidem dictionis ſaepe in ſcriptis ſuis defenſionem ſuſcepit, quam magno cum plauſu in Inſubria, Romae & in Etruria ſe magnorum virorum exempla ſecutum adhibuiſſe affirmabat. Etſi au-

tem utile ſit ſubito ſaepe dicere, praeſertim in ſchola, tamen illud utilius, ſumpto ſpatio ad cogitandum, paratius atque accuratius dicere; atque ſi diligentem et accuratam ſcriptionem ſubitae et fortuitae praetuliſſet Paganinus, ſi opera poliſſet lima, ſi paucis contentus fuisset, profecto memoriam ſuam ab oblivione hominum vindicasset. Verum cum ipſe abundaret doctrina & eruditione, nec mediocrem operam conſumpſiſſet in omnibus iis artibus, quae ad humanitatem pertinent, in theologia atque in juris prudentia, cum facilis & expeditus eſſet ad ſcribendum, cum otio diffflueret, multa & varia eodem tempore ſuſcipiebat, ſperans quo plures foetus procreaſſet, fore ut traduceret homines ad magnam ſui admirationem. Prima, quae dixit Piſis, ſpectabant ad Tacitum, quem interpretans interiora & reconditiora politices praecepta ſe traditurum diſcipulis ſuis pollicebatur. De illo Diatribas etiam quasdam vulgavit, quod idem de Svetonio, ceteriſque Auguſtae hiſtoriae ſcriptoribus se facturum ſpopondit. Quam hiſtoriam ut magis magiſque illuſtraret, ſeparatim de Caeſarum philoſophia, ac ſtudiis praeſertim poeticis, de eo-

rum in judiciis ferendis conſuetudine, peregrinationibus, actis, funeribus tractandum ſuſcepit. Sed dum, uti diximus, in multa & varia intendebat animum, non omnia perficere potuit. De philoſophia quidem Caeſarum diſſeruit, cum omnium nobiliſſimae facultatis ortum, progreſſionemque a Numa uſque ad Theodoricum, edito libello, expoſuiſſet, quem tanti non eſſe merito judicavit Jacobus Bruckerus, ut hoc adjumento indigeret ad ſuam philoſophiae hiſtoriam contexendam. Sed glorioſum fuit formam operis adumbraſſe, in quo ſane maxima ineſſe poterat utilitas. Magni enim refert ſcire quid contulerint Principes ad ſcientiarum & artium incrementum, parvi quos triumphos egerint, quasque injurias calamitateſque populis intulerint. Quod Platonem maxime admirabatur Paganinus, et in illius ſcriptis legendis plurimum ſtudii conſumpſerat, videbatur iraſci iis, qui ſe eſſe Peripateticos profitebantur; quapropter ut audivit Leopoldum Mediceum cogitare de reſtituenda Platonica Academia, quae tantam pepererat gloriam majoribus illius, ei gratias egit, et Piſani Gymnaſii et totius Etruriae nomine gratulatus eſt. Quam

eſſet Platonicae philoſophiae retinendae ſtudioſus plurimis in locis ejus ſcripta declarant; quam eſſet vero Scholaſticis adverſus maxime oſtendit, cum *de Ariſtoteleo veterum contemptu* librum vulgaſſet. Nihil praetermiſit quin homines ab Ariſtotele avocaret; et dum in ſchola Lucretium interpretabatur, Democritum ſic efferebat, ut ejus fontibus phyſicos omnes, ſicuti ab Epicuro factum videmus, hortulos ſuos irrigare cuperet. Attigit et Pythagorea, *de animarum tranſmigratione* una atque altera diſſertatione agens, ut ſe perfecte eruditum omni philoſophica doctrina oſtenderet. Saepe etiam quaerebat quae quaſi ſemina philoſophiae ſuis in ſcriptis ſparſiſſent Eccleſiae Patres, et quae de Origenis dogmatibus cum Platonicis conlatis, et de Tertulliano, loca quaedam ab Cerda et Rigaltio non ſatis animadverſa explicans, vulgavit, doctorum hominum teſtimoniis laudata fuerunt. Plura etiam de Tertulliano litteris mandare decreverat, ſed haec rudia reliquit, ſi illa excipias, quae *de vita Chriſtianorum ante Conſtantini tempora* vulgavit, quae magna ex parte e Tertulliano deprompta ſunt, in quo tanquam in ſpeculo expreſſam imagi-

nem eſſe ajebat Chriſtianae antiquitatis. Imitatus Pythagoreos, qui carminibus ſoliti erant et praecepta quaedam tradere, et mentes ſuas a cogitationum intentione traducere, ſpargebat libros Latinis verſibus, quorum plura millia habes vel in ſolo opere *de Romanorum philoſophiae hiſtoria*. Ferebat illa aetas hunc morem, et quod pauci tum diſcernebant quod rectum eſſet in oratione, laudabat Paganini Muſas, quae ex recordatione omnium temporum omniumque geſtarum rerum depromebant carminum argumenta. Diligens hic inveſtigator antiquitatis non modo philoſophorum judicia, ſed etiam ſomnia magni facere videbatur, et quae *de prodigiorum ſignificatione* ſcripſit, ſatis ejus credulitatem arguunt. Poſtquam homines minus creduli eſſe coeperunt, cum riſu narrabant leviſſima ejus auguria rerum futurarum, et quae habebat ſigna, quae obſervaret, ominis capiendi cauſſa. Si quid hujuſmodi offendiſſet, cum pedem efferebat aedibus, intro ſtatim redibat malus infortunii augur. Laudavit, quod ſane miraberis, ejus diſcipulus Franciſcus Redius dicta ab eo in ſchola de mon-

ſtris et prodigiis (1) an. MDCXLVI., ſed tum Redius aberat plurimum ab illa perfecta philoſophia, atque poeſi, quibus poſtea immortalitatem eſt conſecutus. Plura perſequi de editis a Paganino libris, quorum index erit in extremo commentariolo, prohibet timor, ne quid injucunditatis habeat narratio. In quibusdam enim eorum ita confuſa eſt materies, ita perturbata, tantae ſunt digreſſiones a propoſito, tantae opinionum levitates, ut omnino carere videantur judicio illo polito et limato, ſine quo in ſcriptis nihil quicquam egregium. Nihilo tamen minus is iniquus eſſet, qui Paga-

---

(1) Madrigale di Franceſco Redi all' Eccellentiſſimo Paganino Gaudenzio per il ſuo eruditiſſimo diſcorſo de' moſtri e de' prodigi dell' an. *1646*.

Fra' tuoni d' eloquenza oh! come bene
Con amabil fierezza a noi dimoſtri
Dai prodigi e dai moſtri
Ciò che ſperar, ciò che temer conviene.
Nè maraviglia prenda
Chi te di lor gran dicitore intenda.
Tu diſcorrer ne dei,
Che di ſaper sì nobil moſtro ſei.

nino non concederet multam eruditionis vim, qua fiebat ut magna de eo eſſet opinio non Piſis modo et in Etruria, ſed etiam apud abſentes. Cum veniſſent aliquando Piſas Joannes Fridericus Gronovius, Iſaacus Voſſius, et Joannes Priceus, plures hic dies commorati ſunt, ut Paganini conſuetudine fruerentur, cui uni tribuebant plurimum. Ab Henrico Spondano, a Sigiſmundo Boldonio, ab Antonio Quaerengo, a Guaſparre Scioppio aliiſque tum Italis, tum exteris doctiſſimis viris, quos ſingulos commemorare minime eſt neceſſe, multas amoris declarationes habuit. Quanta vero benignitas in illum Ferdinandi II. Magni Etruriae Ducis! Aderat ſaepe Paganinus ejus menſae cum magni nominis Medicis Stephano Roderico Caſtrenſi, et Julio Guaſtavino, et valde jucundum erat Principi omnis praeclarae artis ſtudioſiſſimo audire hominem promptum ad reſpondendum de quacumque, quae poneretur, quaeſtione. Magni etiam facere videbatur Ferdinandus illius judicia de viris doctrina excellentibus; et merito quidem, cum ex illius diſſertatione *de Scriptoribus a Politices ſtudioſis legendis*, quae extat in libro *de evulgatis*

Romani Imperii arcanis conjici poſſit fuiſſe illum ſapientiſſimum judicem. Neque illius judicia ulla aut malevolentia, aut invidia ſuffuſa erant; quamquam nunquam ſibi praecidebat libertatem dicendi quae ſentiret. *Aliae nationes*, ajebat ille, *ſervitutem pati poſſunt, populi Rhaetici eſt propria libertas, quam dum vivam retinebo*. Erat et in eo virtus & probitas, & ſummum officium &, ſumma obſervantia erga Mediceos omnes, ut teſtatus eſt, qui tum Academiae Piſanae praeerat (1) qui virtutis amor efficiebat, ut illorum conſuetudinem vitaret, qui ab illa deerraſſe putabantur. *Cur mihi vitio dant nonnulli humunciones* (inquit) *quod non patiar eſſe vitioſos eos, quibuscum confabulor, quibuſcum deambulo in Gymnaſio, ad Arnum, aut quibuscum in Bibliopoliis ſto, aut ſedeo?* Aequi ſane homines ei laudi da-

(1) *Quae de Paganino memoriae prodiderunt tum Hieronymus a Sommaja, tum Alexander Minerbettus, qui, illo docente, praefuerunt Academiae Piſanae, hoc loco exſcribemus.*

dabant, quod diſcipulis cohortationibus ſuis non modo ad ſtudium cognoſcendae doctrinae, ſed etiam exercendae virtutis concitaret atque inflammaret, eique glorioſum fuit habuiſſe plu-

---

An. 1632. Informazione di Monſignore Girolamo da Sommaia

Paganino Gaudenzio Grigione Umaniſta con ſcudi 500. Ha dieci anni di dottorato, e fu condotto a Piſa nell'anno 1628. E' uomo di circa a 40, anni. Non ha altro guſto, che ſtudiare, nè altro paſſatempo, che comporre. Di quì naſce, che ha così gran facilità nel fare una lezione, o orazione all'improvviſo, che non ſpende neppure un' ora, e ci ſarà materia per due. Leſſe in Roma in Studio lingua Greca. Ha notizia non piccola dell' Ebraica, Araba, e Caldea. E' pratichiſſimo degli ſcrittori Eccleſiaſtici, Concilj e Riti antichi. Ha ottima notizia delle Iſtorie antiche e moderne, e particolarmente delle Romane. Ha ſtampate molte operette, e molte ne ha in pronto, e ne và meditando; e ſe le lima un poco, come promette, ſi crede ſiano per dargli grandiſſima riputazione. Vive alquanto alla filoſofa, è però d'ottimi coſtumi, e di ardenza grande. La fatica è suo continuo commenſale. La maniera del porgere

rimos omnium ſermone celebratiſſimos, inter quos honoris cauſſa nominare lubet Julium Roſpiliosium, qui Pontificatu Maximo dignus inventus eſt. Gratus erga auctores ſalutis & for-

---

non ſolo le erudizioni, ma anco le diſpute, e dei diſcorſi pubblici, potria eſſer migliore, e non sì ruvida, ed impetuoſa, che lo rende poco grato, ed alcune volte quaſi ridicolo. Però ſi va mitigando. In ſomma è un miſto di molte parti degne di gran lode, e di alcune degne di non piccola compaſſione. E' gratiſſimo al Generale de' Geſuiti.

Anno 1649. Informazione di Monſignore Aleſſandro Minerbetti.

Sereniſſimo Gran Duca.

Paganino Gaudenzio della Rezia fu negli anni della ſua gioventù negli errori dell' ereſia, ma conoſciuta poi la verità, con generoſo rifiuto di onorevoli impieghi, e groſſi ſtipendj, che gli offerivano quelle Genti della Rezia, paſsò alla fede cattolica. Si trattenne in Roma poco tempo, d'onde

tunae ſuae ſaepe et libenter de iis praedicabat Paganinus; verum quamquam in largitione laudum interdum effuſus eſſet, minime tamen a ſe obtinere poterat, ut ad aliorum vo-

---

venne chiamato dalla pietà, e liberalità di V. A. R. alla cattedra delle lettere umane in queſto ſtudio di Piſa con ſtipendio di 500. ſcudi. Ha letto molti anni continui, eſſendo ſtato tenuto non ſolo nell' Italia, ma dagli Oltramontani ancora uno dei più celebri Letterati della noſtra città. Non enno da lodare la ſua letteratura, perchè è notiſſima; dico bene che nel tempo, che ho avuto occaſione di trattar ſeco, ho ſempre ſcorto in lui ſentimenti di un obbligo infinito, e una ſomma reverenza verſo V. A., e di tutta la Sereniſſima Caſa; e ne avrebbe forſe data alle ſtampe qualche notabile teſtimonianza, ſe non foſſe ſtato ſopraggiunto dalla morte in età freſca ancora, e proporzionata appunto ai parti migliori degl' ingegni per l'immortalità. Morì nel 1648., avendo fatto in queſt'anno il corſo delle lezioni della prima terzeria, nel qual caſo non mancano eſempj che la liberalità di V. A. ha fatto grazia agli Eredi dei Lettori benemeriti di queſto Studio dello ſtipendio di tutta l'annata.

luntatem loqueretur, cujus rei haec indicia eſſe poterunt. Amabat Jeſuitas et pro illorum

---

Singularis Paganini ſtudii in Mediceos Principes, cujus mentionem fecit Minerbettus, plurima ſane extant monumenta in ejus editis operibus. Ex his unum exſcribere lubet carmen ſatis molle & tenerum de obitu Franciſci Medicei Ferdinandi II. Fratris, qui in flore juventae glorioſe occubuit, dum Ratisbona a Caesareis obſidebatur.

Omnia nunc arent, nunc ſicco in pulvere Nymphae
Languidulae latitant.
Dum canis allatrat campos, ſaevique leonis
Cauda flagellat agros,
Floriferis gratus pratis ſubducitur humor,
Floraque deflet opes.
Fruſtra quaeruntur flores in vallibus imis.
Quid facies tumulo
Si deſunt violae cum purpureo narciſſo,
Idaliaque roſa?
Scilicet ut cecidit Tuſcae flos inclitus aulae,
Omne decus periit,
Quo pallent violae, quo candida lilia vernant,
Quo roſa pulcra rubet.

merito, & pro maximis, quibus erat illis obſtrictus beneficiis. Hi ſoliti large liberaliterque aeſtimare quidquid a ſuis prodibat, de Famiano Strada sic praedicabant non eſſe hiſtoricum unum ex multis, ſed potius inter multos singularem, ut vel ipſi Livio eſſet praeferendus. Itaque, ut audierunt Paganinum emiſſurum Diatribas ſuas ad Famianeam hiſtoriam & in Tacitum, vehementiſſime ab eo petierunt, ne quid vulgaret, quod ſuorum dictis adverſaretur. Sed ipſe minime in eo ſe exorari ſivit, in quo adulator videri potuiſſet, & ea de Famiano protulit, quibus probavit, ipſum tantum differre a Livio, quantum differunt mediocres a ſummis viris, nec ſemper vera dixiſſe. Graviter haec tulerunt Jeſuitae, ſed ipſe in omnibus ſuis dictis & factis hoc ſpectabat unum, quod rationi & aequitati congrueret, non quod alii laudaturi eſſent. Hinc factum, ut vel in magna gloria multorum animos habuerit inimicos & invidos, quos neque officiis, neque blandimentis homo oratione & moribus durus leniebat. Inflammabat etiam interdum arroganti ſuarum laudum praedicatione, & acerba accuſatione eorum, ac

praeſertim collegarum (1), quos infra ſe labore & celeritate in conficiendis operibus eſſe putabat. Si illum audiviſſes, tam bonus erat Italicus Poeta, ut cum Petrarcha contendere poſſet; & miror equidem, cum vix tolerabilia carmina panderet, Apollinari laurea aliquando illum donatum fuiſſe, dum

---

(1) *Haec ſane valebant ad excitandum collegarum odium atque invidiam. Ait enim, poſtquam numeravit libros a ſe editos, dum Piſis docuit,* in ejuſmodi operibus ſubinde leguntur, quae faciunt ad gloriam Etruſcae nationis, ac praeſertim ad laudes Sereniſſimorum Etruriae Magnorum Ducum Principumque. Ita dum Profeſſores Gymnaſii Piſani plerique omnes indigenae & Tuſci aliis curis incumbunt, & a componendis evulgandiſque libris abſtinent, unus externus apud Rhaetos natus ſuum ſtudium ſuamque obſervantiam hac ratione Sereniſſimo Ferdinando II. Domino benigniſſimo probare ſatagit, jubetque in ventos ire garrulorum, tenebrionum & ignotorum hominum non hominum voces, quibus oſtendunt ſe dolere ab alio praeſtari, ad quod ipſi prae hebete tardaque ſocordia & animi imbecillitate aſpirare nequeunt.

Florentiae erat apud Scipionem Capponium (1) ſed hoc condonandum temporum infelicitati. Quod tamen erat ſatis a philoſophia, optimeque a jure civili, & ab hiſtoria inſtructus, munus aliquando habuit ab Academiae Curatoribus jus feudale, ut loquimur, extra ordinem explicandi, & de illius origine quaedam vulgavit. Haec omnia in inſtrumento & ſupellectili Paganini numerabantur, quae ut conſequeretur, tantum evigilavit in ſtudio, ut nemo illi par induſtria, & in labore ferendo conſtantia poneretur. Carmine quodam Latino Sfortiae Pallavicinio totam rationem vitae ſuae

---

(1) *Ita ille in libro, quem inſcripſit*; La Galleria dell' Inclito Marino. Io ho ſentito più volte con mio gran guſto il Lenzoni, il Cicognini, il Malateſta, Piero Strozzi, Marco Lamberti, i quali due nell' an. 1635. eſſendo io ſtato coronato poeta dal Sig. Marcheſe Scipion Capponi dopo un ſolenne banchetto, nel quale ſi trovò il fiore della gioventù e nobiltà Fiorentina, entrando in carrozza dell' iſteſſo Sig Marcheſe per farmi honore improvviſarono ſopra tal laurea ſin a caſa mia, alla quale la corteſia di quel Signore mi conduſſe.

expoſuit, ex quo apparet ſuaviſſimum illi fuiſſe paſtum vigilias & labores, fuiſſeque eumdem hac indole virtutis & continentiae, ut reſpueret omnes voluptates atque leviora oblectamenta. Quoniam igitur omnes illius curae cogitationeſque in vero exquirendo & in officiis magiſtri exequendis ſemper verſatae ſunt, dignum factis exitum ejus vita habuit. Sancte enim mortem obivit. III. Non. Jan. an. MDCXXXXVIIII., ejuſque cadaver conditum fuit in ſepulcreto Piſano, quod Campum Sanctum dicimus, cum hac inſcriptione, quam fecit Bartholomaeus Cheſius Juris conſultus, collegae amiciſſimi morti illacrimans.

D. O. M.

Paganino Gaudentio Peſclavienſi incliti nominis Philoſopho, Theologo, I. V. Cons. probitate naturali, ingenuitate, ſtudio Reip. praedito ad exemplum; humanioribus vero litteris & politice ad invidiam, quas in Piſano Gymnaſio per annos XXI. *profeſſus exteros multos ad ſe vocante fama pertractos, praeſenti eruditione obruit, poſteros, edito multiplici volumine, locupletavit, editurus*

plura ſi dies adfuiſſet, qui de re quacumque conſultus indeficientem pandebat ex tempore diſſertationis doctiſſimae venam, de ſe tantum parcus. Sic habens fato propinquus & quaſi praeſcius

Rhetia me genuit, docuit Germania, Roma
Detinuit, nunc audit Etruria culta docentem.

Obiit Piſis impavidus an. D. CIƆ. IƆ CIL. tertio non. Jan. natus an. LIII. Bartholomeus Cheſius Pis. I. C. & in Pis. Gymnaſio J. Civ. Ord. Profeſſor executor teſtamentarius tantam literarum jacturam deplorans

P.

De dogmatibus & ritibus veteris Eccleſiae. Haereticorum hujus temporis & praeſertim Calvinianorum teſtimonia, quibus pleraeque illorum haereſes confutantur collecta a Paganino Gaudentio ſacr. Theol. Doct. Romae typis Franciſci Corbelletti 1625. in 8. . . . . . Pars altera Romae apud eumdem 1626.

Paganini Gaudentii S. Theol. Doct. & Protonot. Apoſt. adverſus Danielis Chamieri Panſtratiam velitationum Pars I. Romae typis Franciſci Corbelletti 1627. in 8. parvo.

Ad Diſſertationem Academicam de Cauponibus Famae Appendix. Romae 1628. in 8.

Excurſio duplex I. in obitum V. cl. Hieronymi Aleandri II. Politico-litteraria. Piſis 1629. in 8.

Paganini Gaudentii &c. Declamationes VIII. extra ordinem habitae an. 1629. Florentiae apud Simonem Ciottum 1630. in 4. *Sunt autem hujusmodi*; I. de ratione conſequendi eloquentiam per multiplicem uſum in vita civili. II. de nobilitate. III. de Jubilaeo. IV. de cauſſis ruinae Imperii Romani V. de praeſidiis memoriae VI. de triplici catena. VII. de augmento magnorum Imperiorum VIII. de triplici mutatione rerum Romanorum.

Expoſitionum juridicarum libri duo, quibus etiam Tacito, Svetonio aliiſque lux conciliatur cum additamento critico, auctore Paganino Gaudentio in Gymn. Pis. Juris civilis interprete, Florentiae

ex typographia Sermartelliana 1631. in 8. *Coepit Paganinus res civiles tractare, poſtquam an. 1630. ut ipſe ait, explicatione Feudorum extra ordinem honeſtatus eſt. Magnam in eo ſane laudem meretur, quod & voce & ſcriptis docebat diſcipulos ſuos, neceſſariam eſſe notitiam Romanae antiquitatis ad Juris prudentiam aſſequendam.*

Conſiderazioni Accademiche, Firenze 1631. in 8.

Della Peſte diſcorſo Accademico, Firenze 1631. in 4. *De peſte etiam, quae fuit magna an. 1630. carmen ſcripſit, inde ſumens carminis argumentum, quod ſparſus fuerat rumor ſe illa obiiſſe.*

De Illuſtriſſimo & Rever. Juliano Archiepiſcopo Piſarum, Sardiniae & Corſicae Primate, & de Ill. Joanne Marco S. Angeli Raphaelis Medicis filiis fratribus germanis, Piſis 1631. in 4.

La Fortuna pentita, ottave di Paganino Gaudentio nell' Accademia de' Diſuniti, Piſa 1633. in 4.

Origine di Piſa. Ottave di Pag. Gaud. Piſa 1634. in 4.

Contraddizione morale intorno al ſoſpetto. Diſcorſo nella morte del già Generaliſſimo Valſtein. Piſa 1634.

Orazione funebre in lode del Dot. Cammillo Accarigi Seneſe, Lettor delle pandette nello ſtudio di Piſa. Piſa 1634. in 4.

Orationes XIV. Piſis apud Franciſcum de Dotibus 1634.

Confini regolati, Eſercitazione iſtorica e politica. In

Piſa per Franceſco Tanagli &c. 1634. in 4. *Plura hoc loco de Deo Termino exponuntur.*

Rerum Germanicarum converſio an. 1633. menſe Octobri, Ratisbona capta & recepta. Florentiae 1635. in 4.

Accademia Diſunita del Dot. Paganino Gaudentio pubblico Profeſſor di Politica ed Iſtoria nello ſtudio di Piſa. In Piſa appreſſo Franceſco Tanagli 1635. in 4. *Tum erat Piſis Academia, cui nomen* Diſunita, *quam cum frequentaret Paganinus, dixit in ea, quae in hoc libro continentur, diſſertationes, quarum aliae ad philoſophiam, aliae ad ethicam, aliae ad antiquitatem, aliae ad poeſin, & aliae ad hiſtoriam pertinent. Ex his apparet ſe exercuiſſe in Etruſca lingua ſcribenda, & volutaſſe ſcriptores, qui in ea excellere putabantur. Anno 1644. vulgavit aliud opus, cui titulus*

L' Accreſcimento dell' Accademia Diſunita.

De Juſtinianei ſaeculi moribus nonnullis liber, Florentiae typis novis Amatoris Maſſae & Soc. 1637. in 4. *Editus iterum fuit Argentorati 1654.* in 8. *cum Diſſertatione Auctoris* de ſucceſſione foeminarum.

Chartae Palantes, in quibus Oratoria & Poetica ſic exercetur, ut multiplex rerum cognitio exhibeatur a Paganino Gaudentio I. C. publico eloquentiae Profeſſore. Florentiae typis novis Amatoris Maſsae & ſoc. 1638. in 4. *Sunt varii argumenti Diſſertationes, quarum hic eſt index.*

I. An S. Marcus Evangelium ſcripſerit Latine? Salmaſii aliorumque confirmat ſententiam, qui affirmarunt Evangelium ſecundum Marcum Romana lingua ſcriptum fuiſſe.

II. Narrationes de rerum Germanicarum converſione An. 1633. menſ. Octob de Ratisbona expugnata, de eadem recuperata.

III. De renovandis ſtudiis. Praefatio in Gymnaſio Piſano recitata in magna Aula an. 1630. kal. nov. cum contagio laceſſeret urbem.

IV. De Epidauro Liburniae & Peloponneſi, de Raguſio & Raguſina Republica Diſſertatio. *Exaraverat carmen in obitum Thomae Celleſii Archiepiſcopi Raguſini, atque hinc occaſionem ſumpſit de Epidauro diſſerendi. Probare nititur Liburnicam veterum Epidaurum eſſe Raguſium. In Peloponneſo quoque duas fuiſſe Epidauros probat.*

V. In natalem Magni Etruriae Ducis Ferdinandi II. qui incidit in Feſtum S. Bonaventurae narratio an. 1630.

VI. Ferdinandus Intrepidus, ſive de praeſentia Magni Ducis cum Florentiae gliſceret peſtis. Dictio lecta Piſis inter amicos. *Quaeritur praecipue, an ſaeviente contagione deceat Principem degere & manere in primaria urbe, ſive metropoli.*

VII. Docti laboris defenſio, oratio habita Piſis in inſtauratione ſtudiorum an. 1632.

VIII. Luctus Academicus, ſive oratio in funere religioſiſſimi viri Henrici Antonii Burgi Novoca-

ſtrenſis Ord. Serv. B. V. Generalis, & Theologiae in celeberrimo Gymnaſio Piſano Profeſſoris eximii, habita Piſis in Aede S. Antonii Ord. Serv.

IX. De barbarie depellenda, Oratio habita in majori auditorio kal. Novembris 1633.

X. Praeſens diſceſſus, Gratulatio cum Antonius Curinus Eques, juris Civilis in Gymnaſio Pisano ordinarius Profeſſor, nunc vero ampliſſimus Auditor Camerae Fiſcalis Magni Ducis Conſiliarius renuntiatus fuiſſet.

XI. De Eminentiſſimo Card. Oreggi dignitate ad ipſum gratulatio.

XII. In laudem Johannis Caroli Coppolae eximii poetae excurſus.

XIII. De Platonica Academia Sereniſſimi Principis Leopoldi ab Etruria Nuncius allatus Cal. Nov. in magna Aula celeberrimi Gymnaſii Piſani.

XIV. De gloria Gymnaſii Piſani Oratio habita Cal. Novemb. 1636.

XV. Carmina varia.

De diſceſſu Margaritae Coſtae Roma, Elegia, Florentiae 1638. in 4. *Extat haec, ut & extemporalis converſio ejusdem in Italicam poeſin facta, ut ait, per ludum in* Galleria del Marino.

De Prodigiorum ſignificatione liber Paganini Gaudentii Theol. & I. C. in Gymnaſio Piſano e prima ſede eloquentiam profitentis. Florentiae typis novis Amatoris Maſſae & Soc. 1638. in 8

Obſtetrix litteraria, ſive de componendis & evulgandis libris Diſſertationes & epigrammata nova; Florentiae apud eumdem 1638. in 4. *Conſtat liber Diſſertationibus XI. quarum haec sunt argumenta.*

I. De litterarum emolumento.

II. De calore extemporali.

III. De diuturna meditatione.

IV. De conſanguinitate diſciplinarum.

V. De obſcuritate in ſcribendo.

VI. De exquirendo amicorum judicio.

VII. De magnorum virorum imitatione

VIII. De recitatorum quorumdam conſuetudine apud Romanos.

IX. De fructu ex recitationibus colligendo.

X. De librorum jam editorum retractatione.

XI. Inepti libri quomodo ſupprimantur.

Epigrammata nova. Florentiae &c. in 4.

Academicum inſtar, in quo ex multigena diſciplina non pauca ſtrictim enarrantur a Paganino &c. varia carmina de iisdem aut ſimilibus argumentis inſeruntur. Florentiae &c. 1639. in 4. *Quae in hoc libro continentur omnia fere Piſis dixerat. En indicem eorum.*

I. In obitu Sereniſſimae Mariae Magdalenae Magnae Ducis Etruriae, Archiducis Auſtriae allocutio.

II. De eruditione cum doctrina conjungenda.

III. De diligentia veterum in excolendis diſciplinis, Oratio habita Piſis 1634.

IV. De promptitudine Profeſſoria, Proluſio umbratica.

V. De librorum delectu, Scholaſtica dictio.

VI. De cauſſis immutatae Juris prudentiae, Recitatio ad juris ſtudioſos.

VII. Pro Juſtiniano Imperatore Expoſtulatio.

VIII. De laudibus Germanici Caeſaris, Diſſertatiuncula.

IX. In quaedam dicta Salluſtii philoſophi ſpecie repugnantia, Declamatoria animadverſio.

X. De Juris Romani circuitu, Enarratio.

XI. An Imperator ſit Dominus totius mundi?

XII. De origine Feudorum a Longobardis repetenda.

XIII. De Mariniana poeſi apologetica Oratio.

XIV. De vario oculorum motu Diſſertatio.

XV. De paranda eloquentia.

XVI. De ortu & interitu nobilitatis.

XVII. De praeſidiis memoriae.

XVIII. De Jubilaeo.

XIX. Catena triplex Homerica, Paulina & Herculea

XX. De tribus mutationibus rerum Romanarum.

XXI. De inclinatione Imperii Romani.

XXII. De augmento Imperiorum.

XXIII. De cognoſcendis ſaeculorum vitiis.

XXIV. De irritamentis ſenſuum.

XXV. De admirandis fluviorum.

XXVI. De pace Italiae an. 1631.

XXVII. Latina carmina

Ad

Ad antiquitates Etruſcas, quas Volaterrae nuper dederunt, obſervationes, in quibus diſquiſitionis Aſtronomicae de Etruſcarum antiquitatum fragmentis auctor quoque notatur. Amſtelod. 1639. *Sunt qui tribuunt Gaudentio opus quod inſcribitur*

Bennonis Durkhundurki Slavi, Academici Sepulti epiſtola pro antiquitatibus Etruſcis Inghiramiis adverſus Leonis Allatii contra eaſdem animadverſiones Examen. Coloniae 1642.

Dell' anno ſecolare ſolennemente celebrato in Roma da' PP. della Compagnia di Gesù nell' an. 1639. Lettera di Ventidio Gongazano Gentiluomo e Accademico Ricovrato di Padova in 8.

De Evulgatis Romani Imperii arcanis, iis praecipue, quae ad electionem & ſucceſſionem Imperatorum faciunt, Digreſſio habita Piſis an. 1640 in magna Aula a Paganino &c. cum interpretaretur Tacitum. Florentiae typis Amatoris Maſſae & Laurentii de Landis 1640. Accedunt Diſſertationes I. de Funere Heroum. II. de Funere Caeſarum. III. La ſingolarità delle Guerre di Germania. *Extant etiam in hoc libro*, Diatriba de heroica praeſtantia Jul. Caeſaris Scaligeri, in qua quaeritur I. An Scaliger ediderit de vita ſua epiſtolam? II. An ſi eam edidiſſet foret culpandus? III. An inter Senatorii ordinis homines ſit recenſendus? IV. An Heros cenſendus? V. An & quatenus cum Maſſiniſſa & Xenophonte comparari queat? Diatriba hiſtorica de Caeſare Cremoni-

no, Julio Pacio, & Joanne Barclajo, & Diſſertatio de Scriptoribus a Politices ſtudioſis legendis. *Quae ipſe dixit de Platone, de Thucydide, de Polybio, de Plutarcho, de Tacito, de Bodino, de Arniſaeo, de Launovio, de Lipſio, de Bentivolo, aliiſque, ſapientem illum fuiſſe exiſtimatorem alienorum operum declarant.*

De comparatione Dogmatum Origenis cum Philoſophia Platonis, & Salebrae Tertullianeae, quas complanare conatus eſt Paganinus Gaudentius. De vita Chriſtianorum ante tempora Conſtantini. Florentiae typis Amatoris Maſſae & Soc. 1641. in 4. *Non levia & inerudita retulit Paganinus de illis, quos commemoravimus, Scriptoribus. Egit quoque accurate de damnatione Origenis facta in V. & VI. Synodo, & reprehendit Picum Mirandulanum & quosdam Pariſienses theologos, qui auſi fuerant illum a culpa haereſeos defendere. Laudat illud Juſtiniani Imperatoris dictum.* Quid aliud expoſuit Origenes, quam Platonis, qui Paganorum inſaniam dilatarat, doctrinam? Etſi autem (*inquit Paganinus*) in multis ſenſerit cum Platone Origenes, non tamen voluit videri ſua dogmata a Platone hauſiſſe. Depromebat ex ſacra ſcriptura dicta, quibus ſuas muniret ſententias; Hinc adeo factum, ut cum Platonicis opinionibus conjunxerit ea, de quibus Plato ne quidem ſomniando cogitavit. *Non ſibi vero inſolenter gloriari videbatur Paganinus, quod primus ſenſus quosdam Ter-*

tulliani obſcuros explicaverit. Pauca quae dum in lucem protulit veluti ex naufragio quodam erepta fuerunt. Ait enim magnum ſe feciſſe, dum in Rhaetia erat, ſcriptorum ſuorum detrimentum, & inter cetera ſurreptas ſibi fuiſſe a furenti populo laborioſas enarrationes, quas in totum prope Tertullianum fecerat. Multa & paraverat de Conciliis, quae non edidit.

De Pythagorea Animarum tranſmigratione opuſculum: accedunt exercitationes I. de Ariſtoteleo veterum contemptu, II. de Juliani Imperatoris philoſophia, III. de Aperipato Julii Caeſaris Scaligeri. IV. Reintegrazione de' Poeti oppoſta a Platone, Piſis typis Amatoris Maſſae & Laurentii de Landis 1641. in 4. *Extat etiam in hoc libro*. Diſcorſo ſe l'anno del 1640. chiamar ſi deva fortunato o fortunevole. *Ex eo liquet quantum aſtrologiae tribueret Paganinus*

Di Cleopatra Regina d' Egitto la vita conſiderata da Paganino Gaudentio, e poi dall' iſteſſo riletta con non piccola varietà di coſe tanto moderne quanto antiche, in Piſa 1642. nella ſtamperia di Amador Maſſa e Lorenzo Landi in 4.

De Philoſophiae apud Romanos initio & progreſſu Paganini Gaudentii volumen, in quo praeter hiſtoriam multa ad contemplationem rerum & diſſidentes veterum ſapientum ſcholas facientia enarrantur. Piſis typis Amatoris Maſſae & Laurentii de Landis 1643. in 4. *Hic liber a nonnullis di-*

citus rariſſimus, & praeſerri videtur ceteris Paganini operibus. Hujus epitomen extat in Tom, III. Obſervationum ſelectarum, qui editus eſt Halae 1703.

Della Peregrinazione Filoſofica, in Piſa, 1644. preſſo Amador Maſſa e Lor. Landi

De Errore Labyrintheo Sectariorum hujus temporis. Conatus in Geneſim divinam novus. De philoſophicis opinionibus veterum Eccleſiae Patrum Opuſcula tria, Piſis apud eosdem 1644.

La vita d'Aleſſandro il Grande in Piſa &c. 1645.

Diatribae ad Famianeam hiſtoriam & in Tacitum. Piſis ex. typographia Philippi Papinii 1646. in 4. *Inſcripſit etiam hoc opus* de Candore Politico.

De' non fauſti ſegni dell'anno 1646. Della felicità, dell' anno 1647. Diſcorſi.

Del ſeguitar la corte o no, Operetta, in Piſa 1647.

Della morte di S. Giovanni Evangeliſta diſcorſi due recitati nell'Accademia Helicea di Piſa. In Piſa 1647.

Galeazzo Tirrene; Acclamazione al Ser. Gran Duca di Toſcana Ferdinando II.

La Galleria dell'inclito Marino conſiderata vien dal Paganino con alcune compoſizioni dell'iſteſſo Paganino. In Piſa per Ferdinando Chelli e Franceſco Stefanelli 1648. in 8. *Saepe corrigit Marinium, quem aut male, aut non ſatis prudenter judicaſſe putabat in ſua pinacotheca de quibusdam viris doctrina excellentibus. Addidit libro binas funebres orationes, quarum altera Latina eſt in obitum Hierony-*

mi Aleandri, altera Italice in morte di Camillo Accarigi, *nec non varia Italica carmina.*

Vereor ne quid mihi effugerit in ſignandis Paganini operibus. Optare ſe ajebat Chr. Thomaſius, ut ſcripta hominis eruditione ſumma conjunctim ederentur (Specimen Juris Prudentiae Univerſalis pag. 107.) *quod ad laudem illius, quamquam alii aliter judicent, ſane non mediocriter facit. Multa & paraverat ad illuſtrandum Lucretium, Martialem aliosque Latinos poetas, Dantem etiam, quae ſe editurum ſpoponderat, quod tamen minime praeſtitit. Sunt qui narrant Ferdinandum II. ut facilius quae paraverat ipſe edere poſſet, poteſtatem ei dediſſe domeſtici typographii. Nihil ſane non ei indulſit Princeps litteratorum omnium fautor eximius.*

ANGELUS FABRONIUS

JO. ALEXANDRO BRAMBILLAE VINDOBONENSIS ACADEMIAE MEDICO-CHIRURGICAE PRAESIDI.

S. P. D.

Est profecto Italiae noſtrae glorioſum, quod excuſſa jam ſuperiorum ſaeculorum barbarie, ipſa omnium prima optimarum artium vias tradiderit, quodque in ea multi & ingeniis & dicendi & intelligendi laude floruerint, quando ceterae nationes harum rerum omnium rudes atque ignarae eſſe videbantur. Ex quo tempore phyſica ſtudia, quae experientiam ducem & magiſtram ſequuntur, apud nos in honore eſſe coeperunt, nova, ut ita dicam, creata eſt medicina, quae plerumque aegris prodeſſet, nunquam, aut perquam raro noceret. In quam intuenti maxime occurrit & quaſi lucet Etruria noſtra, qua in regione primum

ſe extulit experimentalis, ut vocatur, philoſophia, primumque etiam monumentis & litteris ejus inventa ſunt coepta mandari; & hoc quaſi gradu quodam jacto ad veram medicinam, ſive illa arte pariatur aliqua, ſive exercitatione quadam, multi, praeeunte omnibus viro prope divino Franciſco Redio, impulſi atque incenſi ſunt ad noſcendam rerum naturalium vim & proprietates, & ad conſulendum vitae hominum paucis, veris, & ſimplicibus remediis. Sunt quaedam artes, quae ſe ipſas per ſe tueantur, ſed medicina pluribus eget, atque has niſi gubernaverit peracris prudentia, quae ratione & experientia debet delectum habere bonorum & malorum, periculum ab iis conſtabitur, a quibus parari ſibi ſubſidia poſſe ſperaverat. Nemo profecto dubitabit, quin chemia, ut unam rem exempli cauſſa ponamus, utilis futura ſit medicinae; nihilo tamen minus multo plures animas illa ſpopondiſſe orco videtur, quam ſanitati reddítura ſit aegra corpora, & qui ipſi magnopere conſidunt, neſciunt quidem quam paucis, & quam ſimplicibus natura gaudeat remediis. Ea quae compoſita dicun-

tur, ſi perpauca excipias, bene aſſimilaveris furialibus monſtris, quibus ſunt

Nomina mille, mille nocendi artes,

ut non dubium ſit, quin melius ſanitati hominum conſultum foret, ſi illa prorſus ignorarentur. Vox quaedam naturae eſſe videtur, quam pauci auſcultant, ut quemadmodum ad valetudinem tuendam praeferenda eſt potus & cibi ſimplicitas, ſic ad amiſſam recuperandam potiora haberi debeant ſimplicia, quam compoſita remedia. Poſtquam Hippocrates divino prorſus, quo praeditus erat, ingenio, & obſervatione diuturna notandis rebus medicam fecit artem, aut quod ipſi deerat, explevit, homines novitatis cupidi, quaſi ad majora illos fortuna deſtinaſſet, extraordinariis multiplicibuſque remediis, depravatiſque opinionibus tam bene fundatam artem everterunt, ut nullum amplius naturae lumen in ipſa appareret; quod malum magis quoque crevit, cum eadem in manus Arabum pervenit. Quanto in honore fuerit apud veteres Graecos ſimplicior,

ſeu quod idem eſſe puto, ſalubrior medendi ratio, ex iis Homericis verſibus conjici poteſt, quibus deſcribitur Helena medicamen parans Menelao atque Telemacho ad conſopiendas graves curas, quas illis longa & laborioſa peregrinatio attulerat. Nihil enim illa in Nepenthes infudit, niſi radicem Oenopiae, qua planta in Aegypto a Polydamna Theonis Regis uxore donata fuerat (1). *Contra ea Virgilius, cujus aevo vix ulla erat apud Latinos Graecorum medicinae effigies, dum medicum quemdam nomine Japidem curantem inducit Aeneam, quem ſagitta miſere in pugna ſauciaverat, ait* (2)

. . . . ille retorto
Paeonium in morem ſenior ſuccintus amictu,
Multa manu medica, Phoebique potentibus herbis
Nequidquam trepidat; nequidquam ſpicula dextra
Sollicitat, prenſatque tenaci forcipe ferrum.

---

(1) Odys. l. IV. v. 221. & ſeq.

(2) Aeneid l. XII. v. 400. & ſeq.

Ex quo homines minus creduli eſſe coeperunt, fateri minime dubitarunt, plura ſe neſcire, quae antea ſe ſcire credebant, & quae putabant prima, in experiendo repudiare, cumque pauca diuturnâ & conſtanti obſervatione comprobata ſibi ad medicinam faciendam reſervaſſent, illud & cavendum ſibi putarunt, ne quod optimum natura erat, arte aut deterius, aut perverſum fieret. Pleni ſunt Redii libri his monitis atque exemplis, ejuſque voces odioſae iis tantummodo fuerunt, qui dum plurima de narthecio promunt medicamenta, aegrorum animas, ut ajebat Plinius, negotiari velle videntur (1). *Sane quae praeſidia naturae ſapientiſſimus Auctor & Mo-*

(1) Ex multis unum afferemus Redii dictum in epiſtola quadam ad amicum. *La noſtra natura gode della ſemplicità delle coſe, ed abboriſce quei tanti meſcugli di medicamenti, che da' Greci dopo il ſecolo d' Ipocrate, e dagli Arabi più ſuperſtizioſi de' Greci furono inventati per acquiſtarſi venerazione preſso la credula ed ignorante gente.*

& Moderator nobis paravit vel ad tutandam, vel ad recuperandam valetudinem, ſimpliciter & ex ſua vi adhiberi debent, & qui illa ex diſſimilibus rebus miſceri & temperari praecipiunt, non ſolum veteres non ſanabunt morbos, ſed etiam novos eoſque triſtiores excitabunt. Neque opponat quiſpiam ſimplicia remedia non omni prorſus noxa carere, ac propterea aliarum rerum commixtione emendanda. Eſto. Verum quoties id fieri neceſſe erit, etiam atque etiam videre debet prudens & cautus medicus, ne quid addat, quod aut vim extenuet, aut nimium augeat ſimplicis remedii, & prorſus abſtinebit ab iis, quae non habent inter ſe quamdam, ut ita dicam, cognationem naturae. Vetus haec opinio in multa ſaecula opplevit medicinae ſcholas, opii, quo nullum frigidius eſſe medicamentum putabatur, narcoticam vim, calidiorum aromatum permixtione emendari, & alia hujusmodi plura ridicula ſententioſe praecipiebantur, quae recentior medicina bono omnium exploſit. Quid etiam de illis ſolutionibus chemicis dicendum? Meminerint qui talia amant, ab Helmontio ignem rerum corru-

ptorem appellari, & bene & prudenter allatam a Plinio quaeſtionem fuiſſe (1) num ignis plura abſumat, an pariat, & aliud eſſe quod primis ignibus, aliud quod ſecundis, aliud quod tertiis gignit? *Nolo hac in re pluribus immorari, ne ad te ſcribens, qui arte medendi excellis, videar, quod erat in veteri proverbio, ſus Minervam docere. Nonnulla tamen leviter tangere de innocentia, ut ita loquar, medicinae, & de impudentia illorum, qui ſcelerate illam contaminare adlaborant, opportuniſſimum judicavi, cum de Ramazzinio ſcribendum ſuſcepiſſem, viro ſane cum paucis calliditate & prudentia in Hippocratica medicina excolenda comparando. Memini, dum Vindobonae elapſo anno eſſem, quam ſaepe abs te audierim ſapientiſſimi hominis laudes, neque illa in poſtremis fuit, cum ajebas te illa ſequi, dum valetudini conſulis omnium maximi Regis, qui tuae prudentiae unice confidere videtur, quae ipſe in aureo-*

---

(1) Lib. III. cap. ult.

lo ſane libello de Principum valetudine tuenda propoſuit. Ex illo tempore mihi in mentem venit ejuſdem vitam Latinis litteris mandandi, eique nomen tuum inſcribendi; tum ad operis ornamentum & decus, tum ad declarandum animum erga te meum gratum & benevolum. Accipe igitur, qua ſoles humanitate, levidenſe munuſculum, meque ut facis ama.

Piſis XV. *Kal. Martias* MDCCLXXXIX.

BERNARDINUS RAMAZZINIUS.

BERNARDINUS RAMAZZINIUS Carpi, in regionis Ciſpadanae civitate, quae eſt in Mutinenſium Ducum ditione, ortum habuit Non. Novembris an. MDCXXXIII. honeſtiſſimis parentibus Bartholomaeo Ramazzinio, & Catharina Federzonia. A Jeſuitis tum Carpi, tum Parmae inſtitutus fuit, prout illa ferebant tempora, humanioribus litteris atque philoſophia. Grandior factus inſolentiam temeritatemque diſputationum, & inſulſitatem ac vaniſſimum ſtrepitum verborum ac ſententiarum, tanquam inſanias quaſdam odiſſe coepit, & ſive ſoluta, ſive numeris adſtricta oratione ſcriberet, reſpiciebat veteres dicendi magiſtros, quorum elegantiam ſi minus imitatione exprimere poterat, voluntate certe conſequebatur. Cum aliquandiu incertus fuiſſet quam praeſertim artem profiteretur, tandem medicinae ſe dedere decrevit, cujus ſcientiae inſignibus an. MDCLIX. Parmae decoratus eſt. Poſt id Romam venit, & in diſciplinam traditus Antonio Mariae Ru-

beo Ravennatenſi, qui medico & hiſtorico illuſtri genitus medicus & ipſe haud ignobilis erat, non mediocriter ſub ipſo profecit. Hujus vero conſilio & commendatione exercendae medicinae cauſſa accitus fuit a civibus Canini & Martae, quae oppida ſunt in Caſtrenſi Ducatu; ſed qui ceteris mederi didicerat, haud potuit ſibi, quippe ex diuturna quartana regium morbum contraxerat, utque valetudinem recuperaret ad Carpenſes ſuos rediit. Cum melius ſe habere coepiſſet, in matrimonium duxit Franciſcam Richiam antiquo inter ſuos genere natam, ex quo connubio pleno concordiae, genitus eſt filius, qui octimeſtris obiit, & binae filiae quae patri minime ſuperſtites fuerunt. Nobilis jam erat medicus, cum prudentia non ſolum, sed etiam felicitas quaedam ejus curationibus faveret, & hac fama, & commendatione Alphonſi Molzae Marchionis vocatus eſt Mutinam ad publice docendam medicinam. Nam per illa tempora Franciſcus II. illius civitatis Dux novum in ipſa inſtituerat Lyceum. Ibi plures ſuarum laudum & aemulos & invidos nactus eſt Ramazzinius; & ex eo etiam nonnullam

habebat invidiam, quod promptus & non inexercitatus erat ad pangenda carmina. Id enim decorum eſſe ajebat illius Numinis cultoribus, qui medicinae & poeſis inventor dicitur. Et cum magnum aliquid ſe jam tentare poſſe arbitraretur, argumentum ſumpſit a bello, quod Ludovicus XIV. Gallorum Rex moverat Siculis & Batavis, ut ejus laudes caneret tum Latinis tum Italicis carminibus. Verum Latina carmina quaſi vermiculatum opus dixeris, cum ea ex Virgilio, diligenter ſane, compoſuerit, unde *Centonem* ipſa appellavit. Non inepti poetae libellum judicavit Ludovicus, & fertur illum regali dono remunerari auctorem juſſiſſe, quod tamen ad ejus manus, quo fato neſcio, minime pervenit. Laudavit & Italicis carminibus Margaritam Farneſiam Ateſtinam, quae publica luce digna putavit, & quoad vixit cum muſis commercium habere voluit. Cujus rei praeſertim indicia dabat in conventibus Mutinenſis Academiae, cui Diſſonantium nomen erat, quaeque ad excolendas humaniores litteras inſtituta fuerat. Tum quidem non mediocris tribuebatur laus illius poeſi, eloquentiae item, ſed ex multis, quas

ha-

habuit orationibus, ſi unam excipias dictam in ſolemni Mutinenſis Academiae inſtauratione, illae tantummodo extant, quas Patavii recitavit, cum in illius civitatis Gymnaſio Magiſtri munere fungeretur. Verum ipſe magnam famam exiſtimationemque, immo nominis immortalitatem a Medicina habuit, in cujus exercitationibus commentationibuſque ita verſabatur, ut odoraretur ſemper aliquid novi, quo illam ornaret. Potuit interdum falli ut homo; attamen ex ſcriptis, quae pro ſe edidit, cum aut ab Hannibale Cervio, aut ab Andrea Monelia medico Florentino inſimulatus fuit ſuis curationibus mortem attuliſſe binis feminis, quarum altera pleuritide, altera partu laboraverat, cognoſci poterit, nihil non egiſſe aut conſuluiſſe, cujus probabilem rationem reddere non potuerit. Illa vero diſputatio cum Monelia, quae triennium uſque duravit, multis hinc atque illinc emiſſis ſcriptis (nihil enim erat Monelia petulantius) quaque contendebat Ramazzinius arte haud extrahendam ſecundinam, etiam cum cito illam natura non emiſerit, non ſolum probabilis, ſed etiam vera doctioribus medicis nunc videtur. A cu-

ra harum concertationum ſolutus Ramazzinius practicam medicinam ſtudioſius excoluit; ſic vero aderat diſcipulis ſuis, ut non ſolum artem medendi ab ipſo diſcerent, ſed etiam illam exornandi multarum diſciplinarum ſubſidiis. Callebat enim philoſophiam & chemiam, in naturali hiſtoria ſe exercuerat, doctus erat Latinis litteris, & quantum medico ſatis eſt, etiam Graecis, multa legerat atque audierat, retinebatque memoria ſingulari, quae vero ipſe tradebat, condiebat non ſolum elegantia orationis, ſed ſaepe etiam ſalibus, poetarum ſententiis, & hiſtoricorum narrationibus, ſic ut ejus ſermone nihil poſſet eſſe jucundius. Quare minime eſt mirandum, ſi magna ad eum multitudo diſcipulorum concurrebat, quam ut ejus collegae pati poſſent. In arte vero medica exercenda cum intelligeret magnopere expedire ſimilium morborum cauſſas & remedia exquirere, imitatus exemplum ſummorum virorum Hippocratis & Sydenamii de epidemicis febribus, quae paſſim per Mutinenſem agrum an. MDCXC. vagatae ſunt, ſcribendum ſuſcepit. Opus doctrina praeſtans Antonio Magliabechio inſcripſit, cujus opera factum eſt,

ut per Germaniam late diſſeminaretur, tanta quidem commendatione Auctoris, ut in Caeſaream ipſe Academiam, cui Naturae Curioſorum nomen inditum erat, cooptaretur. Hinc additus illi ſtimulus, ut de binis aliis epidemiis, quae conſequentibus annis fuere, & de caeli Mutinenſis conſtitutione per illa tempora diſſereret, acute ſane & docte, tantoque plauſu non Italorum modo, ſed etiam exterorum, ut inter ſalutaris artis antiſtites jam numerari coeperit. Ex quo factum eſt, ut nemo clarus vir Mutinam accederet, qui eum videre & alloqui, & amicitiam cum ipſo jungere non cuperet; e quibus Guilelmus Leibnitius, cum duos menſes in illa urbe fuiſſet conquirendi cauſſa monumenta, quae ad hiſtoriam pertinerent Ateſtinae & Brusvicenſis familiae (una enim eademque gens eſſe putatur) nullum diem abire ſiverit, quo non ad plures horas cum Ramazzinio familiariter verſaretur. Tum hic in manibus habebat librum de fontibus Mutinenſibus, quem paullo poſt, ipſo & hortante Leibnitio, emiſit. Illius epitomen & laudes tum in Actis eruditorum Lipſienſium, tum in Diario, ut appellatur, Italico Montisfauconii invenies.

Vix dum etiam ille ad Britannos pervenit, cum in Anglicam linguam translatus & Londini recuſus fuit. Cui rei cauſſam praeſertim dediſſe reor quae Ramazzinius attulit ad convellenda dogmata, ſeu potius ſomnia Thomae Burnetii *de telluris theoria*. Nova enim illa non eſſe ut hicININ gloriose nimium jactabat, probat, cum non aliter ſenſiſſe veteres Abyſſini videantur. Narratur enim in Aethiopiae annalibus, poſtquam homines ſuperbia elati a majorum bonitate deflexere, Deos iratos terram adeo concuſſiſſe, ut major illius pars intra proprias cavernas deſederit; hoc pacto aquam in latebroſis receſſibus concluſam violenter expreſſam fuiſſe, atque ita fontes, flumina, lacus, & mare ipſum ortum duxiſſe; eam vero terrae partem, quae intra has cavernas non decidiſſet, ſed reliqua elatior ſtetiſſet, montium formam exhibuiſſe; inſulas & ſcopulos medio in mari nil aliud eſſe, niſi ſegmenta terrae cavernoſae ab illo totius terrenae molis praecipiti caſu ſuperſtitis. Hujus narrationis teſtimonium ſumpſit Ramazzinius a Franciſco Patritio, qui, edito Italico libro an. MDLII. de Antiquorum Rhetorica, aperte affirmat Baltha-

ſarem Caſtilionem, dum in Hiſpania erat, illam rem accepiſſe a graviſſimo ac ſapienti quodam viro Abyſſino. Ceterum quod ad fontes Mutinenſes ſpectat, mirum omnibus videri debet, nullum eſſe locum tum intra urbis moenia, tum extra eamdem ad aliquot paſſuum millia, qui ſi effodiatur, non perennis & puriſſimae aquae magnam vim effundat, & antequam putei penitus effodiantur, ipſa non murmuret. Minime dubitat Ramazzinius e ſublimi aliquo loco aquas iſtas ſubterraneas deſcendere, & continuo ab aliis premi & urgeri, cum ſubito impetu ad altitudinem pedum LXVIII., ſaxa & arenam eructando, erumpant. Horum aliorumque phaenomenorum dum rationem reddere ſtudet, plura affert de prementium fluidorum corporum proprietatibus, ſeque hydroſtaticae ſcientiae litterate peritum oſtendit. Confutat ſententiam illorum, qui tota illa loca ſubterraneo flumine irrigari putant, quod ſi eſſet, illud multorum millium alveum habere deberet, idque incredibile illi videtur. Ipſe autem inclinat ad credendum, mare in illa regione cum apennino, quando ei propius erat, occulta habuiſſe, & nunc

tiam habere commercia, & per fiſtuloſae terrae intervenia aquam deduci & per totum illud ſpatium, in quo & cavernae ſint, extendi, ſic ut, laxatis repagulis ac reſeratis oſtiis, non ſecus ac in aquae ductibus evenit, ipſa in altum reſiliat. Quemadmodum autem horum fontium ortum a mare praeſertim repetit, ita non negat plures alios fontes e pluviis & ſolutis nivibus oriri. Plura alia affert de Mutinenſium aquarum natura, nec dubitat, quin cum a Romanae Reipublicae temporibus tanta ſoli accretio facta fuerit tum in urbe, tum in vicino agro a fluviorum aquis, quantam ipſe ex antiquis ruderibus definit, tandem hi fontes ob novas accretiones deſituri ſint. Multa ſunt in hoc libro praeclara, quae declarant fuiſſe Ramazzinium diligentem naturae obſervatorem; deceptus tamen a philoſophia, quae tum in uſu erat, non omnium phaenomenorum ſatis probabilem rationem reddere potuit, & quam a diluvio repetit varietatem terrae & corporum, quae in excavandis hujuſmodi fontibus reperitur, & ab antiperiſtaſi varietatem caloris in excavatis puteis, cum major ſit hyemali tem-

pore, minor aeſtivo, haud fortaſſe probabunt recentioris philoſophiae cultores. Multa alia obſervatione digna ſuppeditat Mutinenſis ager: ſunt et in eo vulcani, de quibus mentionem facit Plinius, ex iiſque unus fontes habet petrolei. De his diſſeruit Ramazzinius, cum iterum in vulgus edidiſſet Franciſci Arioſti opuſculum de petroleo montis Zibinii, quod hic CCXXXV. ante annos ſcripſerat. Quae ipſe obſervationibus medici ſuis temporibus clariſſimi addenda putavit complexus eſt Latina epiſtola data ad amiciſſimum ſuum Felicem Vialem, in qua non hiſtorici modo & phyſici, ſed etiam medici partes agit. Indicat enim quos ipſe morbos petrolei uſu ſanaverit. Si quis vero erit, qui alia initia, unde concretum ſit petroleum, quique aerem, ut nunc loquuntur, inflammabilem, minime vero bitumen & ſulphur, cauſſam dare vulcanis contenderit, non magnopere repugnabo. Illa potiora putantur, quae Ramazzinius de barometris paullo poſt vulgavit, quaeque ad acutiſſimi phyſici famam illi conficiendam plurimum valuerunt. Principio is barometricas obſervationes quotidie per annum habitas emi-

ſit, ut emendaret ſui aliorumque errorem, qui decepti auctoritate Borellii exiſtimaverant hydrargyrum in barometro, cum [illegible]dum eſt, deprimi, pluvia vero impendente, attolli. Contrarium enim ab experientia conficitur, cujus rei probabilem rationem reddere ſe poſſe ſperavit. Ponit e terra non ſolum vapores, pluviarum materiem, ſed alias multas exhalationes diverſae indolis continuo exurgere aerique miſceri, atque idcirco aerem nitroſis particulis potiſſimum refertum eſſe, ita tamen ut vapores in altiore, ceterae vero exhalationes in inferiore atmoſphaerae loco, ut pote craſſiores, natent. Haec autem corpuſcula a pluviis nivibuſque impendentibus ſolvi, ad imum deturbari, & ad terram uſque praecipitari putat, liberatumque iis aerem leviorem effici, atque hydrargyro levius incumbere, atque propterea hunc, pluvio caelo, deſcendere. Qui in hujuſmodi phaenomenis quid electricitas efficiat non vident, magnas profecto laudes Ramazzinio tribuent, quod docuerit quomodo aeri vapores conjungantur, & quanta vis ſit illius in iiſdem ſolvendis. Quae dum proponit, & multis argumentis

explicat, modeſte profitetur ſe fugi vice cotis, & alios acuere voluiſſe, ut vel veriorem, vel ſaltem probabiliorem afferrent rationem & cauſſam. Sunt in binis Ramazzinii opuſculis de Barometris alia de natura aeris, ventorum, pluviarum & nebularum, et de effluviis, quae ad nos uſque a planetis emitti arbitratur, ſed ſingula referre non juvat. Ejus ſententiae defenſores & oppugnatores habuerunt; ex illis eminuit Boccabadatus & Placentinus, ex his Guntherus ac Chriſtophorus Schelamerus, cui poſtea tanquam ſubſidiarius miles acceſſit Samuel Reyerus. Priori ipſe reſpondit, ac demum an. MDCCX., dum Patavii erat uno volumine complexus eſt quidquid de hac diſputatione hinc atque illinc exaratum fuerat. Solitus ipſe de ſuis ſcriptis ſine arrogantia dicere, & quae inſtarent difficultates libere proferre, & contraria argumenta ſic diluere, ut elevaret potius, quam deprimeret adverſariorum auctoritatem atque exiſtimationem, illud facile conſequebatur, ut illos, cum quibus, non contentionis, ſed veritatis cupiditate pugnabat, benevolos ſibi redderet. Nam cum natura illi dederit non

parum humanitatis, nullum eſſe vitae tempus ajebat, in quo non deceret illam exercere. Dum vero illam cognitionem rerum naturalium magnam & difficilem eſſe affirmabat, videbat ne de arte ſua multa promitteret, dumque caſtigabat impudentiam quorumdam, qui vagantur, magna cum caterva totis ſcholis praeſidium aegrotis, atque omnibus naturae inveſtigatoribus lumen ingenii ſui porrigentes, ſegnitiem atque inertiam vitabat, & utilitatis magnitudine ad ſummos ſuſcipiendos diſcendi labores impellebatur. Vidiſſes ſaepe illum campos & montes peragrare, viliores officinas ingredi, & artium mechanicarum ſecreta contemplari, & ſi quem ex iis, qui illas exercebant, aegrotum inveniſset, interrogabat quae pateretur, & ex qua cauſſa, & quot jam diebus, & quo uteretur victu, & quae eſſent bene valentis corporis exercitationes, & dum illi opitulabatur, ſeponebat multa in rem ſuam, quibus ſalutaris artis praecepta contineri putabat. Tum mirari coepit perpaucos eſſe medicos, qui ſciſcitarentur ab aegroto quam artem exerceret, & quam tractaret materiam, qua in re cum haud leve momentum ad faciendam medicinam eſſe judica-

ret, magnum utiliſſimumque opus, & novitate ipſa praeſtabiliſſimum ſuſcepit, quod *de morbis artificum* inſcripſit. Quinquaginta uſque tria artificum genera fuere materies, in qua ipſe verſatus eſt, & ad unamquamque rem examinandam, quae varios morbos, ſive materiae, quae tractatur, ſive corporis motus ſpectentur, afferre poſſunt, tantam adhibuit diligentiam, ut magnum beneficium hominibus & medicinae ipſum tribuiſſe reamur. In quo coficiendo opere dum erat occupatus, Triumviri Patavini Gymnaſii honorificentiſſimis litteris ab eo petierunt, ut operam ſuam eidem Gymnaſio navare vellet. Is aliquandiu ancipiti contentione diſtractus fuit. Multum enim in illo poterat ſuorum Mutinenſium amor; ſed quod maiora eſſe inſtrumenta ad adipiſcendam ſapientiam Patavii eſſe exiſtimabat, ceſſit illorum invitationibus, & ad eosdem venit ineunte ſaeculo XVIII. practicam medicinam publice traditurus. Orationem, quam habuit in ingreſſu muneris, idcirco ſaecularem appellavit, quod in ipſa recenſuit quanta ex nobiliſſimis inventis tum anatomicis, tum phyſicis, tum ex tribus illis regnis, in quae dividi ſolet hiſtoria naturalis, fa-

cta fuerit anteacto ſaeculo acceſſio ad medicinam. Romani carmine ſaeculari celebrabant fortunam aeternae Urbis, eamque Palatino Apollini commendabant; Ramazzinius oratione fortunam celebravit medicinae, ad cujus ſubſidium, decus atque ornamentum tot inventa ſunt unius ſaeculi curriculo, ut nullum ipſa fortunatius habuiſſe videatur. Tum enim, ut de ceteris ſileam, innotuere ſanguinis in corporibus animalibus circuitus, abdominis & thoracis vaſa lactifera, veſicularis pulmonum ſtructura, hepatis & lienis glanduloſa compago, vera nervorum origo, varia & copioſa glandularum ſoboles & uſus, vaſorum lymphaticorum valvulae, ductus ſalivales, & illa quaſi quaedam ſocietas & communicatio omnium fluidorum, quae ſunt & moventur in humano corpore. Sane ex hac Ramazzinii oratione intelligi poteſt fuiſſe illum perfecte eruditum in arte, quam profitebatur, legiſſe ſtudioſiſſime veteres Latinos ſcriptores, ac praeſertim poetas, quorum verſus & ſententias ſaepe citat, plurimum ſe exercuiſſe in Latina ſcriptione, quamvis non ſemper puris & electis verbis utatur, & multa inſtrumenta habuiſſe ad eloquentiam, ſi hanc ni-

hil aliud eſſe dicere velimus, quam copioſe loquentem ſapientiam. Verum ſi de illa eloquentia ſermo erit, quae vehemens & volubilis eſt, quae conſtat non ex ſententiis ſolum, sed etiam ex verbis grandioribus, plenis, junctis, ﬂuentibus, propriis, & quae admirationem facit, nec delectat modo, sed & rapit auditores, fruſtra illam requires in Ramazzinii orationibus, quarum tredecim uſque vulgatae ſunt. Sed hanc exigere a medico injuſtum eſſet: bene enim a Cicerone: *A Philoſopho, ſi affert eloquentiam, non aſperner, ſi non habeat, non admodum ﬂagitem*. Verum ſi eloquentiae luminibus carent Ramazzinii orationes, lucet tamen ſemper in iis praeclara eruditio atque doctrina, & illa prudentia & calliditas, ſine qua nulla eſt medicina, quae constat ex diligenti, & diu multumque conſiderata faciendi aliquid, aut non faciendi excogitatione. Hinc ſi quaeras quae ratio fuerit Ramazzinii in medicina facienda, facile cognoſces ex his ipſis orationibus, Hippocraticam, ſimplicem, illam, quae obſequitur naturae, unice per ſe amaſſe, & commendaſſe diſcipulis ſuis. Hos etiam admonebat nil temère agendum, nil negligendum,

rationi multum, plurimum vero experientiae tribuendum, recentiorum monita non ſic amplectenda, ne ſuus quoque honos eſſet antiquitati, medicinam multarum diſciplinarum praeſidio & comitatu muniendam atque ſepiendam, eam denique eſſe ejuſdem amplitudinem ac difficultatem, ut nauticae ſcientiae comparare illam ſe poſſe putaret. Nam cum minime ſemper, ut ajebat Aratus,

Signum veniens poterunt praenoſcere nautae,

nec ſemper navis, licet ſcientiſſimo gubernatore utatur, bene conficere poſſit curſum ſuum, cum tempeſtatibus, ventis, procellis, turbinibus inter ſcopulos & ſyrtes feratur, idem evenire ajebat medicinam facienti, cui ſaepe periculum procreatur vel ab eo ipſo, quod in ſubſidium vocare ſe poſſe arbitratur. Nimis longus eſſem ſi omnia orationum, quas habuit Ramazzinius totis iis annis, quibus Patavii medicinam docuit, argumenta, & ſapientiſſima praecepta, quae in iis continentur, recenſere vellem. Per haec quidem ipſe prudentiſſimi doctoris famam apud Patavinos ſuos

obtinuit, celebritatem vero ſermonis abſentium maxime conſecutus eſt ab illis operibus, quae & de morbis Artificum, & de Principum ſalute tuenda conſcripſit. Illud alterum poſtquam Mutinae ediderat an. MDCC. & recuſum jam fuerat Lipſiae, Ultrajecti, & Venetiis, quinto Patavinis typis impreſſit cum corollario de aliorum artificum morbis, & de Virginum Veſtalium ſalute tuenda, in quo non minus accurate expoſuit, quid ad vitanda, aut ſaltem minuenda pericula expediat, quae ſint morborum cauſſae, ſigna ac remedia, ut vere judicaſſe videatur vir doctus Tiſſotius (1) neminem eorum, qui eamdem rem poſtea tractarunt, Ramazzinii gloriam aequaſſe. Laudavit & Hallerius alterum, quem commemoravimus, libellum, quem ſimplicem, facilem, verum dixit, ſic ut omnes, qui Principum valetudini conſulere debent obſervatione maxime earum rerum, quae prodeſſe et obeſſe iis ſolent, nunquam illum de manibus deponere

(1) In Praef. ad librum, cui titulus: *Eſſai ſur les maladies des Gens du Monde.*

deberent. Omnia, quae ſunt in diverſis vitae ſtatibus, bene noviſſe Ramazzinium, & ad artem ſuam retuliſſe facile ex his ſcriptis conjici poterit. Quapropter quantum ei tribuendum ſit, ſtatuent illi, qui non ignorant quantae artis, quantique laboris ſit morborum cauſſas indagare, & hypotheſes in his aſſignandis vitare. Etſi autem medici gravioribus morbis periculoſas curationes & ancipites interdum adhibere cogantur, abſuit tamen ſemper Ramazzinius a temeritate ac audacia, & peccare potius in eam partem volebat, quae eſt cautior, quam in illam, quae eſt audacior. Quapropter ſe felicem & beatum fore dicebat, ſi ſua cauſſa nulla domus pullam veſtem indueret. Tam cautus erat medicus, ut aliquando ei ſuſpectus fuerit Peruviani corticis uſus, qua de cauſſa a Tortio, qui illius ſemper laudator, ſemper auctor fuit, graviter inſimulatus eſt. Verum ille non uſum, ſed abuſum hujus medicamenti improbabat, qua de re Diſſertationem ſcripſit. Quanta vero vis ejus eſſet in ſanandis quibuſdam febribus, praeſertim tertianis, & vel iis, quae peſtilentiam comitantur, non uno in loco ſuorum operum exposuit. Abuti quibuſdam re-

mediis

medicis ad libidinem uſque imperitiae cujuſdam eſſe dicebat Ramazzinius, & vel eos medicos caſtigabat, qui abutuntur aqua in febribus, qua de re, ſi fides Cinellio (1), opus inchoavit, quod tamen minime abſolvit. Id quod nullo non in morbo, nulloque non in tempore utiliſſimum esse judicabat, erat sobrietas in victu, de qua nonnulla exaravit, cum ad ea, quae vulgaverat vir nobilitate generis & doctrina praeſtans Ludovicus Cornelius *de vita ſobria*, cumulum addidisset commendationis ſuae. Nihilo tamen minus commodissimum est laxas habere ſobrietatis habenas, quas vel adducas, cum opus erit, vel remittas. Conſulendus eſt enim ſtomachus, quid ferre recuſet, quid valeat, dandum eſt etiam aliquid conſuetudini, aetati, loco & temperamento, & ut recte monebat Celſus, *qui ſanus & ſuae ſpontis eſt, nullis ſe debet obligare legibus* praeter quam illa, quae vetat nimio & inſalubri cibo ſtomachum

(1) Bibliot. vol. Tom. IV.

onerare. Haec & probare videtur Ramazzinius ipſe in ſuis *adnotationibus* in Cornelii librum, quanquam mirificus eſſet temperantiae laudator. Cetera, quae poſt haec ſcripſit, cum eſſet jam ſumma ſenectute, nec bona valetudine (nunquam enim in otio hebeſcere & languere voluit) pertinent ab bubuli gregis peſtem, quae e Dalmatia advecta miſere Patavinum agrum aliaſque regiones vexavit, & ad contagioſas febres, quae magnas ſtrages hominum faciebant in univerſa prope Germania. Vel antequam haec ederet, tanquam ſenex athleta rudem reſpicere & patriam cogitare coepit. Id non tulerunt Triumviri Gymnaſii Patavini, cujus maximum ornamentum eſſe dicebant hominem, qui ſummae doctrinae decus omne virtutis jungebat. Itaque an. MDCCIX. a ſecunda ad principem medicinae cathedram, qua ſponte ſe abdicaverat Franciſcus Spoletus, eumdem evexere, aſſignato illi ſtipendio DCCL. florenorum cum honorificentiſſimo decreto, ut ſuo ipſe arbitratu, ſuaque voluntate hoc munus coleret. Ad cetera enim valetudinis incommoda accedebat ut caecus eſſet, quam calamitatem patientiſ-

ſime tulit; quamvis homini, qui omnem ſuae vitae curſum in labore confecerat, illa eſſet moleſtiſſima. Laborabat etiam ex cordis palpitationibus, a quibus ſemel atque iterum in vitae diſcrimen adductus fuerat. Quo in ſtatu cum eſſet, tam aberat ab inerti, ignava, & ſomniculoſa ſenectute, ut ſemper aliquid dictaret, aureſque optimorum librorum lectione recrearet. Saepe enim illi in ore eſſe ſolebat illud Celſi: *ignavia corpus hebetat, labor firmat, illa maturam ſenectutem, hic longam adoleſcentiam reddit*. Et vires quidem animi tum adeo firmae erant in eo, ut adoleſcentiam minime requireret. Ex ſuo munere, ſuiſque ſcriptis & curationibus quo plus gratiae & gloriae, eo minus ad ſuos pervenit opis. Habere enim medicinam quaeſtui indecorum eſſe dicebat; praeter quam quod res domeſticas non admodum curabat. Erat vero diligentiſſimus in diligendis & colendis amicis, in exequendis iis, quae Dei Numini tribuuntur, & in diſcipulis ſuis non ſolum ad medicas res, ſed etiam ad omne officii munus inſtituendis. Dum ſe parabat ad docendum, oppreſſit eum mors, quam attulit apo-

plexis (1) Sepultus eſt in Aede B. Helenae ſine nullo titulo, quem poſtea adjecit ejus fratris filius Bartholomaeus Ramazzinius, qui & vitam cariſſimi patrui declaravit, in qua copiam magis rerum, quam elegantiam laudaveris. Monumentum autem eſt hujuſmodi:

BERNARDINO RAMAZZINO CARPENSI
PHILOSOPHO AC MEDICO
IN MUTINENSI ACADEMIA
PRIMO MEDICINAE THEORICAE PROFESSORI
POSTREMO
IN PATAVINO LYCEO PRACTICAE MEDICINAE
PROFESSORI PRIMARIO
QUI SUMMA LITERARUM JACTURA
OCTOGENARIO MAIOR E VIVIS DECESSIT
NON. NOVEMBRIS AN. SAL. NOSTRAE
MDCCXIV.
INSCRIPTIONEM HANC POSUIT
AMANTISSIMUS EX FRATRE NEPOS
BARTHOLOMAEUS RAMAZZINUS
MEDICINAE DOCTOR.

(1) Vide quae de illius morte & laudibus ſcripſit Morgagnius de ſedibus & cauſis morborum &c. epiſt. III. n. VIII. epiſt. VIII. n. XXIX. ep. IX. n. VIII. ep. XVIII. n. XVI.

Satis de hoc ſummo viro dictum erit, ſi illud addidero unum, quod ſane ad ejus gloriam plurimum facit, vacaſſe ſcholam, quam rexit, annos ferme quatuordecim. Non deerant, qui eam peterent, probabiles medici, ſed, ut ait Facciolatus in libro, quem inſcripſit *Faſti Gymnaſii Patavini*, Triumviri litterarii hoc quoque nomini tanto tribuendum putarunt, ut diu quaereretur, qui pro dignitate ſuccederet.

OPERA EDITA.

De Bello Siciliae: Cento ex Virgilio ad inviƈtiſſimum Galliarum Regem Ludovicum XIV. Mutinae apud Demetrium Degni 1677. in 4.

Applauſi feſtivi del Panaro per l' ingreſſo ſolenne in Modena della Ducheſſa Margherita Farneſe d'Eſte dopo la villeggiatura di Saſſuolo, Canzone In Modena; per gli Eredi Caſſiani in fol. ſenza nota d' anno.

Exercitatio Jatropologetica, ſeu Reſponſum ad ſcripturam quandam Exc. Dom. Annibalis Cervii Doƈt. Med. Mutinae per Caſſianos 1679 in fol.

Relazione di Bernardino Ramazzini ſopra il parto, e morte della Illuſtr. Sig. Marcheſa Martellini Bagneſi con una cenſura dell' Eccell. Sig. Dot. Gio. Andrea Moniglia, e riſpoſta del medeſimo Ramazzini alla detta Scrittura. In Modena per gli Eredi di Viviano Soliani 1681. in fol.

Riſpoſta alla ſeconda Cenſura dell' Eccell. Sig. Dottor Gio. Andrea Moniglia. In Reggio per Proſpero Vedrotti 1681. in fol.

Riſpoſta alla terza Cenſura dell' Eccell. Sig. D. Gio. Andrea Moniglia ſtampata a colonne colla triſpoſta del Sig. Moniglia. In Modena per gli Eredi di Viviano Soliani 1682. in fol.

Riſpoſta alla quarta Cenſura dell' Eccell. Sig. Dott. Gio Andrea Moniglia.

In ſolemni Mutinenſis Academiae Inſtauratione Oratio. Mutinae typ. Haer. Caſſiani 1683. in 4.

De Conſtitutione anni 1690. ac de rurali Epidemia, quae Mutinenſis agri, & vicinarum regionum colonos graviter afflixit, Diſſertatio, ubi quoque rubiginis natura disquiritur, quae fruges & fructus vitiando aliquam caritatem annonae intulit. Mutinae, typ. Haer. Caſſiani 1690 in 4. *Laudi merito datur Ramazzinio, quod inter primos de conſtitutionibus annorum, & de morbis, qui in iis dominati ſunt, ſcripſerit. Primus etiam rubiginis naturam obſervavit, & quamvis ejus obſervationibus plauſerint rerum naturalium inquiſitores, non vidit tamen inter paraſitas, ut dicitur, plantas illam eſſe annumerandam.*

De fontium Mutinenſium admiranda ſcaturigine, Tractactus Phyſico-Hydroſtaticus. Mutinae typ. Soliani 1691. in 4.

De Conſtitutione anni 1691. apud Mutinenſes Diſſertatio. Mutinae apud Haer. Caſſiani 1692 in 4.

De Conſtitutionibus annorum 1692. 1693. 1694. in Mutinenſi Civitate & illius ditione. Mutinae typ. Ant. Capponi & H. Pontiroli 1695. in 4.

Ephemerides Barometricae Mutinenſes an. 1694. una cum diſquiſitione cauſae aſcenſus, & deſcenſus Mercurii in Torricelliana fiſtula juxta diverſum aeris ſtatum. His acceſſere Epiſtolae Exc. DD. Jo. Baptiſtae Boccabadati & Franciſci Torti. Ibid. 1695. in 4.

Ephemerides Barometricae cum diſquiſitione circa aſcenſum & deſcenſus Mercurii in Torricelliana fiſtula Mutinae olim editae, nunc Patavii recuſae cum tota controverſia, quam idem (Ramazzinus) habuit cum D. G. C. Schelamero in Kilionenſi Lyceo Med. Prof. Hiſce omnibus jam editis accedit nova Epiſtola ejusdem Ramazzini ad Nob. Virum D. Lucam Schrockium A. N. C. Praeſidem cum ſolutione Problematis ex invento celeberrimi Viri D. Gothofredi Guilielmi Leibnitii. Patavii typ. Jo. Bapt. Conzatti 1710. in 4.

Franciſci Arioſti Libellus de Oleo Montis Zibinii, ſeu de Petroleo agri Mutinenſis libellus M. S. membranis editus ab Oligero Jacobeo. Hafniae 1690. nunc ad fidem Cod. M. S. ex Bibliotheca Eſtenſi recognitus, & recuſus, adjecta ejusdem argumenti Epiſtola Bern. Ramazzini Prof. Mutin. Mutinae; typ. Anton. Capponi 1698. in 12.

De Morbis Artificum. Mutinae per Ant. Capponum 1700. in 8.

Oratio ſaecularis, quam primum habuit in Patavino Athenaeo die 12. Dec. 1700. Venetiis Per Aloyſium Pavin. in 8.

Medicam artem navigatoriae ſimilem eſſe, Oratio habita in Patavino Athenaeo. Mutinae typ. Ant. Capponi 1703. in 8.

Theoricae Medicinae nullum jus eſſe, ut supra Practicam dominium affectet, Oratio ibidem habita. Patavii per Conzattum 1707. in 8.

Orationes Variae Jatrici argumenti, quas in Patavino Gymnaſio pro anniverſaria ſtudiorum celebratione habuit Bern. Ramazzini. Ib. 1708. in 8.

Conſtitutio algidiſſima anni 1709. Oratio nona habita Patavii die 13. Maii cum primum primariam practicae Medicinae Cathedram conſcenderet. Patavii ap. Frambottum & Conzattum 1709. in 8.

De Principum valetudine tuenda Commentatio. Patavii ap. Conzattum 1710. in 4.

De contagioſa Epidemia, quae in Patavino agro, & tota ferme Veneta ditione in boves irrepſit, Diſſertatio; Ib. 1712. in 4.

De Morbis Artificum Diatriba, Mutinae olim edita, nunc accedit ſupplementum ejusdem argumenti & Diſſertatio de Sacrarum Virginum valetudine tuenda. Ib. 1713. in 4.

Annotationes in librum Ludovici Cornelii de Vitae Sobriae commodis. Ib 1714. in 4.

Opera omnia medica & Phyſiologica. Accedit Auctoris Vita a Barth. Ramazzino Med. Doct. ejus ex fratre nepote ſcripta: Genevae ſumpt. Cramer, &c. 1717 in 4. *Anno poſt edita ipſa opera Londini fuerunt, iterumque an. 1750. Venetiis vero impreſſa fuerunt an. 1742. Ex iis operibus quaedam in Italicam, Anglicam & Germanicam linguas converſa antea fuerant. Ad Ramazzinium etiam pertinent capita multa, ſeu enarrationes librorum, quae ſunt in ephemeridibus Litteratorum Parmenſibus.*

Multa ejus ſeruntur carmina, ex quibus unum hoc loco exſcribemus, quod ex eo cognoſci poſſit quam bonus poeta & prudens medicus eſſet. Scripſit illud ad Michaelem Capellarium tum ſibi, tam Muſis cariſſimum virum, qui eryſipelate laborabat.

Crura tibi, ut ſcribis, dirum eryſipelas adurit,
Vir bone, nec reperis qui levet arte malum.
Plurima promittent medici; namque hoc medicorum eſt,
Sed tu ne fidas, nam dare verba ſolent.
A pingui & oleo, veluti angue & cane caveto,
Unguina ſuccenſo dant alimenta foco,
Pinguia quin faciunt partem putrere peruſtam;
Naſceturque ulcus, quod cacoethes erit.
Nec minus herbarum ſuccus apponere tentes,
Crura nec, ut mos eſt, lacte favere velis.
Talia quippe nocent, coguntque recurrere morbum,
Qui ex imo ad ſummum pelliciendus erat.
Quid faciam ergo, inquis? Tu ſuſtine & abſtine, tali
Decubitus criſeos eſt mihi crede loco.
Interea in lecto recuba, & ſuffuſa rubore
Aere ab externo membra tuere precor.
Sic enim poterit ſenſim expirare quod urit;
Haec ſat nota Coi ſunt documenta ſenis.
Tute ergo obſerva, ac triſtes animo expue curas,
Sitque bene ut valeas unica cura tibi.
Noli dum langues Muſis Phoeboque videri
Tam carus, quin ſis carior ipſe tibi.

ANGELUS FABRONIUS

CLEMENTI SIBILLIATO SUO

S. P. D.

TOt fere ſententiae, quot homines mihi eſſe videntur de Grammaticorum ſtudiis. Qui haec ita efferunt quaſi ex multis nobiliſſimiſque diſciplinis componantur, qui contemnunt ut levia, ut putida, ut ineptiarum & tricarum pleniſſima. Athenaeus quidem dum irridere vult medicos ait, niſi extarent grammatici eos omnium maxime ridiculos fore; contra ea Quintilianus in immenſo litterarum campo primum locum aſſignare grammaticae cultoribus videtur, quod illorum ars, quae recte loquendi ſcientiam & poetarum enarrationem profitetur, omnia ea (ſunt autem haec infinita) quae propria ſunt oratorum ac poetarum contineat. Hinc illam neceſſariam pueris, jucundam adultis & ſenibus praedicat, & ſolam, quae omni comitata ſtu-

diorum genere, ne excepta quidem aſtronomia & muſica, plus habeat operis, quam oſtentationis. Neque minus inter ſe homines diſcrepant de tradendi grammatices praecepta ratione. Qui illa ita dilatant, ut volenti omnia comprehendere nil ſit niſi grammaticum tota vita legendum, qui breviter ita premunt, ut abſint arida omnia, ſicca et exanguia, quibus tenelli puerorum animi terreri atque opprimi ſolent, et perpauca, quae traduntur, monitoris magis non fatui, quam acuti magiſtri eſſe videantur. Adde, quod in tanta opinionum varietate & ſcriptorum multitudine neminem unum invenies, qui malit aliorum veſtigiis inſiſtere, quam nova comminiſci, ceteroſque omnes allatrare. Hinc Varro (qui quantuſque vir!) litterarum porcus a Palaemone appellatur, Priſcianus tanquam infidus Graecus, qui Latinae linguae fucum facere voluit, ab Alvaro traducitur, inelegantiſſimus vel in ipſis ſuis ele-gantiis *Valla dicitur a Ramirezio de Prado, non ſolum errores, ſed & monſtra Scioppius objicit Donato, Servio, Chariſio, & furioſe invehitur atque bacchatur in Alvarianos*

annes, ille vero miſerabilis litterator nominatur ab Hornio, vir deſultoriae levitatis a Labbaeo, canis grammaticus a Lambecio; totam artem Alvari levem & nugatoriam eſſe contendebant Graviniani, Lazzariniani aliique plures; Lucomarſinius vero & cum eo Jeſuitae ſui omnes ſcripta recentiorum grammaticorum alia falſa, alia inepta, alia prope monſtroſa, alia plane ridicula, tanti certe non eſſe exiſtimabant, ut a veterum magiſtrorum conſuetudine atque inſtitutis eſſet recedendum. Neque minus hi digladiabantur cum iis, qui affirmabant illos errare magiſtros, qui Latinae linguae praecepta non vernaculo, ſed Latino ſermone ipſis diſcentibus prorſus ignoto tradebant, quod idcirco inventum eſſe videbatur, vel ut pueri Latine interrogando ac reſpondendo naviter audere diſcerent, vel ut, aucta difficultate atque labore diſcendi, taedio afficerentur, & Latinae linguae notitiam aſſequi ſe poſſe diffiderent. Nunquam dicendi is finem faceret, qui omnium Grammaticorum pugnas non dicam enarrare, ſed vel leviter recenſere vellet. Omnino ſi Latinae linguae laus ne-

que tota, neque praecipua in ſoloeciſmis vitandis conſiſtit, ſed in ipſa potius plena ac tereti compoſitione verborum, in colore, in ſucco, & in habitu quodam, ut nihil claudicet, nihil diffluat, nihil fluctuet, ſed tota permixta & temperata numeris aequabiliter conſtanterque feratur oratio, non video quid ad hanc rem conducere poſſint innumera Grammaticorum praecepta, quae, ſi dum ſcribimus, obverſabuntur animo, tot vinculis erimus adſtricti, ut nos commovere nequeamus. Ab illorum tyrannide nos vindicare poterit continua optimorum ſcriptorum lectio, a quibus noſtra & colorabitur, & roborabitur oratio, neque ab illis diſcemus ſolum eleganter, apte, circumſcripte, & numeroſe loqui, ſed & ſoloeciſmos fugere. Nihilo tamen minus ſi quiſpiam Grammaticorum opera ſe egere arbitrabitur, paucis eorum monitis contentus erit, & mirabitur aliquando in multis vel tradendis, vel addiſcendis hominum ingenioſiſſimorum atque otioſiſſimorum totas aetates fuiſſe contritas. Quae huc uſque de Grammaticis attigi ad eos ſpectant, qui dum tricas & moleſtias pariunt adoleſcen-

tibus, toti ſunt in ſuis efferendis ineptiis; neque dubito quin quae Grammaticae objici ſolent vitia, potius ſint hominum, quam artis, cujus praecepta ſe tradere profitentur. Eſt enim quoddam grammaticae genus, quod cum philoſophia non ſolum commercium habet, ſed ab ea prorſus pendet, & in quo multi, ac praeſertim Galli, hac noſtra aetate glorioſe atque utiliter verſati ſunt. Magnum ingenii humani opus fuit regulis linguas, quas neceſſitas, non ratio peperit, ſubjicere, quod paullatim propter rei difficultatem perfectum eſt. Neceſſe enim fuit ex ingenti immenſoque campo illa, quae caſus genuerat, redigere in quaſdam rationes praeceptionis, & quae incondita & inconſtantia erant, revocare ad ordinem atque ad certa principia. Philoſophi (& horum quidem munus eſt moderari linguas, ut & ſcriptorum ornare, ſuoſque illis terminos aſſignare) qui in hac re elaborarunt, praecepta quidem tradiderunt, ſed ut plerumque ſolent ſcientiarum inventores, qua proceſſerint via, & quam ad regulam ipſa praecepta direxerint, minime declararunt. Quapropter

qui philoſophari cupit in re grammatica tractanda ſedulo inveſtigare debet rationem cauſſamque omnium praeceptorum, quae communia ſint omnibus linguis & immutari non poſſint, quae propria unius, quid caſus aut negligentia, quid ratio peperit, quid conſuetudini, cujus gratia aliquando peccare licet, quidque antiquitati ſit tribuendum, quid ex una in alteram linguam infuſum ſit, quo modo ex plurium commixtione quaelibet tamen ſuam quamdam propriam retinuerit naturam atque indolem, quae congruit cum populorum moribus ac fortuna, & ſi vis etiam cum caeli temperie, quae exiguis contineatur finibus, & quomodo hi dilatari poſſint, ſic ut verborum copia rerum copiam aequet, quae ſit moderata, quae effrenata libertas, quae verba magis ſint apta ad exprimendam rerum naturam, ut ſpecies veluti quaſdam objiciant, quibus animi pulſentur, quae dignitatem habeant, quae plebejum ac peregrinum redoleant, & demum, quoniam oratio ad animorum ſenſus exprimendos reperta eſt, & verba ſunt idearum notae, quid hominum natura poſtulet,

ut

ut facile & cum jucunditate in eorum animos penetrare poſſimus. Sane inficiabitur nemo harum ſimiliumque rerum inveſtigationem opus maxime philoſophicum eſſe, neque mediocri logices & metaphyſicae praeſertim egere eum ſubſidio, qui illud tractandum ſuſceperit. Ut tu noviſti multa hujuſmodi Lazzarinius tuus in adverſaria ſua retulerat, quae perierunt vel negligentia illius, vel invidorum culpa. Non mediocrem tamen famam collegit, quod libera voce admonuit Italos ſuos, quae damna apportarent juventuti vulgares grammaticae magiſtri; quos ceteroſque eloquentiae corruptores, ut graves adverſarios, conſtantiſſime refutavit; & veſtigia, in quibus ille inſtitit, non preſſa leviter ad exigui praedicationem temporis, ſed fixa ad memoriam omnium ſempiternam fuiſſe videntur. Hujus vitam tuo maxime impulſu a me conſcriptam, mi amiciſſime Sibilliate, te ſic accepturum confido, quaſi tabulam, in qua cariſſimi parentis imaginem, non illis tuis coloribus, ſed rudi penicillo expreſſam poſſis intueri. Solitus enim es dicere tibi avum Lazzarinium fuiſſe, patrem autem Ja-

Antonium Vulpium, quod horum utrique ſucceſſeris in munere publice tradendi Graecas Latinasque litteras. Omnes autem te hac conjunctione dignissimum putant, ac tantummodo ſuccenſere tibi videntur, quod Lazzarinium imitatus multa & magna latere ſinas in ſcriniis tuis, quae publicam lucem non ſolum non reformidant, ſed etiam poſtulant. Vale, & cum Patavium redibo, me non ſolum, ut antea, importunum exactorem, ſed etiam furem, non invidum, ut ille, qui Lazzarinio ſcripta ſurripuit, experiere. Alliges me licet ad rupem, me nunquam poenitebit fuiſſe Prometheum, qui, ut ille de caelo ignem, ſic tibi ardentia & victura in omne tempus ſcripta abſtulerim.

Piſis III. *Non. Martii* MDCCLXXXIX.

DOMINICUS LAZZARINIUS.

DOminici Lazzarinii vitam eo libentius explicare aggredior, quod non ſolum Orator bonus, & Poeta ſummus, ſed etiam ſapientiſſimus homo fuiſſe mihi videatur. Et cum omnes gradus aetatis illius, cumque ſtudia, & quo tempore iſta didicerit conſidero, ſic miror ipſum, ut neſciam an alius noſtra patrumque memoria extiterit, cui plus debeant litterae ob earum cauſſam alacriter ſuſceptam fortiſſimeque defenſam. Neque quidquam illi obfuit inimicorum, quos multos & potentes habuit, aut invidia, aut odium, quin immo ad augendam celebritatem ſermonis hominum haud mediocriter conduxit. Eſt enim quoddam calumniae genus, quod clamores efficit, & quod non modo patienti, ſed etiam libenti animo ferre ſolemus, quia adhibetur ab iis, qui vel ſuperbia, vel obſtinatione quadam ſententiae id tantummodo probant, quod ipſis libuit. Sed ab initio eſt ordiendum. Nobilis hic patronus, cuſtos & defenſor optimorum

ſtudiorum natus eſt XIII. Kal. Septembris an. MDCLXVIII. in oppido Piceni, cui nomen Murrum, quod Macerata millia paſſuum ſeptem abeſt. Eo in oppido Lazzarinii multa praeclara majorum veſtigia habent, neque monumenta deſunt ad probandum, ipſos vel illud, vel vicinum pagum tenuiſſe aliqúando in ſua poteſtate atque ditione. At & domicilium Maceratae habent, & inter Patricios, antïquiſſimoſque cives illius urbis numerantur. Multi clari viri illuſtrem familiam illuſtriorem fecerunt, ex quibus memoratur praeſertim Nicolaus ſenior, Ferrarienſibus Marchionibus, & Beſſarioni Cardinali magno ingeniorum aeſtimatori ob excellentem doctrinam in Graecis & Latinis litteris acceptiſſimus (1). Pater Do-

---

(1) *De eo haec ſcripſit Apoſtolus Zenus*. Tom. V. Biblioteca Poetica volgare. Niccolò Lazzarini da Moro, gentiluomo Macerateſe, fiorì verſo l'anno 1490. Inſegnò Lettere Greche e Latine a' figliuoli del Duca di Ferrara. Fu poeta aſſai culto e leggiadro, benchè non arrivaſſe a quella pulitezza, con la quale dopo lui ſcriſſero il Sannazzaro, il Bembo e gli altri.

minico fuit Franciſcus Maria, quem puer amiſit, mater Ludovica Gaſparrinia, femina inſigni nobilitate & eximia virtute praedita, a qua liberaliter educatus fuit. Puer frequentavit Jeſuitarum ſcholas, & magna acuti & acris ingenii ſigna dedit. Audivit quoque Philoſophiae, Theologiae & Juris prudentiae doctores, & nondum expleto decimo nono aetatis anno, illa doctrinae inſignia acceperat. Sed haec ne ad laureolam quidem ſatis eſſe putavit. Nam cum intellexiſſet perridiculos eſſe, qui artes rhetoricas exponebant, quod nil niſi inſolens, ineptum ac puerile conſectarentur, ab ipſis Philoſophis de rebus non neceſſariis argutiſſime diſputantibus aniles ineptias efferri, Theologos, ac Juriſperitos fontes rerum non videre, & diſciplinas, quas profitebantur, indotatas, incomitatas & incomptas eſſe velle, ſemet induſtriae ſuae poenituit, & ingenue faſſus eſt:

Nil equidem didici Picena doctus in urbe;
Et ſi quid didici non meminiſſe velim.
Me melius veteres lecti docuere parentes,
Cum mihi gymnaſium gramen & herba foret.

23213

Improbans igitur omne id, quod didicerat, ad ſe ipſum retexendum toto pectore in-buit. Magnam ſe habere gratiam Angelo Politiano ajebat, quod ejus ſcripta, quae forte ad ſuas manus pervenerant, ſibi monſtraverint viam, quae ducit ad politiorem elegantiam, reconditioremque eruditionem. Ea propter diu noctuque omnium bonarum artium ſcriptores, ac doctores & legebat & pervolutabat, & brevi eo pervenit, ut perbene & Latine & Etruſce ſcribere putaretur. In quo ut ſocios comiteſque haberet, coepit exagitare atque inſectari perverſam, quae tum in more erat, docendi rationem, ſuos maxime admonens, ne operam perderent in audiendis magiſtris, qui cum ſibi ſemitam non ſaperent, ceteris monſtrabant viam. Ex quo factum eſt, ut magna Jeſuitarum praeſertim in eum exarſerit ira, quae ne morte quidem ipſius ſedari potuit. Coactus Lazzarinius ſuſtinere quotidiana convicia, minime deſpondidit animum, ardentiorique ſtudio in incoepto itinere permanſit. Arripuit incredibili labore, cum ipſe ſibi dux et magiſter eſſet, Graecas litteras, quas tum perpauci

in [illegible] renovavit ſtudia Philo-ſophiae, [illegible] prudentiae, & [illegible]ne Au-guſtin[illegible] auctore & doctore, animum appli-cuit ad illud Theologiae genus, quod ſequi ſolent recti verique cupidi. Ex quo tempo-re tanto amore exarſit in illud Eccleſiae lu-men Auguſtinum, ut quoad vixerit ejuſdem opiniones ſumma conſtantia, libertateque de-fenderit, ipſumque pie ſancteque coluerit. Hujus pietatis indicium eſſe poteſt Latinus hymnus, quem de eodem inchoavit, quem-que non perfeciſſe dolemus: magniloquentiam enim poetae prodit. Eximium ingenium Laz-zarinii jam publicum theatrum expoſcebat, in quo cum gloria verſaretur; quod reſpi-cientes ejus cives an. MDCLXXXX. munus illi aſſignarunt docendi jus civile in patrio Gymnaſio. Huic ſane ſatisfecit magna criti-ces & eruditionis copia, ſeque non modo legum Romanarum, ſed & Juris publici, & omnis antiquitatis bene peritum ostendit. Quadriennio poſt juſſus eſt explicare Pontifi-cium jus, neque ejus modo ſchola, ſed & domus [illegible] quotidie diſcipulorum frequentia celebrabatur. Natura enim impellebatur, ut

prodeſſe vellet quamplurim[illegible] de-
cendo, rationibuſque prud[illegible]endis.
Eo etiam accedebat ſtudium poeſis, cetera-
rumque humaniorum litterarum, quae ut [illegible]
luerent ſordes, quibus jamdiu obſoleverant,
nulli ipſe pepercit labori. Ea propter vetus
Academia *Catenatorum* reviguit, & nova in-
ſtituta eſt, cui nomen Colonia Elvia, quia
deducta putabatur ex Arcadia Romana, qua
per illa tempora nulla celebratior erat Acade-
mia. Qui huic praeerat (Cuſtodem appellant)
Marius Creſcimbenius, quocum Lazzarinius
patriam communem habebat, eliciebat ab eo
eruditas epiſtolas & carmina, petiitque ali-
quando ab ipſo pro ſua amicitia & pro ſuo
perpetuo ſtudio in Italicas litteras, quas
praeſertim excoluit, ut oppugnaret eos, qui
Latinam linguam Italica copioſiorem aptio-
remque ad poeſim, eloquentiam, hiſtoriam,
philoſophiam, omneſque eruditas quaeſtiones
tractandas affirmabant. Qua de re ipſe opus
compoſuit, quod ex hominum memoria exci-
diſſet, niſi Romae in Tabulario Arcadum
extarent litterae ad ipſum Creſcimbenium,
quae declarant quid ipſe, quoque ordine ſcri-

pr... Dominicus numquam rela-
a maximis, quas in ſtudiis

Alfeſibeo Cariſſimo

Quanto alla mia Cenſura dell' amico, ſappiate, che ella è ritrovata, e formata così. Io prendo a biaſimare quella ſtrana, e beſtial ſentenza d'Opico, che uomini intendenti non poſſono non eſſere inetti, parlando volgarmente; e che la lingua Latina alla noſtra ſopraſta di copia, di numero, e di ricchezza. Nel proemio riprendo generalmente coloro, che laſciano d'adoperare la nativa lingua per uſar la ſtraniera con molte ragioni, ed autorità tolte da quel che ſopra ciò diſſero e Tullio, e Plinio, e Dante, ed altri uomini dottiſſimi. Poi m'avanzo a dir l'opinione, che ebbero della lingua Latina uomini dottiſſimi, ed i Latini medeſimi; poi moſtro con l'autorità di coloro, che traduſſero la Filoſofia Greca, come Teodoro Gaza, Ermolao Barbaro, ed altri, che la Latina per una ſomma penuria di voci è poco atta ad illuſtrar le coſe filoſofiche. In poco moſtro, che ci è meglio adoperar la Toſcana, che la Latina. Voi vi vedrete le ragioni, quando averete in mano l'opera.

adhibebat, contentionibus, c [illegible] um-
ma gracilitas, & infirmitas co [illegible]

Tutta la diſputa è diviſa in due parti. Nella prima pongo la ſtoria della noſtra lingua; dove diſcorrendoſi di tante ſorti di favole, che abbiamo noi, e componimenti, la lezion riuſcirà dilettevoliſſima, ed attiſſima a provar la mia ſentenza. Poi farò chiaro, che i Latini tutte l'opere, che han fatto, le han tolte da Greci, non ſolamente quanto al ritrovamento della Favola, ma ancora quanto al metro, e confronterò molti verſi di Virgilio con quelli di Eſiodo, Teocrito, ed Omero, e di Catullo con Callimacho &c. donde mi farò largo a lodar la lingua Toſcana, che per la diverſità del metro, non ha avuto quell'ajuto dalla Latina, che la Latina dalla Greca, nel dar fuori tante maniere di comporre; poi diſcorrerò con l'ordine d'Ermogene delle virtù, che può aver una lingua, e le vedremo tutte, la Dio mercè, eſſer nella noſtra in miglior grado, che non ſono nella Latina; e certo vi ſi diran delle buone coſe. Nella ſeconda parte parlerò del metodo della noſtra lingua, dove vedrete la noſtra ſtar al confronto della Greca, e ſopravanzar la Latina; dico lo vedrete, perche ſi diran le coſe in maniera,

vita ... on ... procul abeſſe putabatur. ... talia diſcebant & ... medici illum hortabantur, & ...

---

che non ſi potran negare. Ed Opico avrà poco guſto, cred' io, in veder deriſa quella ſua unica ragione, che la lingua Latina è miglior della noſtra per la diverſa infleſſione de' caſi ne' nomi, e conjugazioni de' tempi ne' verbi. Mi diſpiace, che in una lettera non può capir tutto: baſta l'opera ſarà di 20. e più fogli, e ſpero di farmici più onore, che egli non ha fatto con tutti i ſuoi opuſcoli. Intanto poi parlerò Latino; queſto per difendere la noſtra lingua con quelle armi medeſime, con le quali è ſtata offeſa, ma queſto mio parlar Latino moſtrerà di volta in volta ad arte qualche ſcarſezza di voci, e l'impoſſibilità di dir latinamente quello che nella noſtra lingua ſi direbbe con leggiadria. In fine paſſerò a tacciar il giudizio, che egli fa d'alcuni uomini dell'ultimo noſtro ſecolo, e particolarmente di Bacon di Verulamio, ch'egli chiama latiniſſimo, e farò vedere, che queſto uomo per altro dottiſſimo, ed eccellentiſſimo Filoſofo, nella ſua Iſtoria della vita e della morte nè ha ſervito alla lingua Latina, nè ci ha potuto ſervire. Ma non voglio più tediarvi, oltrechè ſon certo, che mentre vi ſcrivo così compendioſamen-

ut deſiſteret litteris vacare. Remiſit quidem aliquid de priſtino labore, valetudinemque recuperavit. Tum Peruſini vehementer illum rogarunt, ut Quinqueviratum litibus judicandis (Auditorem Rotae nominant) acciperet. Homo, qui in ſumma comitate habebat etiam ſeveritatis non parum, illud munus exercuit magna cum opinione non ſolum doctrinae, ſed etiam integritatis. Proderat quoque multis, qui cupidi erant humaniorum litterarum, inter quos honoris cauſſa nominare lubet Angelum Mariam Quirinium, qui poſtea ex Monacho Caſſinenſi factus eſt S. R. E. Cardinalis (1); & cum videret ſe eſſe acceptiſſimum

---

dioſamente queſt' opera, io ve la confondo. Roſindo m' impediſce dallo ſcrivervi più a lungo, ed intanto vi ſaluta caramente. Addio a rivederci Sabato..

(1) *Ita ille* in Comment. de rebus ad ſe pertinentibus. Munus Auditoris, ut vocant Rota, gerebat eo tempore in urbe illa *(Peruſinae)* Lazzarinus, Profeſſoris vero inter ſuos Franciſcus Burgoſius. Ambo poſt aliquot annos Patavini Athenaei cathedram ſunt aſſecuti, ex qua deinde Burgoſius ad

univerſo populo Peruſino, illud curare unum videbatur, ut in illorum commodis augendis nunquam non grata animi ſui benevolentia appareret. Tum quoque magnam inivit amicitiam cum Franciſcano homine Burgoſio, quem poſtea collegam habuit in Patavino Gymnaſio; et quia plurimum tribuebat ejus in rebus divinis doctrinae, quaedam de ſuo addidit ad illa, quae ipſe litteris mandaverat *de Eccleſiaſticae hiſtoriae in Theologia auctoritate & uſu*, quaeque anno MDCCII. Peruſiae typis impreſſa fuere. Jam coeperat Dominicus abſentibus etiam eſſe notus, & Florentiam, Bononiam & Romam venit, ſperans ex artibus, quae valent ad concilianda hominum ſtudia, & quae admirabilem dignitatem

---

Catanenſem Epiſcopatum aſcendit. Quod par illud doctorum virorum Peruſiae nactus fuerim, quodque ad familiares eorumdem ſermones admiſſus, multa a Burgoſio praecepta hauſerim de ſaniori theologia ſectanda, a Lazzarino autem de politiori litteratura excolenda magno me in lucro deputare profiteor.

& pergratam utilitatem ſolent habere, uberes ſe poſſe fructus percipere. Florentiae vixit in primis cum Salvinio, Magliabechio & Capaſſio ; Bononiae cum Joſepho Urſio, & Manfrediis fratribus ; Romae vero in intimam familiaritatem pervenit Gravinae, Garofoli, De Miro & Fontaninii, & gratiam inivit ab hominibus, quorum dignitas vel erat jam, vel futura erat ampliſſima, Corſinio, Lambertinio, Caſonio, de Via, Imperiali, Spinula atque Paſſioneo. Suſpectus erat iis, qui Jeſuitis favebant, his vero omnino infenſus ob multas cauſſas, ſed praeſertim quia auctor putabatur cujusdam libelli editi Caeſenae, qui nomen prae ſe ferebat Franciſci Bagnarii (1)

---

(1) *Huic titulus eſt*: Animadverſiones & notae in Emmanuelis Alvari Grammaticas Inſtitutiones, Authore Franciſco Bagnario Viſtulo ec. Caeſenae 1704. *Adverſus illum prodiit libellus alter, qui inſcribitur*: Bagnarius Poedagogus ad ſcholam revocatus, *in quo omni contumeliarum genere laceratur Lazzarinius. Quamquam non laudaverim quod ipse ſuſceperit inimicitias adverſus Jeſuitas tamen majores ab ipſis accepit injurias, quam tulit.*

quoque exagitabatur Alvari grammatica, ut putida, & tricarum plena. Negavit conſtantiſſime Lazzarinius ſe quidquam hujusmodi conſeciſſe, quamvis ei eſſet perſuaſum male ab Alvaro, ejuſque interpretibus conſuli ſtudioſis Latinae Linguae, hancque non ex infinitis obſcuriſque Grammaticorum praeceptis, ſed ex veterum Scriptorum lectione atque imitatione comparandam. Cauſſa etiam fuit apertior magis magiſque alienandi ab ſe Jeſuitarum animos. Porro ecquod factum in Litteratorum Republica non dicam audacius, ſed impudentius commiſſum fuit, quam revocare in dubium auctoritatem veterum ſcriptorum veterumque diplomatum? Utrumque geſſere Jeſuitae Harduinius & Germonius; & de Germonio quidem tum maxime ſermo erat, qui an. MDCCV. *Diſceptationem* ediderat adverſus Jo. Mabillonium defenſorem acerrimum & interpretem eximium veterum diplomatum, glorians *ſe artem illius diplomaticam nullam feciſſe*. Defenſionem arripuit Mabillonii Juſtus Fontaninius, Germonii ſcriptores ephemeridum Trevoltienſium. Hos confutandos ſuſcepit Lazzarinius tum amicitia Fontaninii, tum veritatis ſtudio adductus.

Quae ipſe ſcripſit edita Pariſiis fuere, an. MDCCVI. Dominici Paſſionei ea in urbe tum commorantis cura, ad quem ſuam ponderoſam epiſtolam apologeticam miſerat. Ridet primo impudentiam inſulſitatemque Germonii, qui paucis ineptiſque chartis convellere ſe poſſe putavit, quod Mabillonius multis, laborioſis doctiſſimiſque *de re Diplomatica* ſtatuerat. Deinde ad rem propius accedens probat quantum interſit tum Chriſtianae tum civili Reipublicae firmam eſſe veterum diplomatum auctoritatem; ex his etſi quaedam ſint falſa, perpauca tamen hujuſmodi ad nos perveniſſe, & eſſe notas optimas ad illa dignoſcenda; omnia vero conficta fuiſſe a Monachis, hominibus inſtitutione ſanctis & religioſis, non poſſe affirmari niſi ab iis, qui toti ſunt ex fraude & mendacio compoſiti. Multa falſe, & firme & graviter dicit, ut aperiat quibus artibus Trevoltienſes abrogare fidem dictis atque argumentis a Fontaninio allatis, & fucum facere ſtuduerint, & in extrema epiſtola ait ſe ſe brevi Roma diſceſſurum, reſervaviſſeque ad Athenarum ſuarum (ſic Murrum appellare ſolebat) otium & requiem confectio-

nem cujuſdam operis, quo certe innuebat Latinos Dialogos *de corrupta eloquentia*. Nihil iis erat odioſius, & moleſtius Jeſuitis, quia fama nuntiabat ſcriptos illos eſſe elegantiſſime, & liberrime, immo fortaſſe aſperrime inſectari rationem, quam ipſi in docendo ſequebantur. Ne quod, tum promiſerat, praeſtaret, fecit petulantia Germonii ejuſque defenſorum, qui ita clamabant, ut nullum obſtrependi finem facere velle viderentur. Germonius etiam Lazzarinii epiſtolam ad Paſſioneum, ſeu ad amicum Pariſienſem, de qua ſupra diximus, notulis quibuſdam aſpere & inſulſe momorderat; & homo, cui facile ardebat animus, & cor cumulabatur ira, minime a ſe obtinere poterat, ut patienter ferret inimicorum injurias. Itaque *Defenſionem in Germonium* confecit, quae typis impreſſa fuit ſtudio docti viri Neapolitani Cajetani Lombardii. Alloquitur Germonium ipſum, ac ſi praeſens eſſet, cum judiciali quadam aſperitate, & cum ſententiarum aculeis. Ignorare ipſum oſtendit quid interſit inter atticos, veteres, urbanos ſales, quibus illa ad Paſſioneum epiſtola abundabat, & convicia ex trivio ſum-

pta, quibus ſe ipſum inſectatus eſt. Probat etiam eumdem nihil didiciſſe de ſcribendi Latine elegantia, quod ea reprehenderit, quae ſunt elegantiſſima, & in multis ipſe peccaſſet, & omnino barbare ſcriberet. Dum vero rationem poſcit quare quidque ipſe & Trevoltienſes dixerint adverſus ſe, Fontaninium & Mabillonium, ſic inſtat, urget & premit adverſarios ſuos, ut nullum ipſis effugium relinquat, convincatque ipſos non ſolum indocte, ſed etiam impie feciſſe, quod minime ſincera eſſe judicaverint vetuſtiſſima diplomata, quibus mirifice Eccleſiarum, Monaſteriorum, Regum nobiliſſimarumque familiarum hiſtoria comprobatur atque illuſtratur. Rediit paullo poſt ad eamdem rem, ſcripta ad Fontaninium epiſtola, non quo veritatis cauſſa novis egeret argumentis, ſed ut deceptos a Germonii fautoribus fuiſſe probaret Scriptores ephemeridum Pariſienſium & Batavarum, qui de tota hac controverſia falſa & inveriſimilia narraverant. Extat & alia, ſed brevis, Epiſtola ad Fontaninium ipſum, qua laudat M. Antonium Gattum, quod defenſionem illius adverſus Jacobum Bernardum ſuſcepiſſet. Fertur & alia hujuſmodi

ſcripſiſſe, quia non facile obliviſcebatur injuriarum, & quia fortis & conſtans in tuenda veritate & amicis videri volebat. Ceterum non eſt tacendum, quod ad laudem illius haud mediocriter facit, ſenem improbaſſe, quae juveniliter exultans ad irridendum Germonium acrius persecutus eſt, quanquam id, quod in eum jactarunt adverſarii, convicium, quod ipſe reſpondit, urbanitas vere poſſit appellari (1). Eodem tempore, quo illa exaravit, Italice reddidit librum Ariſtotelis *de mundo*, quo

---

(1) *Hinc factum ut ad Germonium ſcriberet*: quo quidem fit, ut qui noſtra illa joca legerint, rideant, qui tua vero maledicta horreant. *Infinitus eſſem ſi eos nominare vellem, qui ſcripta Lazzarinii in Germonium laudarunt. De Germoniana quidem Oratione pronuntiarunt Scriptores Actorum Lipſienſium* politiſſimo dicendi genere illam conſcriptam fuiſſe. Cum autem Germonius (*addunt ipſi*) caſtiſſimae Latinitatis ſtudioſus vellet videri, & Lazzarino diligentiſſimo certe Ciceronis aemulo quaedam ſtyli vitia objecerit, hic non ſua ſolum verba vindicat, verum etiam Germonium reprehendit, quod ſcripſerit. *T. IV. Sect. VIII. p. 355.*

nihil eloquentius ſe unquam legiſſe, & rapi omnino amoenitate aurei illius fluminis (ſic enim a Cicerone Aristotelia copia appellabatur) dicebat. Quamquam & illum ipſum in Latinum converterit vir ſane doctiſſimus Budaeus, hunc tamen longe abſuiſſe ab elegantia Graeci ſcriptoris merito judicabat Lazzarinius, ut in nova interpretatione conficienda eſſet opera ponenda. Hanc ad Gravinam & Garofolum miſit, qui Graecas litteras ſic amabant, ut ſine iis nullam eſſe eruditionem arbitrarentur. Poſt id quaedam Salluſtii Graeci philoſophi & Lycophronis convertit, & illa priora edita Venetiis fuerunt an. MDCCX (1). Nullam omnino extare Graecorum ſcriptorum interpretationem ipſe concupiviſſet, parum adeo ſibi ſatis faciebant, qui in ejusmodi re elaboraverant, quod judicium ſi non ſuperbum, nimis certe severum facile dixeris. Et quamvis Petro Victorio tantum impertiebatur laudis, quantum viro Graecis litteris doctiſſimo debebatur, hujus ta-

(1) *Extant in opere, cui titulus*: Oſſervazioni critiche del Dot. Girolamo Baruffaldi in difeſa del Chiariſs. March. Orſi.

men interpretationibus non plane poterat eſſe contentus. Quod ſane miror, ſunt enim ſplendidae verbis, acutae, prudentiaeque pleniſſimae. Graeca ipſe praeſertim tractavit, cum Bononiae annum & amplius fuiſſet, dum illi praeerat Caſonius Cardinalis, tum propter illius amicitiam, tum propter doctrinarum, quae in illa urbe ſemper floruerunt, cupiditatem. Quae vero Graecos ſcriptores imitans ſtudii delectationiſque gratia litteris mandabat, aut in *Gelatorum* Academia, aut in amicorum corona, qui ſaepe conveniebant apud Joſephum Urſium, recitabat. His artibus exercitationibuſque effecit, ut omnium ſermone ejus nomen celebraretur; quapropter magnum ſe additurum decus Gymnaſio Patavino judicavit Venetus Senatus, ſi ipſum ad docendas in eodem Graecas & Latinas litteras vocaſſet. Quingentorum florenorum ſtipendium ei propoſitum fuit, neque omiſſa praeconia, quae declarabant quantum illius doctrinae tribueret (1). Tam libe-

(1) *His verbis ſcriptum eſt Diploma*. Non permeſſo alle moleſte indiſpoſizioni, che affliggono la ſalute

rali, tamque honorificae invitationi ceſſit Lazzarinius, & Patavium venit ineunte an. MDCCXI. Priori oratione, qua ingreſſus eſt Academiae fores, cauſſam egit ſtrenue Graecarum litterarum. Probavit enim ſine iis neminem bene Latinam linguam callere, atque ad eloquentiam, eruditionem, perfectam cognitionem hiſtoriae, ma-

---

dell' Ab. Sebaſtiano Melchiorri d'aſſoggettarſi al grave peſo della Cattedra d'Umanità Greca e Latina, ricercano i riguardi eſſenziali dello Studio, che vi reſti ſoſtituito altro ſoggetto, che ben corriſponda alla ſua importanza. Avuteſi perciò fondate relazioni, che l'Ab. Domenico Lazzarini di Macerata uniſca alla nobiltà de' natali gli ornamenti di perfetta erudizione, e che con l'opere date alla luce abbia fatto conoſcere la rarità ed elevatezza del ſuo ingegno nel fondato poſſeſſo che tiene nelle ſcienze, ben rilevano i Riformatori noſtri opportuno l'incontro di promoverlo alla Lettura ſteſſa . . . . . . con annuo ſtipendio di fiorini 500.

Dat. ex noſtro Ducal Pal. die 18. *Dec.* 1710.

gnarumque artium diſciplinas poſſe pervenire (1). Clamore etiam atque conſenſu doctorum corripuit vulgares magiſtros, planeque eſſe quod ferri non poſſet, oſtendit. Si Facciolatum audimus, ut olim Faſelo contigit, Lazzarinius cum eam orationem habuit, deficiente memoria, repente obmutuit, ſed Faſelo animoſior locum tenuit, & quod reliquum erat de ſcripto pronuntiavit. Alia & innuit Facciolatus de Lazzarinio, ex quibus apparet honori invidiſſe collegae. Ait enim illum vix

(1) *Summis laudibus hanc orationem extulere Antonius Maria Salvinius*, Lez. 48. *&* *Ap. Zenus*, Lettere T. I. *Cum vero Lazzarinius ipſe ad ſuos ſcriberet de plauſu, quo excepta fuit haec oratio, ait*. Se avrò la ſteſſa fortuna nel giudizio di tutta l'Italia, come ho avuto quà, poſſo conſolarmi delle mie gravi fatiche. Non mi ſtendo a dir molti particolari perchè &c. Dirò non dimeno, il che è venuto più dalla fortuna, che dalla virtù mia, che più d'una volta mi turbaron gli evviva, che mi ſi facevano ſotto voce, e che finito che ebbi s' alzarono a voce alta.

Graeca delibaſſe, cum ad Patavinos venit, in quo perſpicue mendacium mihi eſſe videtur; magis exiſtimatorem metuendum, quam admirandum Oratorem fuiſſe, ſolitumque iisdem de rebus quaſi dictata decantare, neque a commentariolis ſuis diſcedere; refugiſſe etiam ab edendis in vulgus ſuis orationibus, cum ſe putaret ſatis magnam adeptum eſſe dicendi gloriam, eamque etiam majorem viſum iri, ſi in exiſtimantium arbitrium ſua ſcripta non veniſsent. Quod judicium cum ipſe probare videatur, inimice cum illo egiſſe judicandus eſt, qui illam priorem orationem typis, abſente invitoque fortaſſe auctore, commiſit. Sed ita erat natura comparatus Facciolatus, ut multa illum tangeret cura gloriae ſuae, nulla alienae, & vel ipſas laudes, quas raro ſummis viris tribuebat, malevolentia aliqua ſuffunderet. Gravis profecto, elegans, & eloquentiae luminibus diſtincta eſt illa oratio, quam aliae plures conſecutae ſunt, ex quibus apparet Lazzarinium fuiſſe anteſignanum eorum, qui optima ſtudia defendebant, & corruptores eloquentiae caſtigabat. *Quod ſe animo Chriſtiano & pacato facere* profitebatur, quia nemini erat inimicus

& dolebat tantummodo *eſſe gratioſos homines, qui barbariem & multiloquentiam ex ſophiſtarum latebris revocatam juventuti obtruderent.* Ex multis, quas in Academia Patavina habuit, orationibus tres tantummodo extant, neque tertiae extrema manus acceſſit. Priorem, quae ſola vivo auctore prodiit in lucem, edita Baſſani *caſtigatione* quadam ita cavillatus eſt Antonius Platius Leoninus Carpenſis, ſub quo nomine latuiſſe putatur Jeſuita Aghilera, ut in ea non inſulſitas modo atque inſolentia, ſed tanquam inſania quaedam appareat. Sed haec facile erat contemnere homini, qui quoties dicturus erat, complebatur ſchola, ſignificabatur a multiplici corona ſilentium, deinde crebrae aſſenſiones, multae admirationes, riſus etiam cum volebat, & cum volebat indignatio. Cum vero eloquentiae praecepta tradebat, quae ceteri magiſtri tenui quodam exanguique ſermone diſputant, hic cum omni gravitate, eruditione & jucunditate explicabat, ſic ut mirifice ad dicendum acueret, aut adjuvaret in eo juventutem. Hoc & concedebatur ab iis, qui ſine invidia judicabant, fuiſſe illum ingenio prudentiaque acutiſſimum in interpretandis Graecis

Latiniſque exemplaribus, & in exponendis iis; quae pertinent ad poeſin, hiſtoriam, artes, in quibus veteres valuerunt, ritus, ceremonias, inſtitutiones atque conſuetudines, quas tum in publica, tum in privata re tenuerunt. Tali modo diſcipuli non ſolum ab eo accipiebant, quibus ſtudendum eſſet rebus, quod ipſum tamen erat iis temporibus magnum, ſed vias earum rerum, rationemque cognoſcebant. Miraberis profecto ex acroaſibus, quas publice in ſchola habuit, dum an. MDCCXV. Ariſtotelis poeticam interpretabatur, fluxiſſe tragoediam *de Ulyſſe juniore* Italicis carminibus conſcriptam. Non admodum facere illam videbatur, ſed decies repetita a Monachis Benedictinis, qui ſunt ad S. Juſtinae, cum placuiſſet, & cum illius exemplaria foeda mendis ad multorum manus invito auctore perveniſſent, ipſe de poliendo edendoque, quod occultare ſperaverat, cogitavit. Imitatus eſt Oedipum Sophoclis. Nam Graeci poetae fabula tota pendet ab eo, quod Oedipus agnoſcit ſe matrem uxorem duxiſſe, & patrem occidiſſe, noſtri ab eo, quod Ulyſſes Junior agnoſcit ſe uxorem duxiſſe filiam, & filium omni virtute praeſtantem occidiſſe. Nec filii oc-

ciſio unitati nocet, quin immo ipſam agnitionem admirabiliorem facit, & magnam vim habet ad ſenſum movendum. Id ſane ſpectavit in primis, ut omnes dramatis partes optime inter ſe congruerent, & quae artis magiſtri tradunt praecepta, ſe ſervaſſe judicaretur. Quanta etiam adhibuit dictionis ornamenta, quanta elatio verborum & ſententiarum in choris! Quanta ubique dignitas, gravitas, venuſtas atque elegantia, quanta felicitas in transferendis ex Graecis ad Italicas muſas ſententiarum leporibus! Omnino Lazzarinium Graeca perfecte noviſſe, & Italica poeſi plurimum valuiſſe, habuiſſe teretes aures intelligenſque judicium, atque a natura ad ſenſum, & ad grandia effictum fuiſſe, ex hac una liquere poteſt tragoedia. Nihilo tamen minus Scipio Maffejus (de Jeſuitis non loquor, quorum ſuſpecta tum maxime erant judicia) qui inimico ſemper animo in Lazzarinium fuit, maximeque poſtquam hic libere expoſuit, quae reprehendenda duxit in illius Merope, plura Ulyſſi objecit. Cetera inter ajebat haud ferendum eſſe hominem, qui nimium

Voces triſtificas chartis promebat Hetruscis,

& in eo peccaſſe poetam, quod patrem, filium filiamque omnium aerumnoſiſſimos non propria, ſed avorum culpa populo ſpectandos praebuerit. Qui contendunt praecepiſſe Ariſtotelem ne in theatrum inducamus Heroas virtute praeſtantes, qui a proſpera in miſeram devenerunt fortunam, minime ad philoſophi ſenſum penetraſſe videntur. Omnino ſi voluiſſet, Lazzarinius non modo ad tragici, ſed etiam ad comici poetae laudem aſpirare potuiſſet. Noverat mores hominum, habebat ſalis non parum in irridendis illorum ſtultitiis, & mirum quantum valebat in exprimenda rerum natura, quod vel ex ejus familiaribus ſermonibus intelligebatur. In hoc genere nil extat illius niſi Comoedia, quae inſcribitur *la Seneſe*, quaeque genere jocandi eleganti, urbano, ingenioſo, faceto referta eſt. Habet & ſua vitia ſi non in inventione, in diſpoſitione certe atque ordine, quae agnoſcebat & improbabat Auctor ipſe, ſed de iis emendandis nunquam cogitavit, quod illam ſe per jocum ad oblectandos S. Juſtinae Monachos, qui eamdem primum egerunt, dictaſſe dicebat, & quod nunquam emanaturam putaverat. Verum nimis temere, atque injurioſe

judicaſſe videtur Maffejus, qui nulla re ipſam commendari, nunquam riſum, ſemperque taedium movere pronunciavit. Si quis erit etiam, qui non prorſus dignum Lazzarinio judicet ſacrum melodrama, quod inſcripſit *il Tobia*, quamvis habeat verſus libere fluentes & elegantes, non vehementer repugnabo. Iſtud enim raptim ſcripſit, ut Oratorianis praesbyteris morem gereret; & ingrate & imperite etiam (nam multa peccarunt) ii feciſſe videntur, qui locum illi dederunt inter ſelecta ipſius carmina. Qui de edendis alienis ſcriptis laborant, etiam atque etiam videre deberent quid, imprudente & invito auctore, exciderit, quid ipſe pervenire in manus hominum concupiverit, quid inchoaverit, quid perfecerit, nec ſibi tantum arrogarent, ut probent ea, quae ille improbavit. Sic enim melius & ſcriptorum famae & litteris conſultum eſſet; & ſane poeta non multis eget carminibus, ſed paucis, in quibus omnia ſint apta atque perfecta, ut ad nominis immortalitatem poſſit pervenire. In omnibus rebus difficilis eſt optimi perfectio atque abſolutio, ſed praeſertim in poeſi, quod cum intelligeret

Lazzarinius, ex ſe perpauca extare volebat (1), ex quibus judicium tantummodo facere poſſent homines, quam amicas habere Latinas atque Italicas Muſas. Merito quidem Joannes Antonius Vulpius appellavit omnibus numeris abſoluta pauca illa Latina carmina Lazzarinii, quae cum ſuis edidit. Redolent enim Auguſti aevum. Illa vero Italica epigrammata de Petrarcha, deque illius & ſuis amoribus, ut ſenſum movent, ut implent aures, ut ſunt tenera, morata, mollia & plena artis atque elegantiae! Et ſi in ſenecta reputavit miſerrimum fuiſſe deditum amatoriis levitatibus, ut beatam inter caelites vitam deſperare videretur, repente ad ſpem rapitur, dum Chriſtum intuetur, ejuſque mortem contem-

(1) *Hac de cauſſa fortaſſe Lazzarinius tanquam ſua ſe tantummodo agnoſcere dicebat quatuor illa Italica epigrammata, quae relata fuerunt in part. IV. operis, quod inſcribitur;* Rime d'alcuni illuſtri Autori viventi aggiunte alla ſcelta d'Agoſtino Gobbi, *quanquam conſtaret alia hujuſmodi plura ipſum confeciſſe.*

platur, ex quo materiem ſumpſit omnium fortaſſe elegantiſſimi epigrammatis. Quanquam autem ficte loquutum fuiſſe Lazzarinium, dum ait ſaepius amore ſe flagraſſe in adoleſcentia, ſeque provectiore etiam aetate in amorem incidiſſe, qua de re Latinam elegiam compoſuit, ad vivum certe exprimebat quod volebat, & imaginibus agentibus & inſignitis animabat. Quapropter vere poſſe dicere videor, perpaucas illius carminum pagellas multorum poetarum volumina ſuperare. Imitari atque exprimere cupiebat Graecos poetas, ut non ſolum praeceptis, ſed etiam exemplo ſuo admoneret homines, fontes rerum quaerere, rivulos non conſectari. Ut vero iis conſuleret, qui ſine cortice nare non poterant, multa e Graeca in Italicam linguam convertenda ſuſcepit. Niſi mos illi fuiſſet deſerere, quod inchoaverat, plura hujus generis haberemus, neque extat niſi Sophoclis Electra, cui nec extrema manus quidem acceſſit. Quare qui exultaſſe laetitia viſi ſunt, Jacomellius & Lagomarſinius, quod in ea nonnulla reprehendenda invenerunt, reminiſci debebant, neque perfeciſſe, neque edidiſſe hanc interpretationem

Lazzarinium, cui ſane non erat incognitum, quid ad perfecte reddendos interpretandoſque Graecos Tragicos conduceret. Qua de re libellum confecit, quem periiſſe cum aliis illius ſcriptis de Poetica, deque Eloquentia, qui ſublati illi fuerunt (ſua enim negligentiſſime adſervabat) vehementer dolemus. Porro amicis Lazzarinii intuentibus in eum crebro in mentem veniebat vereri ecquodnam judicium poſteri facturi eſſent de illius natura admirabili, & exquiſita doctrina & ſingulari induſtria. Nam cum adduci nunquam poſſet, ut in uno aliquo opere poliendo perficiendoque diu ac multum inſudaret, ſic ut illum magis ſtudium ipſum exercitatioque, quam fructus & gloria delectaret, & multi eſſent inimici, qui de illo libenter detraherent, fore tempus videbatur, quo magna illius in litteras merita ignorarentur. Haec autem modice illum tangebant, in id unice intentum, ut diſcipulos ſuos, ceteroſque ſtudioſos litterarum conſilio et opera juvaret. Naſcenti etiam laudi, dignitati virtutique praefuit multorum nobiliſſimorum juvenum, quorum nonnullos convictores habuit, atque ex his ſic ſemper dile-

xit

xit Proſperum Columnam, qui ad ſummam amplitudinem pervenit, ejuſque fratres, ut non cum ullis conjunctius vixiſſe videretur. Cum vacabat vero a docendi munere, libenter faciebat itinera vel ut amicos, vel ut ſuos Maceratenſes reviſeret. An. MDCCXVI Mediolanum venit, ibique a multis & praeſertim ab illius civitatis Archiepiſcopo, apud quem habitavit, honoratus fuit. Inde Auguſtam Taurinorum acceſſit, magniſque praemiis, quae recuſavit, ad docendum in illius urbis Gymnaſio invitatus fuit (1). Romam & rediit anno Jubilaei, Pontificatum Maximum gerente Benedicto XIII., laudeſque ſummae, quas de ſe ab hominibus doctrina excellentibus praedicari audiebat, magnam vim habebant ad magis

(1) *Sic ille ad Galeardum ſuum ſcribens*. Rex Sardiniae me largiſſimo ſtipendio ſextertiorum quadraginta, ſive ut Graeci dicerent, centum minis invitavit, ut in ſuo Lyceo eloquentiam profitear. In officio atque fide erga Venetam Rempublicam ſum, atque ero.

magiſque inflammandum animum, qui id unum egerat, ut litteris & Italiae gloriae proſpiceret (1). Quod a natura Lazzarinius habuerat genus ſingulare acuminis, quod arte & exercitatione limaverat, in notandis reprehendendiſque ſcriptorum vitiis, ſaepe amici curioſius ab illo eliciebant, quid de celebrioribus judicaret. Non dubitabat ipſe quod ſentiebat, aperire (nihil enim in eo erat niſi ingenuum, ut diceret magis convenire aperte odiſſe, quam fronte occultare ſententiam) ac ſaepe eveniebat, ut ea, quae eximia & praeclara pleriſque videbantur, ipſe parva duceret. Uſque eo moroſus & difficilis erat,

(1) *Sunt qui tradunt illum & ſuſtinere debuiſſe, dum Romae erat, moleſta multa ab iis, quos adverſarios habebat, quos cum ferebat, agebat gratiam fortunae conſtantiaeque ſuae; quae ad hanc experientiam ſe exercuerat. Fertur & irae aliquid conceſſiſſe, ſcripto Italico epigrammate, quo alloquitur Petrarcham, cujuſque eſt initium,*

Sacro mio Cigno, e ancor non piove mai

ut ei non ſatisfaceret, magnus ille Lucretii interpres Alexander Marchettus, et Tragica Merope Italicae ſcenae a Maffejo reſtituta, cujus judicii ſui rationes plures ſcripto, quod eſt in manibus hominum, expoſuit. Hinc, ut erat credibile, excepit odia atque injurias; nam Maffejus quidquam de ſua, Franciſcus vero Marchettus quidquam de patris, qui jam obierat, gloria detrahi non facile ſinebant. Nos minime pronuntiabimus num dilutae fuerint Lazzarinii reprehenſiones. Nam etſi maculis quibuſdam Merope, & Lucretii interpretatio carere nobis etiam non videantur, negare tamen non poſſumus excitandam potius, quam reprimendam fuiſſe ſummorum hominum induſtriam, qui talia ediderunt, quibus merito Italica poeſis gloriari poſſit. Facilius eſt vitia, quam virtutes videre, neque ſevere agendum eſt cum iis, qui, quaedam licet peccaverint, prope jam abſoluti atque perfecti in arte, quam tractandam ſuſceperunt, fuiſſe videntur. At ſunt nonnulli, qui certare glorioſius putant, quam omnino non adverſarios habere; neque dubitabit quiſquam Lazzarinium fuiſſe paullo intemperantiorem in

coarguendis alienis erroribus. Parum abſuit etiam, quin diſſolveretur amicitia, quam jamdudum copulaverat cum viro omnium fortaſſe eruditiſſimo Antonio Muratorio, earum rerum cauſſa, quas ipſe litteris mandaverat de Ludovico Caſtelvetrio. Haud enim ferendas eſſe arbitrabatur contumelias, quibus praeſertim Hannibalem Carum comprovincialem ſuum, quo neminem Caſtelvetrius infeſtiorem habuit, Muratorius oneraverat. Illius ſe defenſionem ſuſcepturum profeſſus eſt, ſed ita ut omnes intelligerent, philoſophiam ſe docuiſſe quemadmodum adverſus amicum ſe gerere deberet. Exiſtimabat Muratorius ad hanc pugnam non ſua ſponte, ſed Fontaninii importuniſſimi adverſarii ſui cohortationibus Lazzarinium impelli, & huic ita reſcripſit, ut nihil ſe malle oſtenderit, quam ut amicitiae officia diligenter ſancteque ſervarentur. Verum vel quia Lazzarinius illi, cui erat iratus, propter ſingularem hominis doctrinam & gravitatem quotidie aliquid iracundiae remittebat, vel quia raro inſtituta abſolvebat atque interrupta contexebat, minas, quas jactaverat, evaneſcere ſivit. Sunt qui arbitrantur ab ipſo prodiiſſe

ſcripta quaedam plena maledictorum & conviciorum in Muratorium pro Caro & Petrarcha, ſed non dubito qui haec affirmarunt, quin male oderint Lazzarinium ipſum. Res eſt teſtata multis monumentis eumdem abſtinuiſſe hujusmodi injuriis, illas a Blaſio Sclavo Eſtenſi conflatas, & quae ipſe extrema aetate exaravit in diſputatione & dialogo, dum valetudinis ergo commorabatur in Euganeis montibus prope Petrarchae aedes, pro hujus defenſione, affluere humanitate, lepore, ſale atque eruditione libero homine digna (1). Sed haec publica luce caruerunt,

(1) *Joſephus Bartolius Patavinus, qui fuit ex Lazzarinii diſcipulis unus, haec de illius dialogis teſtatur:* Vero diſegno delle due Tavolette d'Avorio chiamate Dittico Quiriniano, Ragionamento II. in Parma 1757. Ben è ſciagura, che anche il Nipote dell' immortal Muratori abbia nella bella vita, che del Zio ſteſe, denigrato alquanto la fama del Lazzarini, dipingendolo Autore d'alcune opere, le quali io meglio di tutti poſſo aſſeverare, che infallibilmente ſono dello Schiavo, i cui originali furono preſſo di

quod ſane miror, quia tantus erat amor illius in Italorum Lyricorum principem, ut nihil ſupra poſſet. Qui ajebant idcirco refugiſſe Lazzarinium a prodeundo in publicum, quod melius putabat dicere ſe poſſe, quam ſcribere, quod peringeniosis hominibus, neque ſatis doctis plerumque contigit, minime ſane noverunt vim ejus ingenii atque doctrinae, quae non tam in ejus familiaribus ſermonibus, quam in ſcriptis ſpirabat. Verum ſolitus ipſe, quae chartis mandaverat, maxime intentis oculis,

---

me lungo tempo, e che affatto diverſe ſarebbero quando compoſte l'altro le aveſſe. In difeſa del Petrarca contro il Muratori dettò bensì, ma aſſai civilmente, il Lazzarini certi Dialoghi tra Giovane e Vecchio da me veduti, anzi in parte nella mia puerizia imitati; e contro l'opera poſtuma del Caſtelvetro, maſſimamente in difeſa di Platone, altro lungo ſcritto eziandio formò, cui pure io ricordomi d'aver letto. Per dare autentiche prove di quanto affermo, m'abboccherò in Macerata col nobil nipote del Lazzarini &c.

acerrimeque contemplari, raro ſibi, qui in omni re abſolutionem perfectionemque deſiderabat, ſatisfaciebat, ſaepiſſime etiam quod magna alacritate inchoaverat, ſeponebat, & cum ab eo quaererent amici, quare aliquid ex ſe minime pateretur extare, reſpondebat ſe in ſcriniis relicturum magnorum operum fundamenta, quae ſuſceptione magis prima, quam perfectione eſſent judicanda. Petiit ab eo aliquando vir nobilitate praeſtans, cui propter amicitiam auctoritatemque nil ſe negare poſſe putabat, ut de antiqua ſede Cenomanorum, de qua magna tum orta erat diſputatio inter Scipionem Maffejum Veronenſem & Paullum Galeardum Brixienſem, ſententiam ſuam exponeret, & quamvis ea quae ſcripto mandavit plena eſſent eruditionis, doctrinae, elegantiae atque feſtivitatis, & controverſiam omnino tollere viderentur, ipſa tamen minime vulgavit, neque ab aliis vulgari ſivit. Factum bene ac praeclare a Julio Baitellio, qui tres Lazzarinii epiſtolas de hac ipſa quaeſtione ab heredibus impetratas quadriennio poſt mortem illius emiſit. Priori adverſus Maffejum Lazzarinius probat diſtichon illud

Flavus, quam molli percurrit flumine Mela,
Brixia Veronae mater amata meae,

dignum Catullo eſſe, neque aliena manu ele-gantiſſimae elegiae, in qua Januam loquentem inducit, adſutum, conjiciendumque ex eo Veronenſes aliquando in Cenomanis fuiſſe numeratos, ac proinde Veronam Brixiae ſubjectam, ut capiti, ſeu μετροπολη gentis Cenomanorum. Cui Veronensis poetae teſtimonio minime adverſari, quae de Cenomanis viciniſque regionibus tradiderunt Polybius, Livius & Plinius, quin immo ab illorum dictis ipſum mirifice confirmari ſecunda atque tertia epiſtola convincit, in quibus de veteri Italiae geographia plura diſſeruntur. Omnino fuiſſe Lazzarinium antiquitatis litterate peritum non ex his modo patet epistolis, ſed ex iis etiam, quae de antiquis Picenis rogatu Mareſuſchii Cardinalis exaravit. Judicium Romae fieri debebat, qui vere Piceni eſſent dicendi, reſque judiciali dicendi genere erat tractanda. Cum autem ipſe abhorreret a re civili, occultari nomen ſuum in iis, quae ſcri-

pſit, concupivit, totumque hoc forenſe negotium prudentiae, atque doctrinae collegarum ſuorum Polenii & Rivae ſe commiſiſſe ajebat. Redolent tamen hac de re ſcripta ejus ſtilum, qui magis etiam apparet in epiſtola quadam ad Fontaninium, qua eruditius propoſitam quaeſtionem diſſolvit. Saepe eveniebat ut Lazzarinius pro ſua humanitate & doctrina de hujuſmodi controverſiis ſententiam exponere rogaretur, & ſiquid habebat, quod docere fideliter poſſet, non illo inſtrumento forenſi, litigioſo, arido, tracto ex juriſconſultorum opinionibus, quod exiguum ſane eſt & mendicum, ſed exquiſitae, & undique collectae & comportatae eruditionis apparatu ſe amicis ſatisfacere debere putabat. Ornabat orationem quaſi colore quodam, & ſucco ſuo, & ſi quid interdum perſecutus eſt acrius, quamvis iſtud cum bonis rebus conjunctum eſſet, & hilariorem orationem faceret, reprehendendum tamen et fugiendum in ſenecta putavit. Sic ille cum proſpera fortuna functus eſſet, & famam, honores, & pecuniam (nam illius ſtipendium ad mille uſque florenos & amplius auctum fuit) et gratiam ob-

tinuiſſet, & valetudine integra ad magnos in ſtudiis excipiendos labores uſus fuiſſet, coepit an. MDCCXXXIII. ſtranguria, febribus, aliiſque incommodis affictari. Fortem ſe praebuit in iis ferendis, & quantum poterat, non intermittebat ſtudia doctrinae, &, quae ſui muneris eſſent. Qui in his exequendis negligentem illum fuiſſe affirmant (1) aperte calumniantur; & vir ad omnia ſumma natus, majorem quidem gloriam conſecutus fuiſſet, niſi a conficiendis operibus diſcipulorum ſuorum utilitas ipſum abſtraxiſſet, in qua procuranda neque diligentiorem, neque majorem inveniſſes. Nec valetudinis ſolum incommodis, ſed & animo iis temporibus angebatur, quod Academicis feriis, dum aberat Patavio, a diſcipulo, cui patuit aditus ad bibliothecam ſuam, ablati fuere quidam rariores libri, & quod majus erat, ſcripta ſua de eloquentia atque poetica. Detecto furto, biennio ferme poſtquam illud factum fuerat, occultari voluit, ne

(1) Facc. Faſt. Gym. Part. III. p. 245.

fraus & ſcelus nocentiſſimi juvenis odio civium, & magiſtratus judicio ſubjiceretur. Hac ipſa vero de cauſſa cum triſticulos vidiſſet fratris ſui filios, quos ſecum habere voluerat propter mores ſuaviſſimos, & propter expectationem, quam ſuorum concitaverant, ſubridens iis inquit: *bono eſtote animo; non deſpero enim quae multis commentationibus multoque labore de poetica litteris mandavi, poſſe me brevi retexere: omnia enim ferme in memoria haerent*. Et manum quidem operi admovit, ſed ne longius procederet magna impedivere valetudinis incommoda. Homo, qui ſuis ſcriptis numquam contentus erat, cum ſemper melius aliquid quaereret, ſic tamen probabat de poetica libros, ut dignos Veneto Senatu, cui deſtinaverat tamquam teſtes ſempiternos meritorum illius erga ſe, ſuaeque pietatis, dignos aetate, uſu, & nomine ſuo putaret. Abhorrebant enim a communibus praeceptis; inveſtigabant ortum, progreſſionem ac vices omnis poeſis generis; a natura, ab Homeri, Pindari aliorumque Graecorum magniloquentia vera deducebant praecepta; optime de poeſi meritos Graecos, Latinos, Ita-

los nominabant, & omnem antiquorum, & Ariſtoteleam praeſertim poeticam rationem, interpoſitis undique judiciis, complectebantur. Et in Ariſtotele quidem diuturna meditatione multa ſe inveniſſe dicebat, quae interpretes effugerant, ejuſque diſciplinae ac rationi maxime conſentanea eſſe poemata Homeri, quem non ſolum maximum poetam, ſed & philoſophum ſummum, & plane oratorem, & tragicum fuiſſe affirmabat. Non tanti facere videbatur Lazzarinius dialogos ſex de corrupta eloquentia, quanti faciebat de poetica libros, quia fortaſſe verebatur, ne iis plures ſe laeſos eſſe arbitrarentur; nam quamvis in ſenecta eumdem gereret animum, quem in adoleſcentia habuerat, magnum, excelſum, apertum & ſimplicem, Chriſtianae tamen philoſophiae praeceptis imbutus leniſſime vel cum ipſis inimicis agendum putabat. Sed non facile erat iſtorum animos mitigare, quos laedendi cupiditas effrenata & furioſa ſic rapiebat, ut de Lazzarinio partim ficta aperte, partim effutita temere ſpargere in vulgus minime dubitaverint. Dum aeger erat, noctu ſurrexit e lectulo, & cum aliquid offendiſſet, in terram

cecidit. Nemo ſuorum cum accurriſſet, & cum viribus deſtitutus eſſet, mutus, exanimatus, & vix vivus prima luce inventus eſt. Hinc ſparſus rumor eumdem obiiſſe, quo nun- n[illegible]eti ejus adverſarii, qui Venetiis erant, tota urbe diſſeminarunt propter conſcientiam ſcelerum deſperaſſe Lazzarinium ſalutem, & recuſaſſe illa ſubſidia, quae divinitus ſunt inſtituta ad expiandos animos. Res indigna atque intolleranda viſa eſt omnibus, & illam ſicut acerbiſſimam moeruit homo, integer, innocens atque religioſus. Deo vero gratias agebat, quod ſe in vita diutius eſſe ſiviſſet ad maledicta convincenda, ipſumque placandum. Et ſane quot illuſtria dedit exempla pietatis, fortitudinis, conſtantiae, atque manſuetudinis? Vivere illi erat de rebus divinis loqui, legere ſacros libros (& ſubter pulvinar habebat Novum Teſtamentum Graece ſcriptum, a quo ſe maxime recreari & ad ſpem erigi dicebat) & nemo ad eum admittebatur, qui non patientiam virtutemque illius admiraretur. Quo minus vitae ſibi reſtare intelligebat, eo plus religioſi viatici quaerebat, vehementerque poſtulavit, quan-

quam medici judicaſſent, non impendere illi mortem, ut Chriſti Corpus ad ſe deferretur, in quo ſuſcipiendo tantam caritatis vim, tantam praeteritae, caducaeque vitae poenitentiam, & futurae aeternaeque cum beatis ſpem prae ſe tulit, ut omnes, qui aderant, vultu, voce, collacrymatione tanti viri deſiderium ſibi graviſſimum fore oſtenderint. Neque multo poſt ille vitam finivit, cum compleſſet annos LXV. menſes X. dies XXV. Cadaver deportatum fuit ad S. Andreae, ibique ſepultum cum inſcriptione LAZZARINII OSSA. Prope vero ſepulcrum ſcalptum in marmore fuit Graecum epigramma, quod ſibi vivens fecerat. Eſt autem hujuſmodi:

Δομνικος εκ Μουρρου κοσμηθεις ενθαδε κειται,
Ως πικεντινης τηλοθεν εκ πατριδος.

Secundo ferme, poſtquam ille obierat, menſe, Patavina Recuperatorum Academia, pompa, exequiis, quibus nullae celebratiores fuerunt, oratione, quam habuit Joſephus Salius, & carminibus ejus memoriam honoravit, cum adeſſent Decuriones Civitatis, & qui huic

praeerat Senator ampliſſimus Jacobus Sorantius. In ingreſſu Aedis Eremitanorum, in qua exequiae celebratae fuerunt, haec legebatur inſcriptio.

DOMINICO LAZZARINO DE MURRO PATRICIO
MACERATENSI
GRAECARUM LATINARUMQUE LITTERARUM
VINDICI ACERRIMO
ET IN GYMNASIO PATAVINO EARUMDEM
PROFESSORI EXIMIO
QUI CUM DE TOTA STUDIORUM RATIONE
RECTE SENTIRET
QUOD ANIMO SENSIT LINGUA PROMPTUM
HABUIT
AC JUVENTUTEM SIBI COMMISSAM
SINE FUCO ET FALLACIIS
CONTEMPTA IMPERITORUM FABULA
PLURES ANNOS E LOCO SUPERIORE DOCERE
AUSUS EST
ORATORIAE PORRO POETICAEQUE
FACULTATIS GLORIA
CUM PAUCIS CONFERENDUS
PARUM SIBI SEMPER TRIBUIT ANTIQUIS
OMNIA
PIO VERACI CONSTANTI

QUEM DOCTI PROBARUNT SEMIDOCTI
TIMUERUNT
ACADEMICI PATAVINI
NON SINE DESIDERIO ET LACRYMIS
BENEMERENTI FUNUS INSTAURANT
OBIIT IV. IDUS QUINTILES ANNO A. V. P.
MDCCXXXIV.

Typis impreſſa fuere, quae & ſoluta & numeris adſtricta oratione de Lazzarinii laudibus dixere Academici, aliique extitere homines clariſſimi, qui epiſtolis & carminibus (1) flebiliter lamentati ſunt de tanti viri morte, perinde ac ſi illa magnum feciſſent detrimentum Graecae, Romanae Italaeque litterae. Ii vero quem vivum ſauciaverant, mortuum etiam lacerarunt, ut renovaſſe exemplum mihi videantur illorum Graecorum, qui Neſtoris cadaveri, ſicuti eſt apud Homerum, ab Achille interfe-
cti

(1) *Ex multis commemorare lubet elegias Latinas Antonii Vulpii, & Caſtrucci* Bonamicii, *quibus nihil fieri potuit elegantius atque honorificentius.*

ecti turmatim circumſiſtentes, impune conviciabantur. Verum ſi contemnimus, & abjectos illos putamus, qui mortuos & non reſponſuros lingua & calamo hoſtiliter adoriuntur, non videbimur nimium Lazzarinii laudi favere. Fortaſſe vel ipſe vivus, poſtquam adoleſcentiae impetus deferbuerant, & partae exiſtimationis fructibus fruebatur, conviciatorum maledicta erecto excelſoque animo deſpexiſſet. Poterat enim omnia ſibi adſciſcere, quae ſunt magnorum virorum, glorioſumque illi erat graves ſe ſuſcepiſſe inimicitias, propterea quod in optimis ſtudiis defendendis a bonorum cauſſa conſtantiſſime ſtetiſſet. Neque credibile eſt qui metu non frangebatur, eum frangi gloriolae cupiditate. Quapropter qui ei dant vitio, quod turpiter laudes nonnullorum mercaretur, admodum mentiuntur (1). Tam enim aberat ab hac culpa,

---

(1) *Ita elegans, ſed maledicus ille exagitator multorum doctrina excellentium virorum Lucius Sectanus Quinti F.* Serm. III.

ut hanc in aliis tanquam levis ſibique diffidentis animi ſignum & ſaepe & libere reprehenderet. Quis vero eſt, qui non gaudeat conſentienti laude bonorum, incorruptaque voce bene judicantium de excellente virtute, quorum teſtimoniis ſi interdum utebatur Lazzarinius ad retundendos ſermones maledicorum conviciatorum, aut ad amovendam ab ſe aliquam ſuſpicionem (1) non propterea aut levis, aut aura captus frivola, aut ſuperbus erit dicendus? Illae autem virtutes, quae in

. . . . Ad ſuperos Juvenem Salvinus Ulyſſem
Evehit; Etruſcum laudat Murranus Homerum,
Sic aſinos videas coſtas conjungere coſtis,
Officioque pari ſe ultro citroque fricare,
Quod neuter faceret, fieri niſi poſſet utrinque.

Carpitur & in aliis locis horum ſermonum Lazzarinius, neque aliter fieri poterat, cum ab homine Jeſuita illi prodiiſſent,

(1) *Vide ejus Latinam epiſtolam ad Gerardum Capaſſium, quam nos edidimus in fine hujus hominis vitae.* Tom. VII. pag. 253.

ingenii facultatibus, quae in juſtitia, fide, conſtantia, ac beneficentia ſunt poſitae, quaeque generi hominum maxime ſunt fructuoſae, tam altas in Lazzarinio habebant radices, ut nulla unquam vi labefactari potuerint. Ex quo fiebat, ut qui propius ad illum accederent, mirifice ipſum & colerent & diligerent. Et ſi ex his quidam fuerunt, qui dum elaborarunt in ejuſdem ſcriptis colligendis atque edendis, ſuorum potius, quam Lazzarinii judicio uſi ſunt, ſic ut probaverint quae ipſe improbabat, & quaedam etiam ab aliis impetrata, ut ſe liberaret moleſtiis, quibus affici ſolet poetarum genus, illi tribuerint, erraſſe nobis videntur cum excuſatione amicitiae & pietatis. Sane quis tam iniquus eſt, quem non moveant Facciolati dicta adverſus Benalium (1), quo neminem diſcipulum ſtudioſiorem habuit Lazzarinius, quod omnem curam ac diligentiam poſuit in illius orationibus aliiſque ſcriptis, quae invenire potuit, vulgandis? Nos

(1) Faſt. Gym. Pat. Part. I. pag. LXII.

quidem illi gratiam non mediocrem habendam putamus, ut & multam habemus Antonio Lazzarinio, qui commentarium de patrui vita edidit, multiſque monumentis ornavit, quae dictorum fidem faciunt, ejuſque adverſarios non inhumanitatis ſolum, ſed etiam amentiae convincunt. Quia vero ingenii virtutes non tam diſciplina & exercitationibus, quam natura corroborantur, abſtinuit ſemper Lazzarinius ab iis, quae optimam corrumpere potuiſſent: ſomni, cibi potioniſque parciſſimus, voluptatum, quae animos a virtute detorquent & corpora enervant ſeveriſſimus contemptor, munditiei non odioſae amator, talis denique vir, quem poſteritas admirari & recordari ſuaviſſime debeat.

OPERA EDITA.

Praefatio *ad ea, quae exaravit F.* Alexander de Burgos Meſſanenſis Theologus Ord. Min. Conv. & Hiſt. Eccl. Profeſſ. de Eccleſiaſticae Hiſtoriae in Theologia auctoritate atque uſu. Peruſiae 1702.

Dominici Lazzarini ex Nobilib. de Murro Epiſtola ad Amicum Pariſienſem pro Vindiciis antiquorum Diplomatum Juſti Fontanini Forojulienſis. Romae per Franciſcum Gonzagam 1706. *Non Romae, ut titulus prae ſe fert, ſed Pariſiis liber impreſſus fuit a Dezallierio.*

Dominici Lazzarini &c. Defenſio in P. Bartholomaeum Germonium edita ſtudio Cajetani Lombardi Philoſophi & Medici Neapolitani. Venetiis per Nicolaum Pezzana 1708. *Haec & alia, quae de hac controverſia litteris mandavit Lazzarinius, retulit in volumen illius ſcriptorum, quod Romae edidit an. 1743. typis Pallearinianis Franciſcus Benalius, de quo infra dicemus. De hac defenſione vide vol. III.* del Giornale de' Letterati d' Italia. Venezia 1710.

Libro degli Dei e del mondo di Salluſtio Filoſofo Greco. *Extat in libro, cujus haec eſt inſcriptio;* Oſſervazioni critiche del Sig. Girolamo Baruffaldi Ferrareſe, nelle quali eſaminandoſi la lettera toccante le conſiderazioni del March. Giovan Giuſeppe Orſi ſopra la maniera di ben penſare ne' com-

ponimenti ſcritta da un Accademico &c. [?] trattano varj argomenti rettorici, poetici, che appartengono alla filoſofia, alle belle lettere, e ad altre facoltà ſcientifiche. In Venezia preſſo Gabriello Hertz 1710. in 8.

Dominici Lazzarinii de Murro oratio I. pro optimis ſtudiis habita in Gymnaſio Patavino non. Maii 1711. apud Joannem Manfrè 1711.

Uliſſe il Giovane, Tragedia; in Padova appreſſo Gio. Battiſta Conzatti 1720. in 8. *Alibi quoque ipſa impreſſa fuit. Vide ſis quae de hac Tragoedia ſcripſit Franciſcus Algarottus in epiſtola ad Albergatum Senatorem data. Dum enim illam ſummis laudibus effert, ait Lazzarinium non ſolum ſumpſiſſe multa feliciſſime a Sophocle, ſed etiam non pauca in melius immutaſſe.*

Dominici Lazzarinii Oratio in funere Fortunati Mauroceni, Brixienſis Epiſcopi: Ferrariae typis Joſephi Barberii 1728. in 4. & Venetiis eodem anno apud Angelum Paſinellum.

Orazione detta a nome della Città di Padova in lode dell' Illuſtriſſimo ed Eccellentiſſimo Sig. Alviſe Moccenigo III. Capitanio nella partenza dal ſuo glorioſo Reggimento, e che fu poi Doge di Venezia, compoſta dal Sig. Abate Domenico Lazzarini: In Venezia per Domenico Occhi 1732. in 4.

La Saneſe Commedia dell' Ab. Domenico Lazzarini da Morro Maceratese dianzi Profeſſor di Lettere

Greche, e Latine nell'Univerſità di Padova. Venezia appreſſo Pietro Baſſaglia 1734, 1739. 1743. e 1752.

Poeſie del Sig. Abate Domenico Lazzarini Maceratese Profeſſore di Lettere Greche e Latine nell'Univerſità di Padova, aggiuntivi altri poetici componimenti di diverſi in morte dell'Autore. In Venezia preſſo Gian Gabriello Hertz 1736. in 8. *Varia Lazzarinii carmina vel ſeparatim, vel cum aliorum Poetarum Carminibus impreſſa antea fuerant. Hoc in libro omnia collecta fuère, & vel ea, quae ipſe improbabat, & fortaſſe quaedam in iis ſunt ab ipſo non facta. Primum locum obtinent quinquaginta & amplius, ut dicimus,* Sonetti, *quibus miſcentur novem uſque* Canzoni. *Haec ſubſequuntur;* Tragedia Uliſſe il Giovane, il Tobia Sacra rappreſentazione, verſione dell'Elettra di Sofocle colle annotazioni dell'Autore, *& poſtremo* Rime aggiunte con un ſaggio di verſi Latini. *In hoc additamento praeter Latina, & Graeca carmina numero pauca extant triginta ferme* Sonetti.

Oſſervazioni ſopra la Merope del Sig. March. Scipione Maffei, ed altre varie operette, parte finora quà e là diſperſe, parte non pubblicate dal Sig. Abate Domenico Lazzarini di Morro Patrizio Maceratese, già pubblico Profeſſore di Lettere Greche, e Latine nell'Univerſità di Padova, dedicate all'Eminentiſſimo, e Reverendiſſimo Principe Don Proſpero Colonna di Sciarra, Cardinale della S. R. C da

Franceſco Benaglio Trivigiano; in Roma nella Stamperia di Niccolò, e Marco Pagliarini 17[illegible]3. in. 4. *Benalius, quo nullum cariorem habuit diſcipulum Lazzarinius, retulit in hoc volumen magnam partem eorum ſcriptorum, quae ſupra commemoravimus, promiſeratque ſe alterum volumen editurum, quod morte impeditus non perfecit. In iis, quae praefatus eſt, multa ſane Praeceptori honorificentiſſima, & legentibus ſcitu digniſſima narravit. Cetera inter affert Latinum Dialogum habitum olim inter eumdem Lazzarinium, Alexandrum Burgoſium, ſeu ut alii malant Burgos, & egregium adoleſcentem Columnam, cum ſe ſe Arquadam, ubi divini Petrarchae oſſa cubant, colligendi animi gratia contuliſſent. De Columna vero, ut Lazzarinii mirificum in illum ſtudium magis magiſque probaret, affert verſus duos Jambicos Graece concinnatos, qui omnium oculos effugerant, & queis nihil venuſtius, purius, tenerius (emerſerat enim Columna ex incommoda valetudine) fieri ab ipſo Euripide potuiſſet.* *Extat quoque in eodem volumine* Oratio ſecunda pro optimis ſtudiis habita in Gymnaſio Patavino an. MDCCXII. *Non ſolum in orationibus, ſed etiam in acroaſibus ſuis renovabat Lazzarinius querelas adverſus eos, qui aut incautis, aut improbis praeceptis eloquentiam corrumpebant, hac in re fortaſſe ſimilis Horatiano citharoedo,*

.... chorda, qui ſemper oberrat eadem

Extant etiam in ipſo volumine

Oſſervazioni ſopra la traduzione Toſcana di Lucrezio fatta da Aleſſandro Marchetti indirizzate in forma di lettera a Monſignor Niccolò Caſoni. *Hae obſervationes extant etiam in ipſa Lucretii interpretatione edita Londini, ſeu verius Venetiis 1764. in 8.*

Epiſtolae. *Ex his tres, quibus probatur Veronam fuisse in Cenomanis, editae fuerunt in libro, cui titulus:* Memorie Iſtorico-Critiche intorno allo antico ſtato de' Cenomani, ed a' loro confini. In Breſcia dalle ſtampe di Gian Maria Rizzardi 1750. in fol. *Extant alibi aliae ejusdem Epiſtolae tum Latinae, tum Italicae, quas ſingulas commemorare minime neceſſe arbitramur. Majora ſane a Lazzarinio habuiſſemus, ſi accuratius ſua conſervaſſet, & inchoata perfeciſſet. Cum amici aliquid ab eo exigebant, tum ad ſe excuſandum, tum ad ceteros reprehendendos reſpondere ſolitus erat;* excitanda eſt animadverſio & diligentia, ut ne quid temere ac fortuito, inconſiderate negligenterque agamus.

ANGELUS FABRONIUS

JO. BAPTISTAE CASPARI

D'ANSSE DE VILLOISON S. P. D.

Magna eſt hominum opinio de Joannis Mariae Mazzuchellii eruditione, magna commendatio ſcriptorum, magna memoria virtutum illius. Ea propter vitam ejuſdem Latinis litteris mandare decrevi, in quo non juſtum modo, ſed & pium officium ei perſolviſſe facile judicabor. Qua enim pietate ipſe fuit erga eos, qui litterarum quaſi parentes extitere, in quorum factis exquirendis atque hiſtoriae monumentis conſignandis totam vitam contrivit, eadem erga ipſum nos eſſe decet, ac maxime partes iſtius officii meae eſſe videntur, quod ingreſſus ſum ſcribere de Italis doctrina excellentibus. Quod enim munus afferre majus Reipublicae, melius ve poſſumus, quam proponere ante noſtrorum oculos memoriam atque imagines

ſummorum virorum, quos imitentur, & vincant etiam, si id aſſequi ſe poſſe confidant? Neque ſane aliter tu feciſti, cum obverſarentur tibi illuſtria exempla Gallorum tuorum, qui in litteris Graecis colendis magnam adeo & utilem operam poſuerunt, ut ipſae per eos maxime ad ſummam amplitudinem perveniſſe videantur. Ex illo quidem maximus eſt fructus, jucunditaſque homini ſapienti, cum eos ſe poſſe aemulari vidit, qui doctrinae gloria praeſtiterunt; atque dum commemorabuntur nomina (commemorabuntur autem dum honos erit litteris) Budaei, Henrici Stephani, Salmaſii, Caſauboni, aliorumque hujuſmodi plurimorum, tuum quoque nomen celebrabitur, ut pote qui nulli eorum fueris ſecundus. Atque ut omittam multa, quae ex Graeco in Latinum convertiſti, eruditiſſimiſque commentariis illuſtraſti, quas tibi gratias agere non debent Litterarum Graecarum ſtudioſi, quod nuper illum Poetarum quaſi Deum, Homerum non edidiſti modo ex pervetuſto, qui a Beſſarione Cardinali poſſidebatur, codice, ſed ita illuſtraſti, cum de variis ſcribendi, interpungendi modis, uten-

dique criticis, ut loquimur, ſignis, de variis antiquiſſimis ejuſdem editionibus, ac praeſertim duabus illis, quas Ariſtarchus confecerat, de difficultatibus, quas veteres in eodem explicando invenerunt, & de diverſis Graecorum dialectis docte & erudite diſſerueris, ut adſpirare ad laudem ejuſdem Ariſtarchi poſſis, de quo vere dicebatur, haud Homericum eſſe, quod ipſe non probaſſet. Neque ego ſum ita demens, ut in te commendando aliquam ingenii gloriam conſequi, vel aliquid immortalibus laudibus tuis addere me poſſe putem; ſatisfacere tantummodo amori erga me tuo volui, cujus ut publicum teſtimonium aliquod extet, a te vehementer flagito, ut commentariolum de Mazzuchellii vita in tuo nomine apparere ſinas. Hujuſmodi ſolent eſſe munera eorum, qui litteris dant operam, parvique refert quod ſint levidensia. Ea enim offerimus, quae ſunt noſtrarum virium, noſtrique ingenii; & ſi quid arte, cui inter ingenium & diligentiam perpaullum loci reliquum eſt, me valere judicabis, oleum & operam in hoc concinnando commentariolo me non perdidiſſe

arbitrabor. Vale; & fac animo forti magnoque ſis, ſpereſque fore, ut fracto impetu leviſſimorum hominum, qui nil niſi quod novum eſt probantes avocare nos adlaborant a veteribus exemplaribus, tum Graecae, tum Latinae litterae ſuam priſtinam dignitatem & gloriam conſequantur. Cupio a te audire quid nunc agas, & quae pares; nec ſane mirabor te tuis, ut egregium artificem, praeclaris operibus laetari. Iterum vale.

Piſis III. *Non. Mart.* MDCCLXXXIX.

JO. MARIA MAZZUCHELLIUS.

JOannes Maria Mazzuchellius veteri & illuſtri familia natus eſt Brixiae v. Kal. Novembres an. MDCCVII. Parentes illi fuerunt Fridericus Mazzuchellius vir apud ſuos clarus geſtis magiſtratibus, juris civilis ſcientia & honoribus a Veneto Senatu impetratis (Comes enim & S. Marci Eques creatus fuit) & Margarita Muzia, quae orbata viro Sciarra Martinengo, ſecundo nupſit Muzzuchellio. Joannes Maria, qui ſecundus erat ſuſceptorum ab iis liberorum, duro admodum initio uſus eſt adoleſcentiae. Nam cum lacte nutricum, quarum ſeptem uſque habuit, gracilitatem & infirmitatem corporis ſuxiſſe viſus eſt; ophthalmia ad ſeptimum uſque aetatis annum ſic laboravit, ut lumina amiſerit, eorumque recuperandorum ſine mirabili quadam ope divina nulla ſpes eſſet; cum vero repentino illa recuperaſſet, atque ſua ſponte & cohortatione parentum ad ea ſtudia, quibus pueri ad humanitatem informari ſolent, con-

citaretur, nactus eſt praeceptores aſperos & pene agreſtes, qui ignari faciundae orationis., toti erant in Grammaticorum tricis inculcandis, a quibus natura Mazzuchellius ſemper abhorruit. Ex quo factum eſt, ut tum ad eas artes, quae poſtea tantam gloriam illi pepererunt, durior videretur. Ad ipſas aditum eidem patefecere, dum Bononiae in Collegio S. Franciſci Xaverii quadriennium commoratus eſt, Jeſuita Xaverius Quadrius, & qui in eodem Collegio geographiam & Gallicam linguam docebat, Vandellius, ut vero impenſiſſime easdem coleret, factum eſt praeceptis & voce Dominici Lazzarinii, quem Patavii audivit, dum in illius urbis Lyceo juris prudentiae operam dabat. Horum ſtudiorum curſum interrumpere illum coegerunt nuptiae, quas anno MDCCXXVIII. cum Barbara filia & herede Philippi Chizzolae junxit, ex quibus bona, liberos uſque XII. & multarum virtutum exempla ad hos ſancte & liberaliter educandos habuit. Cum illum vero ad certam laudem adhortaretur Paullus Galeardus Canonicus Brixienſis, quam adhortabatur ad hiſtoriam litterariam Italiae illuſtrandam, tantum amiciſſimi hominis

conſiliis tribuit, ut cœperit magnam ſibi comparare librorum copiam, quae ad eam rem non ſolum utilis, ſed etiam neceſſaria eſſe videbatur. Quid in hoc ſcriptionum genere poſſet vel ſeveriſſimis diligentiſſimiſque inquiſitoribus ſe probaturum confidit, cum an. MDCCXXXVII. emiſiſſet Archimedis vitam, neque multo poſt Petri Abani, Petri Aretini, Franciſci Ariſii, Aloyſii Alamannii, & Jacobi Bonfadii vitas, quas omnes ſeparatim & diverſis temporibus edidit. Quod in Archimedea neceſſe erat de rebus mathematicis loqui ad prorſus mirabilia inventa Graeci geometrae exponenda, conſuluiſſe fertur hominem e Franciſcana familia clarum Fortunatum a Brixia, quanquam ſatis in his ſtudiis, ut & in philoſophia inſtructus eſſe judicaretur. Nemini autem dubium eſſe poteſt, cum de inſignibus ad laudem viris ſcribebat Mazzuchellius, quaeſiiſſe illum incredibili prope diligentia quidquid de iis memoriae proditum erat, monumenta & teſtimonia ſuis ponderibus, hoc eſt accuratiſſimis, examinaſſe, & inter ſe comparaſſe, nihil affirmaſſe niſi quod verum, aut veriſimile eſſet, ut aut accuſetur invide, aut

pro-

probabiliter defendatur, & eam Etruſcae dictionis elegantiam adhibuiſſe, quae non habet in ſe quidquam admixtum diſpar ſui atque diſſimile (in ea enim devenimus tempora malo Italarum litterarum fato, ut nil probare videamur, niſi quod peregrinum oleat) & quae commendatur hoc ipſo, quod ſimplex eſt, & plane & perſpicue res narrat. Quo plura erant in Mazzuchellio virtutis & induſtriae ornamenta, ut jam nec melior civis & amicus, nec vir clarior in patria eſſe videretur, eo avidius multi ejus familiaritatem appetebant. Ne vero iraſceretur aut intempeſtive accedentibus, aut importune rogantibus obſtabat ejus ſingularis humanitas, qua omnes complecti, omnibuſque lumen conſilii & ingenii ſui porrigere ſolitus erat. Atque hoc teſtabatur mihi familiaris homo, vidiſſe ſe in illius domo florem juventutis & nobilitatis, qui ſic exercebatur ab eo, ut octavo quoque die aliquid proferretur, quod ad excolendas litteras & ſtudia ſua pertineret. Non iis delectabatur, aut utebatur omnino, quae in ſumma inanitate verſantur, multoque minus iis, quae animos aut deterrent,

aut avocant a religione. Quae conducunt ad moderandam hominum vitam tanquam navigium aliquod fluitans in alto tempeſtatibus diſtortarum & pravarum affectionum, illamque oblectandam ſuavitate politioris humanitatis, in qua perjucunde verſari homines ſolent, illi in amore atque deliciis erant (1). Qui tum fortunatiſſimus comitatu nobilium juvenum optimarumque artium habebatur, ſe ab iis ſejungere debuit, ut patriae ſerviret. Huic jus erat aliquem ex ſuis nobilibus civibus eligere, qui imperium exerceret in Aſulanos, quod cum aut tollere, aut infirmare tum potentes quidam adlaborarent, miſſus eſt Venetias Mazzuchellius, qui apud Senatum Brixienſium ſuorum cauſſam defenderet. Habuit ſane ejus legatio exitum felicem, neque poſtea res ulla major accidit, de qua eſſet

(1) Extant bina volumina ſic inſcripta: *Diſſertazioni iſtoriche ſcientifiche, ed erudite recitate da diverſi Autori in Breſcia nell'adunanza letteraria del Sig. Conte Giammaria* Mazzuchelli. *In Breſcia preſſo Giammaria Rizzardi 1766. in 8.*

agendum, cum Venetis Senatoribus, quae non credita Mazzuchellii prudentiae dexteritatique fuerit. Ob haec in patriam merita ſtudio civium, ipſiuſque Veneti Senatus judicio multi delati illi fuere honores, atque data graviſſima mandata. Praefuit patrio aerario, aedificationi majoris Eccleſiae, & armorum fabricationi, fuit annonarius judex, curam ſuſtinuit ſilvarum & militarium ſtationum, quando Italia, ac praeſertim Ciſalpina Gallia ardebat bello, quod erat Hiſpanos inter & Auſtriacos, arbiter & judex fuit, idque Principis juſſu, quarumdam controverſiarum, quae ejuſdem belli cauſſa vel inter Brixienſes, vel inter hos & vicinos populos extitere, alia plura diſſidia pacificator prudentiſſimus compoſuit, miſſus eſt Mediolanum, ut tecta eſſent jura Brixienſis coenobii (nomen huic S. Juliae) in bona quaedam in agro Cremonenſi poſita, in quibus aliiſque mandatis exequendis nunquam non perutilis ejus & opera & fidelitas judicata eſt. Donatus aliquando fuit a Veneto Senatu aureo enſe, adeo illi pergrata fuit diligentia & aſſiduitas Mazzuchellii in moderandis iis rebus, quae ad fa-

bricationem armorum pertinent. Regebat tum Brixienſem Eccleſiam Angelus Maria Quirinius, a quo Mazzuchellius paroeciae cujuſdam cauſſa, quae prope Celiverganium ſuum, ubi ruſticabatur, erat inſtituenda, diſſenſit, quae diſſenſio conjuncta cum illa, quam commovit Cardinalis ipſe de Petri Aretini vita, licet interruperit officia, quae perſolvere homini eruditione & nobilitate ſumma ſolitus erat Mazzuchellius, hic, reconciliata gratia, intermiſſa cumulatius reddidit. Contendebat Quirinius culpandam Mazzuchellii negligentiam eſſe, quod montionem, ut ipſe ajebat, minime feciſſet cujuſdam Aretini epiſtolae, ex qua conjectura fieri poterat, hominem impuriſſimum ad ſanam mentem aliquando rediiſſe; ſed facile fuit Mazzuchellio, qui omnia minima videbat, probare, nihil ſibi effugiſſe, atque omne, quod erat in re, diligentiſſime adnotaſſe. Sane neminem inveneris, qui illum aequaverit diligentia in hujuſmodi rebus inquirendis, ut in principibus, qui litterariam hiſtoriam apud nos tractarunt, jure meritoque numeretur. Nuntiaverat jam fama illum brevi opus de Italicis ſcriptoribus,

in quo jamdiu elaboraverat, emiſſurum, cujus primum volumen binas in partes diviſum cum an. MDCCLIII. in lucem prodiiſſet, omnium expectationem ſuperavit. Tanquam ratis in mari immenſo ejus vehitur oratio. Sunt enim plurimae artes, quibus liberales doctrinae atque ingenuae continentur, & innumeri homines, qui in iis ab antiquiſſimis ad haec uſque noſtra tempora floruerunt, de quibus ſingulis dicere ſibi propoſuit Mazzuchellius. Optandum erat, ne ipſe tam dilataſſet operis argumentum, eorumque tantummodo rationem habuiſſet, qui omnium judicio bene & praeclare de litteris meriti eſſe putantur. Sed ipſe contulit diligentiam ſuam ad conquirenda facta non ſolum eorum, qui in primis, ſecundis & tertiis ſubſelliis conſiſtunt, ſed & eorum, qui longe infra haec ſunt, de quibus aliquid ſcire parum intereſt. Pergrata tamen multis haec ſedulitas erit. Si cui vero Mazzuchellius videbitur diligens magis alienorum judiciorum exquiſitor, quam acutus propriorum narrator in iis praeſertim rebus, quae ad magnarum artium diſciplinas pertinent, quaeque tot mutationes viciſſitudineſque habue-

runt, non vehementer illi repugnabo. In ea, in qua nunc verſamur philoſophiae luce, quae in omni ſcientia dominari videtur, non poſtulamus modo, ſed exigimus ab iis, qui litterariam hiſtoriam illuſtrandam ſuſceperunt, ut non tam deſcribant facta & mores doctorum virorum, quam ut cuique tantum aſſignent laudis, quantum quiſque meritus eſt in ſuis edendis ſcriptis, ut facile intelligi poſſit, qui ſint principes & inventores, qui auctoritatis & inventionis comprobatores atque aemuli, qui correctores & everſores, & quibus denique gradibus ad illa ſumma atque in omni genere perfecta pervenire potuerimus. Id nos fortaſſe minime perficimus, dum vitas Italorum quorumdam doctrina excellentium Latinis litteris mandamus; conati quidem ſumus. Operis omnium fortaſſe maximi volumen II., quod vitas hominum continet, quorum nomina a ſecunda alphabeti littera incipiunt, quatuor in partes, totidemque in volumina diviſum eſt, & hic illud conſtitit. Ajunt plurima paraſſe Mazzuchellium ad cetera contexenda volumina, quae omnia quinquaginta atque amplius millia vitarum complecti debebant;

ſed ut nemo pictor eſt inventus, qui Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquit, abſolveret, ſic neminem fore exiſtimo, qui rem tantam a Mazzuchellio ſuſceptam ad exitum perducere conetur. Cetera, quae ille edidit, ſi illa excipias, quae ad illud ipſum opus pertinere poterant, quorumque indicem infra dabimus, tanti non ſunt facienda, ut in iis declarandis immorari debeamus. Atque hoc in Mazzuchellii laude ponendum arbitror, quod, ut multi ſolent, plura ac varia in ſtudia noluit induſtriam ſuam diſtrahi; quae ſibi obtigerat, ςπαρταν nunquam deſeruit, ſicque ornavit, ut per eam immortalitati fuerit commendatus. Neque mors ei famam peperit. Nam, vel dum in vivis fuit, nemo non ejus doctrinam & virtutem honoravit. Adſcitus in illuſtriores Italiae Academias fuit, e quibus nominare lubet Bononienſem *Inſtituti*, et noſtrates Furfureorum & Apathiſtarum, Columbariam atque Cortonenſem; numiſmata illi cuderunt amici, & vel inter Siculos inventus eſt homo nobilitate & doctrina praeſtans, qui illius imaginem in lapide opere anaglyptico caelandam curavit. Profecto nemo

magis idoneus Muzzuchellio fuit ad parandas retinendaſque amicitias, & homo florens aetate, opibus, honoribus, ingenio, gratia, liberis, propinquis, affinibus, amicis, & exiſtimatione integritatis, innocentiae atque prudentiae adeo diligebatur a Brixienſibus ſuis, ut nihil non illius cauſſa vellent. Ad has res obtinendas magnam vim habuit excellens naturae bonitas, quam ut corroboraret praeclaris inſtitutionibus, quae auctores & magiſtri ſanctitatis & purioris religionis tradiderunt, omni vitae tempore curavit. Hac indole virtutis & continentiae reſpuebat omnes voluptates, & cum admonebatur a ſuis, ut intermitteret ſtudia doctrinae, quae vel in maximis rerum publicarum occupationibus colebat, reſpondere ſolitus erat, etſi corpora interdum defatigatione & exercitatione ingraveſcant, nunquam non animos ſe exercendo levari, omneſque homines in ſua arte exercenda mori debere. Indulgentia in liberos fuit magna, hancque, ut & mores humaniſſimos ſic temperavit gravitate, ut dubium eſſet, utrum ſui illum magis amarent, an vererentur. Ob ſummam in Deum & homines

caritatem nullum gratius a patria munus accepit, quam ut praeeſſet carceribus, & quidquid illi committebatur, in quo ſalus & utilitas hominum contineretur, diligenter adeo curabat, ut ſuam, non alienam rem agere videretur. Uxorem ſane caſtiſſimam & ſanctiſſimam, cum VII. id. Novembris an. MDCCLXV. amiſiſſet, lenivit illius deſiderium ſpe ipſam brevi reviſendi, neque multos poſt dies idem vitam finivit. Commune cum femina, quacum conjunctiſſime vixerat, ſepulcrum habere voluit, in quo hoc elogium inſcriptum eſt.

D. O. M.

JO. MARIA . COMES . MAZZUCHELLI.

ET.

BARBARA . CHIZZOLA.

CONJUGES.

NOBILES . BRIXIANI.

HIC . REQUIESCUNT.

HAEC . PIETATE . IN . DEUM.

LIBERALITATE . IN PAUPERES.

ALIISQUE . VIRTUTIBUS.

CONSPICUA.

OBIIT . VII. DIE . NOVEMBRIS.

MDCCLXV.

AET. AN. LVII.

ILLE . ORBI . LITTERARIO .

NOTISSIMUS.

MORUM . INTEGRITATE.

INSIGNIS.

PRINCIPIBUS . VIRIS . CIVIBUSQUE.

CARUS.

OBIIT XIX. D. NOVEMBRIS

MDCCLXV.

AET. ANN. LVIII.

OPERA EDITA.

Notizie ſtoriche, e critiche intorno alla vita, alle invenzioni, ed agli ſcritti di Archimede Siracuſano del Conte Giammaria Mazzuchelli Breſciano. In Breſcia per Giammaria Rizzardi 1737. in 4. *Hujus operis epitomen retulit Mazzuchellius ipſe in* Vol. 1. part. II. *degli Scrittori d' Italia.*

Notizie ſtoriche e critiche intorno alla vita di Pietro d' Abano, dette dal Conte Giammaria Mazzuchelli in una Letteraria converſazione a' 4. di Settemb. 1738. *Extant in* Tom. XXIII. *Collectionis Calogerianae, & in* Vol. 1 par. 1. degli Scrittori di Italia.

La Vita di Pietro Aretino ſcritta dal Co. Giammaria Mazzuchelli, in Padova per Giuſeppe Comino 1741. in 8. *Magnam ſane ab hoc libro, in quo comparet eruditio, diligentia & elegantia ſingularis laudem obtinuit Mazzuchellius. Ejusdem vitae epitomen retulit ipſe in* Vol. 1. par. 2. degli Scrittori di Italia. *Aliud & fecit Gallus Praeſul Boisprous, ſed in multis ipſe peccavit.*

Riſtretto della Vita di S. Pancrazio. In Breſcia per Marco Vendramino 1741. in 8.

Notizie intorno alla vita e agli ſcritti del Canonico Paolo Gagliardi Breſciano. *Extant in* Tom. XXVII. *Coll. Calogerianae, & in Ephemeridibus Lamianis an.* 1757.

Lettera intorno alla Perſona, e agli ſcritti del Dott. Franceſco Ariſi Cremoneſe &c. *Extat in Coll. Calogeriana* Tom. XXXI. *& in Vol. 1. par. 2.* degli Scrittori d'Italia.

La Vita di Luigi Alamanni Fiorentino ſcritta dal Co. Giammaria Mazzuchelli Accademico della Cruſca. *Edita ſemel iterumque fuit Veronae, & Venetiis cum Alamannii carminibus. Relata etiam fuit in* Vol. 1. part. 1. degli Scrittori d'Italia.

La Vita di Jacopo Bonfadio ſcritta dal Co. Giammaria Mazzuchelli, Accademico della Cruſca. *Bis edita fuit Brixiae cum operibus Bonfadii & relata in Volumen* II. degli Scrittori d'Italia. *Auxit ipſam poſtea Mazzuchellius; & defendit ab iis, qui falſo contendebant minime natum Bonfadium fuiſſe Brixiae, & Brixiana familia. Hac de caussa ſuorum civium rogatu ipſe edidit Brixiae 1748. libellum, cui titulus.*

Lettera del Co. Giammaria Mazzuchelli, in cui ſi tratta della Patria di Jacopo Bonfadio, e dello ſtato antico, e preſente della Riviera Breſciana.

Prefazione a' Componimenti detti in una letteraria adunanza nel nuovo Tempio de' Padri di S. Filippo Neri della Congregazione di Breſcia ne' giorni della ſua ſolenne conſacrazione, fatta nell' an. 1746. in Breſcia per Gimmaria Rizzardi 1746. in 8.

Catalogo delle medaglie di uomini letterati. *Vide ipſum in Voluminibus XXXV. XXXX. XLII. Collect. Calogerianae. Cum Mazzuchellius nunquam ſinem*

feciſſet augendi hujus ſui Muſaei, quod viris illuſtribus omnium populorum conſecravit, occaſionem dedit operi, quod inſcribitur. Muſaeum Mazzuchellianum, ſeu Numiſmata virorum doctrina praeſtantium, quae apud Jo. Mariam Comitem Mazzuchellum Brixiae ſervantur, a Petro Antonio de Comitibus Gaetani Brixiano Presbytero, & Patricio Romano edita atque illuſtrata. Accedit verſio Italica ſtudio Equitis Cosmi Mei elaborata Vol. 2. in fol. Venetiis. Typis Antonii Zattae.

Le Vite di Uomini Illuſtri Fiorentini ſcritte da Filippo Villani ora per la prima volta date alla luce colle annotazioni del Co. Giammaria Mazzuchelli Accademico della Cruſca: in Venezia per Giambatiſta Paſquali 1747. in 4. *In hoc opus multa addidit Mazzuchellius, quae minime emiſit. Quod Jannes Lamius in ſuis Ephemeridibus quaedam adnotavit, quae emendatione digna putavit, ei per litteras gratias egit Mazzuchellius, quamvis non omnes animadverſiones probaret. Nemo enim illo magis abſuit a rixis.*

Lettere due, e notizie intorno la Vita del P. Stanislao Santinelli Somaſco. *Extant* nelle memorie iſtoriche del medeſimo in Venezia per Giovanni Radici 1749. in 8.

Lettere quattro. *Extant in libro, qui inſcribitur.* Private Diſavventure di una Donna di vero ſpirito, oſſia Vita della Signora Paolina Rubbi Conteſſa Carli-Rubbi, in Lucca preſſo Filippo Maria Benedini 1750.

Notizie Storiche Critiche intorno agli ſcritti, e alla Vita di Scipione Capece. *Extant cum poemate* de Vate Maximo *ejusdem Capecii edito Patavii apud Joſephum Cominum 1751. in 8., & Venetiis apud Remondinios* 1752. *1754.* in 8.

Notizie Storiche, e Critiche intorno a Coſtantino Grimaldi Patrizio, ed illuſtre ſcrittore Napoletano. *Extant in Vol. XXXXV. Coll. Calogerianae*.

Notizie intorno alla Vita, e alle opere di Antonio Fileremo Fregoſo Nobile Genoveſe. *Extant in Vol. XLVIII. Coll. Calogerianae*.

Notizie intorno a Giuſto de' Conti Romano Poeta volgare &c. *Extant in libro, cui titulus*; La bella mano di Giuſto de' Conti Romano con una raccolta di rime antiche Toſcane, nuova Edizione accreſciuta della Vita dell' Autore ſcritta dal Sig. Co. Giammaria Mazzuchelli Bresciano Accademico della Cruſca. In Verona preſſo Giannalberto Tumermani 1753. in 4.

Notizie intorno a Raffaello Brandolini Fiorentino. *Poſtquam Franciſcus Fogliatius magna ex parte Latine edidiſſet Venetiis, quae de Brandolinio Italice ſcripserat Mazzuchellius, hic totam vitam Brandolinii retulit in Vol. 2. part. 4.* degli Scrittori di Italia.

Gli ſcrittori di Italia, cioè notizie Storiche, e Critiche intorno alle Vite, ed agli ſcritti de' Letterati Italiani del Conte Giammaria Mazzuchelli Breſciano Vol. I. part. I. & part. II. in Breſcia per

Giambatiſta Boſſino 1753. in fol. Vol. II. part. I. *apud eumdem* 1758. Vol. II. part. II. 1760. Vol. II: part. III. 1762. Vol. II. part. IV. 1763.

Lettera agli Autori *della Raccolta Milaneſe* intorno al Cardinale Pietro Bembo. In Milano nella ſtamperia di Antonio Agnelli 1756. in 4.

Lettera al Sig. Conte Cavaliere Gianrinaldo Carli Rubbi, in difeſa della vita dell' Aretino. *Edita ab auctoribus fuit* della Raccolta Milaneſe in Vol. I. Milano per l' Agnelli 1756.

Notizie intorno ad Iſotta da Rimino. *Extant in Tom. I. ejusdem Collectionis Mediolanenſis. Auxit poſtea opus ipſum Mazzuchellius, ediditque Brixiae an. 1759. Typis Joannis Bapt. Boſſini.*

Notizie intorno alla Vita, ed agli ſcritti di Benedetto Marcello Patrizio Veneziano. *Extant in Tomo x.* delle memorie per ſervire all' Iſtoria Letteraria, in Venezia preſſo Pietro Valvaſenſe 1757.

Lettera Dedicatoria premeſſa a' componimenti Poetici per la profeſſione di S. E. Maria Eletta Zeno nel Moniſtero delle Vergini in Venezia, in Breſcia appreſſo Giammaria Rizzardi 1760. in fol.

Prefazione alle Rime in lode delle Dame, e de' Cavalieri, che in Breſcia nella Primavera del 1761. hanno rappreſentata la Tragedia intitolata *Sara in Egitto* con intermezzi in Muſica. In Breſcia dalle ſtampe di Giambatiſta Boſſino 1761. in 8.

Eſtratto del libro intitolato de' Delitti, e delle Pene 1764. in 4. e giudizio fatto da Zaccaria Gamu-

muzoti Melloni. *Extat opuſculum hoc ſub nomine anagrammatico Mazzuchellii in nova Coll. Calogeriana*: Venezia 1765.

Poeſie Varie. *Extant in variis collectionibus Carminum. Non admodum valebat Mazzuchellius poeſi, ipſique ſolebat eſſe in ore Horatianum illud*:

. . . : . . . . Mediocribus eſſe Poetis
Non homines, non Di, non conceſſere Columnae.

Multa ipſe inedita reliquit, ex iiſque Tragoediam unam, quae inſcribitur la morte di Socrate, *& binas comoedias. Narratur etiam illum fere ad exitum perduxiſſe Vol. VII. & VIII.* degli Scrittori d'Italia.

ANGELUS FABRONIUS

IOANNI BAPTISTAE BODONIO HISPANIARUM

REGIS TYPOGRAPHO S. P. D.

Magna laus eſt & grata hominibus, unum hominem elaborare in aliqua ſcientia, quae ſit multis profutura; maxima vero & prorſus admiranda plures ſequi, in iis inſudare atque excellere, & ex ſuis curis laboribuſque quotidianis aliquid ſemper in commune conferre. Atqui ſi diligenter conſiderare voluerimus quid Paullus Maria Paciaudius potuerit, & quid effecerit, & qui vir fuerit, illum profecto multis, quorum pervagata ſunt nomina, anteponemus. Erat in illo magna dicendi facultas, ſumma elegantia, ſumma eruditio Graeca atque Latina; & quanquam videretur tanquam filiolam oſculari ſuam ſcientiam antiquarum rerum, valebat tamen theologia, phyſica, mathesi, ethica omnique doctrina, quae rerum divi-

narum atque humanarum naturam cauſſaſque tradit, & omnem bene vivendi rationem tenet atque perſequitur. Quis vero illo comior, quis jucundior, quis ad omnem humanitatem accommodatior? De cujus praeſtanti virtute & doctrina cum vere, graviter ac ſaepe ſoleas praedicare, a me tu quoque id vehementer petis, ut ejus vitam Latinis litteris mandem, quaſi ego is ſim (in quo quidem facis amice) qui immortalitati magnorum virorum facta commendare valeam. Cum ſtatuas & imagines (inquis) non animorum ſimulacra, ſed corporum ſtudioſe conquiramus, & ſuaviter contemplemur, conſiliorum ac virtutum effigiem nonne multo malle debemus ſummis ingeniis expreſſam atque politam? Si hoc numero eſſem, confidentius tibi quidem, amiciſſime Bodoni, morem gererem; ſed cum ſentiam exiguam in me eſſe vim ingenii, neque parem eſſe poſſe Latine ſcribendi elegantiam, atque in Paciaudio fuit, & nihil difficilius eſſe quam exprimere & effingere verbis hominis ſummi formam, verecunde, vel potius timide aggredior ad id, ad quod me invitas, omninoque

vereor, ne tua culpa eſſe judicetur impoſiti oneris, mea recepti. Utrique fortàſſe excuſationem dabit amicitia, quae ſumma nobis cum ipſo fuit; impetratumque jam a conſuetudine eſſe videtur, ut interdum liceat amici cauſſa peccare. Mihi quidem jucundum fuit abs te officium meum requiri; & ſi tibi ſatisfecero, qui es in omni judicio elegantiſſimus, non admodum ceterorum judicia morabor. De te & de me, quorum cauſſa eſt communis, nihil amplius dicam. Principia enim verecunda eſſe debent. Itaque opus aggrediar eo animo, ut tibi rem gratam faciam, cui tantum me debere exiſtimo, quantum perſolvere difficile eſt. Vale.

Florentiae Kal. Quintilis MCCLXXXVII.

PAULLUS MARIA PACIAUDIUS

Paullus Maria Paciaudius natus eſt Auguſtae Taurinorum honeſtiſſima familia IX. Kal. Decemb. (1) an. MDCCX. Vel a prima aetate magni ingenii ſigna dedit; & quod ager quamvis fertilis ſine cultura diligenti fructuoſus eſſe non poteſt, magnopere curavit ejus pater, quo medico Sardiniae Rex utebatur, ut is ab optimis praeceptoribus in ſtudiis humanitatis erudiretur. Plura a Jeſuitis adjumenta habuit, ſed majora a Bernardo Lama Neapolitano, qui inſtaurata per illa ferme tempora Taurinenſi Academia, munus in ipſa docendi eloquentiam magna cum opinione doctrinae ſuſtinebat. Huic enim ſe debere in primis affirmabat Paciaudius quidquid in Graecis Latiniſque litteris profeciſſet. Agebat is XVIII.

(1) Facile eſſet erroris illos convincere, qui ejus diem natalem fuiſſe tradunt Id. Novembris.

aetatis annum, quando de nomine dando Teatinorum familiae conſilium cepit, cujus ty[illegible]cinium poſuit Venetiis, duce Camillo Du[illegible]. Hujus omnis cura ſolebat in eo verſari, ut tyrones ſui non modo in cognoſcenda & exercenda virtute, ſed & in ſtudiis humaniorum litterarum ac geometriae inſtruerentur, ac ſaepe hortabatur Paciaudium, ut omnia ſtudia ſua in ſacram eloquentiam conferret. Quanquam ille non egebat conſilio cujuſquam, ſed tamen, ut dicitur, excitavit currentem, qui hac in re uſus praeſertim eſt praeceptore Cajetano Travaſa, cujus magnum erat nomen in ſacris oratoribus. Et quod nulla res plus apud eum pollebat, quam illius voluntas ac judicium, cum Bononiam veniſſet, ubi illum abundare oportebat praeceptis inſtitutiſque philoſophiae propter ſummam & doctorum celebritatem & urbis, huic laudandarum omnium artium ac praeſertim eloquentiae procreatrici atque parenti ita dedit operam, ut per illam maxime praedicationem nobilitatemque conſequi velle videretur. Erat ſape cum Manfrediis, cum Zanottis & cum Beccario, eorumque conſuetudine & praeceptis fiebat

quotidie magis doctior. Hoc vero ſpecimen ingenii & prudentiae, quod ſummis & graviſſimis viris unus adoleſcens ante alios[illegible] ſet cariſſimus. Aegre ſe ab horum familia[illegible] ſejunxit, cum quibus & ſuum judicium & ſtudiorum vincula ipſum conjunxerant. Juſſus enim eſt a majoribus ſuis Genuam concedere operam daturus Theologiae, in qua ſecutus eſt praeſertim Thomiſtas. Et de illorum magiſtro Thoma Aquinate aliquando Italicam orationem dixit, quod hoc erat in noſtro poſitum, ut quotannis ab Arcadibus Coloniae Liguſticae ſanctiſſimi doctiſſimique viri laudes celebrarentur. Diſſeruit de illius triumphis, ad quod devocabatur, utque antiquitatis ſe litterate peritum oſtenderet, addidit in illam orationem plura, quae declarabant quid eſſent illi Romanorum triumphi, quid arcus, quid coronae, quid trophaea, quid currus, quid vincti ante currum duces, quid ſimulacra oppidorum, quid aurum atque argentum, quid vehi per Urbem, quid clamor militum, quid tota illa pompa, qua ſummorum Imperatorum virtus atque fama celebrabatur. Nec de cruentis modo victoriis, ſed & de ludi-

ciis plura attulit, in qua diſputatione celebriora monumenta commemorat, & interdum etiam explicat, quae ad varios Graecorum Romanorumque ludos pertinent. Quodque victorum laudes carminibus etiam poetarum ornabantur, ipſe Italica ode victorias Aquinatis extulit. Haec omnia eo majora viſa ſunt, quod tum Paciaudius XXIX. aetatis annum vix attigerat. Poſt id demandatum illi munus fuit publice docendae philoſophiae, quod dum ſuſtinuit, multus eſſe ſolebat in exponendis Newtoni dogmatibus, ut diſcipuli ſui, ſe duce, venirent eo, quo ſine duce pervenerat ipſe. Non probabat tamen illos, qui in uno magiſtro, tanquam in quadam ſilice adhaereſcere videbantur, & quae de libertate philoſophandi expoſuit in epiſtola quadam ad Bartholomaeum Beccarium, quae eſt in manibus hominum, ſatis indicant inclinaſſe illum interdum ad Leibnitii & Carteſii decreta. Sed quae eſſet ejus philoſophandi ratio, quos ſequeretur, praeſertim intelligi poteſt ex theſibus, quas publice defendendas proponebat, in quibus judicium & electio non modo rerum, ſed etiam verborum dominatur. Nam

cum mature ad elegantiora defluxiſſet, non ſolum doctus, ſed etiam politus ſcriptor videri volebat, illos ferme contemnens, qui munditiam orationis a doctrinarum ſtudiis ſegregandam putant. Jam tentare voluit quid voce, quid viribus, quid ſpiritu, quid lingua efficere poſſet. Munus enim ſuſcepit ſacras ad populum habendi conciones, quod toto decennio ſuſtinuit, illuſtriores Italiae urbes peragrans, & aegre dimiſit coactus valetudinis incommodis. Non ſolum copioſe loquente ſapientia, ſed etiam voce & forma & motu corporis, et reliquis rebus aptiſſimus erat ad hoc munus; oratione autem celeri & concitata, quod erat ingenii, & verbis efferveſcentibus & paullo nimium redundantibus, quod erat aetatis, admirationem movebat; quanquam in eo ipſo, quo delectationem & plauſus aucupabatur, interdum plus nonnullis, quam neceſſe eſſet, ſatisfeciſſe videatur. In omnibus enim rebus, & vel in ipſis ornamentis videndum eſt quatenus, in quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat, qui non ſentirent quid eſſet ſatis. Neque minus elaborabat in exqui-

rendis concinnis ſententiis; & quod eloquentiae, ſicuti reliquarum rerum, eſt fundamentum ſapientia, locupletabat orationes ſuas graviorum artium inſtrumento, & placebat praeſertim, cum ſeligebat aut exempla ex divinis libris, aut praecepta ex his non modo, ſed & ex intima philoſophia, aut penetrare in animos auditorum volebat, ut flecteret, commoveret, & quocumque vellet traduceret. Exercitatio dicendi atque maturitas aetatis acuit prudentiam, ut jam perfectum quiddam conſecutus eſſe videretur, quando, ut diximus, ob valetudinis incommoda deſcendere de ſuggeſtis coactus fuit. Eſt in manibus hominum oratio, quam ad Purpuratorum Patrum collegium in Vaticanis aedibus dixit an. MDCCXXXXV. de Chriſti Domini morte, eaque eſt ſuaviter & cum ſenſu ſcripta; extant & panegyricae orationes de S. Catharina Vaſtanenſi & de Sanctis Coſma & Damiano, quae non carent oratoriis ornamentis, ac demum extat Oratio, nobilis illa quidem, de laudibus Philippi V. Hiſpaniarum Regis, quam habuit Neapoli an. MDCCXXXXVI. cum ei juſta funerum ſolverentur. Sed de oratoriis exercitationibus Pa-

ciaudii ſatis dictum erit, ſi hoc unum addidero, quod poeſis plurimum adjuvat eloquentiam, illam quoque ipſum excoluiſſe, & valuiſſe ingenio ad condenda Italica carmina., ut judicari ex iis facile poterit, quae praepoſuit orationi, quam commemoravimus de laudibus S. Catharinae Vaſtanenſis. In his occupationibus nunquam intermiſit ſtudia priſcarum rerum, & quoties Venetiis fuit, ſic utebatur Apoſtolo Zeno, ut hunc auctorem & moderatorem hujuſmodi ſtudiorum ſuorum eſſe praedicaret. Poſtquam vero uſus, auditio, lectio, litterae praeparaverant ipſum ad hoc doctrinae genus, quod ſubactum ingenium requirit, quo bonos foetus & grandes poſſit edere, non dubitavit in publicum prodire, edito Venetiis an. MDCCXLII. opere de antiquitatibus Cuprenſibus, quod ad Hannibalem Oliverium hominem iſta doctrina eruditiſſimum inſtituit. Jamdiu fuit inter ſcriptores controverſia de ſitu veteris Cuprae Montanae, quam eruditiores eo in loco poſitam dixere, qui nunc *Ripa Tranſona* appellatur inter Firmum & Aſculum e regione Cuprae Maritimae celeberrimae antiquorum Picentum urbis. Ab

horum ſententia minime diſceſſit Paciaudius, quin immo motus Frontini auctoritate inter Colonias Romanorum ipſam adnumeravit, collegitque ea omnia monumenta, quae ad probandam illius nobilitatem, antiquitatesque illuſtrandas conducere poſſe videbantur. Verum haec illi propria fuiſſe videtur opinio, ut non duplicem Cupram, ſed unam eamdemque fuiſſe exiſtimaverit, velut in duas partes diviſam, quarum altera maritima, altera montana dicta ſit; ex quo evenit, ut plurima Cuprenſium monumenta extulerit, perinde ac ſi omnia ad unum populum unamque civitatem ſpectaſſent. Miror equidem hoc illi perſuaſum fuiſſe, cum Plinius & Ptolemaeus Cupram Montanam in mediterraneis Picentum ſic collocent, ut facilè judicari poſſit multo plus, quam millia paſſuum v. diſtaſſe illam ab ora maritima. Id aliaque plurima optimo in lumine ceteros inter collocavit Maurus Sartius Camaldulenſis homo (1) qui tamen multas laudes tribuit

(1) *Ejus Diſſertatio, ſeu Epiſtola de Cupra Montana, deque Maſſatio oppido agri Aeſini extat in volum.* XXXIX. degli Opuſcoli del Callogerà.

Paciaudii diligentiae & ſubtilitati atque eruditioni, quas adhibuit tum in colligendis, tum in declarandis Cuprenſibus antiquitatibus. Haec homo ingenioſiſſimus auctoribus eruditiſſimis inductus arripuit, neque diſputandi cauſſa (diſcrepat enim plerumque ab aliorum ſententiis) ut magna pars, ſed deſiderio aliquid melius afferendi, non ſolum ſtudioſe, ſed etiam minute inquirit in ea, quae minus animadverſa fuerant, quod ad aliorum auctoritatem extenuandam, & ſuam confirmandum valebat. Vel ea, quae non meliora (quod de omnibus Paciaudii ſcriptis facile judicaveris) tibi videbuntur, condita jucundius exiſtimabis. Hac quidem diſſertatione ſuam notam fecit facultatem, ex eaque illud conſecutus eſt, ut facile diſcerneretur ab iis, qui orationis elegantia, & litterarum varietate minime utuntur. Quoniam vero antiquitatis ſtudia maxime tum vigebant Neapoli, & quod hujus loci & caeli natura aptiſſima erat illius valetudini, quae ſemper fuit tenuis ac ſaepe etiam aegra, vehementer concupivit in ipſa urbe ſedem ſtudiorum ſuorum collocare. Id facile obtinuit per Joſephum Spinellium Cardinalem

& Neapolitanorum Archiepiſcopum, cui ſatis erat cognitus ex iis ſcriptis, quae vulgaverat, & ex celebritate ſermonis hominum. Fecit vero ſapienter, quod hujus congreſſus, conſuetudinemque victus requiſiverit, motus admirabili fama doctrinae & virtutum incredibilium, quae ſpecie diſpares prudentia conjungebantur. Quid enim tam diſtans, quam a ſeveritate comitas? Quis tamen illo aut ſanctior eſt habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quam in ſacris adminiſtrandis, in moribus corrigendis, & in plurimorum controverſiis dijudicandis ab omnibus diligi? Conſequebatur tamen, ut eos ipſos, quos reprehendebat & contra quos aliquid ſtatuebat, aequos placatoſque dimitteret. Jam quantum illud erat, quod in maximis occupationibus ſuis nunquam intermitteret ſtudia doctrinae, ſemper aut legens aliquid, aut Paciaudium vocans ad ſcribendum! *Septem annorum ſpatio, quo apud te diverſor* (inquit ille in Praefatione libelli *de ſacris Balneis*) *mihi tam facilem te ipſum praebuiſti, ut omnem ſtudiorum meorum rationem exploratam perſpectamque habere volueris; ſaepe mecum de*

his, quae tua eſt humanitas, ultro citroque verba ſerere, & quae aut typis parabam, aut in adverſariis ſeponebam, emendare, vel tuis additis doctrinis augere. Nactus igitur patronum & amicum qualem optabat, & locum omnibus copiis affluentem ad excolenda antiquitatis ſtudia, ſibi id omne ſuppeditari ajebat, in quo animus ejus libentiſſime conquieſceret. Conquirebat ſuavitates undique, aut vetera monumenta contemplans, aut aſſidens in bibliothecis, aut conferens ſermones cum iis, qui excellere doctrina putabantur, aut degens in nobiliſſimorum hominum flore; idque efficiebat, ut cum gratiae cauſſa nihil faceret, omnia tamen eſſent grata, quae faciebat. Quaerebatur ſaepe ab ipſo, cujus prudens ſincerumque judicium, nihil ut poſſet niſi optimis rationibus comprobatum & elegans audire, omnes ſuſpiciebant, quid ſentiret de ſcriptis, quae tum multi ad explicandas priſcas res vulgabant, ſed ipſe, cum ſerviebat veritati, nullum verbum inſolens, nullum odioſum proferre audebat, & quod difficillimum eſt, conſequebatur, ut cum exponeret quid ſibi optimum videbatur, neminem lae-

deret. Inerat profecto natura philoſophia in hujus viri mente quaedam, nec facile invenies cui aeque vivendi via conſiderata atque proviſa fuerit. Ut laudes, quas de illo Neapolitani habebant, poſteritati & abſentibus propagarentur, aliquid priſcorum monumentorum interpretandum ſuſcipiebat, in quo eſſet ſubtilitati & novitati locus. *Nonne id agendum nobis eſt*, ſcribebat ad Joannem Rainaldum Carlium, *ut materiem ſubtrahamus iis, qui non philoſophorum judicia, ſed delirantium ſomnia venditant?* Cumque ei narraret eſſe quoſdam, qui in hac inſcriptione CRESTI GER Chriſtiani aliquid contineri arbitrabantur, multis de cauſſis minime dubitare ſe ait, ab illa indicari hominem nomine Creſtum, qui in domo Caeſaris Geruli officium exequebatur. Hac de re tota confecit diſſertationem, quam Angelus Calogeraus retulit in XXXXII. volumen opuſculorum ad ſcientias & philologiam pertinentium. Horum ſimilia mittebat ad Lamium & Gorium, & munera hujuſmodi exornabat aliis monumentis, quibus utebatur rei probandae & locupletandae cauſſa, & elegantiſſimis verbis perpolita oratione. Ipſi

& vulgabant ſi quid perſcriberet de Herculanenſibus monumentis (1) quae tum detegebantur, & aegre ferre videbantur, ſi diutius ſiluiſſent muſae Paciaudii. Interim, dum ipſe ſtudioſiſſime res colligebat, quibus poſſet juvare ſe & ſuos, venit ad eum Hoſpitalii Marchio Gallorum ad Neapolitanorum Regem Legatus, rogavitque ne gravaretur exponere ſententiam ſuam de Mercurii ſtatua antiquo opere & ſummo artificio facta, quam per illos dies ipſe ſibi comparaverat. Nil maluit Paciaudius, quam tanti viri obſequi ſtudio, & cum libellum confeciſſet, judicium adhibuit non ſolum ut inveniret quid diceret, ſed etiam ut ſeligeret atque expenderet. Percurrit, quare Mercurius omnium artium inventor, viarum atque itinerum dux, ad pacem faciendam, ad negotia publica gerenda, ad placandos inferos, ad excolendos homines, ad mo-

(1) *Vide* Novelle letterarie pubblicate in Firenze an. 1748. & *vol.* XXXVIII. della Raccolta del Calogerà.

moderanda aſtra, ad quaeſtus pecuniae, mercaturaſque maximam vim habere diceretur, ſed praeſertim in eo conſtitit, ut rationem reddat, cur Numinis ſuperis & imis gratiſſimi ſignum teſtudinem in patera poſitam manu geſtet. Aliud nihil attulit, quod probabilius ſit, quam illud, quod ex Homero (niſi fortaſſe alius quaerendus ſit auctor hymnorum, qui illi tribuuntur) diſcimus. *Mercurius*, ait ille, *poſtquam Apollini furatus eſt boves, cum in antrum Cyllenii montis confugiſſet, ibi teſtudinem invenit. Hanc primum exentravit, deinde ſectos calamos per ſupinae teſtae oras trajecit; tum calamos corio bovis texit; demum ex duobus brachiis manubrium extendit, & duo illa brachia jugo conjunxit, a quo induxit ſeptem chordas per manubrium, & corium, quo calami & cavum teſtudinis tegebatur uſque ad umbilicum, qui erat ſupra fundum teſtae*. Tali modo cognito curvae lyrae inventore, facile fuit Paciaudio declarare quid ſignificat teſtudo in hoc aliiſque monumentis, quae enumerat, expreſſa. In extrema diſſertationis agit de Pantheis Diis diſputat, quorum in numero Mercurium collo-

care minime dubitavit. Qui reprehendere ſolent antiquarios, quod ſaepe aut levia, aut a propoſito aliena, aut non apta, aut ante pedes poſita conquirunt, laudabunt Paciaudium, quod nunquam uſus ſit imprudenter eruditionis copia, & illa delegerit, in quibus maxima ſunt argumentorum momenta. Ut in vita, ſic in ſcriptione nihil eſt difficilius, quam quid deceat videre; nihilo tamen minus nunquam decori ignoratione peccaſſe Paciaudium dixeris; qui cum non minus fugiendam ſibi eſſe exiſtimaret negligentiam (aliter enim fuiſſet & in amicos, & in ſemetipſum, & in artem, quam profitebatur, inofficioſus) non recuſabat quid de alienis operibus judicaret, dicere. Franciſcus Victorius Eques, cum per illos dies diſſertationem Romae vulgaſſet *de vetuſtate & forma monogrammatis ſanctiſſimi nominis Jeſu*, doctam illam quidem, ut aſſolebat, atque laborioſam, edidit cum ipſa quatuor numiſmata, in quibus ſe ſpecimen quoddam ejuſdem monogrammatis videre, quaeque ad Alexandrum Severum Caeſarem pertinere putabat. De his habit[illegible] Paciaudius quid ſentiret (& ut aperiret ſententiam ſuam ro-

gavit illum quidem Victorius) non habuit autem quid amico aſſentiretur. Emiſit itaque libellum, quo ſe aliquid melius allaturum, & ſi non quid eſſet, quid non eſſet ſaltem ſe probaturum ſperabat. Etenim Gnoſticis, magiae, & ſi quid eſt hujuſmodi ineptiarum cultoribus (fuit enim tempus, quo ſuperſtitio fuſa per gentes oppreſſit omnium ferme animos, atque hominum imbecillitatem occupavit) tribuit Paciaudius, quae Alexandro Severo mire convenire Victorius affirmaverat. Amuleta igitur eſſe illa numiſmata pluribus argumentis probavit, & ad amuleta commode referri docuit Alexandri Macedonis, Herculis & Minervae, aſinae pullum lactantis, & ſcorpionis imagines, atque litteras in iiſdem ſculptas. Cum vero de aetate numiſmatum ambigi poſſet, pluribus conjecturis ducitur ad ſuſpicandum a Juliano Apoſtata fuiſſe eadem cuſa, qui quidem magnam tribuebat auctoritatem divinationi, atque adeo venerabatur Alexandrum Macedonem, ut illius animam ſe habere gloriaretur. Quae ſcripſit Paciaudius, quanquam magnas laudes tribuerit amico, durius tamen hic accepit, quam ipſe

voluiſſet, & quam homines belli ſolent: Diſſertationem itaque apologeticam anno poſt Victorius Romae emiſit, qua ſuam ſe confirmaſſe ſententiam, & diluiſſe tum omnia, quae illi objecerat Paciaudius, tum illam de amuletis opinionem arbitratus eſt. De re dubia nos minime judicabimus. Illud tamen addemus unum, Victorium pro ſe multa habuiſſe doctorum hominum judicia ac teſtimonia, quibus ſi eſſet probatus, omnibus ſe eſſe probatum ſperare debere ajebat. Fecerunt vero uterque ſapientissime, quod poſt haec mutuis adeo certarunt officiis, ut nulla inter eos interceſſiſſe querimonia videretur. Poſtquam revocavit animum Paciaudius ab hac ſubtili diſputatione, coepit majora cogitare, & nihil dubitans quin praedicatio geſtorum Emanuelis Pinti Hieroſolymitani Ordinis Magni Magiſtri juſta & grata videretur (magnis enim ab illo affectus fuerat beneficiis, dum ſacras Melitae conciones habuit) illa numiſmatibus in aere inciſis exprimenda ſuſcepit. Omnino ſic habeto; quidquid arte, ingenio & notitia priſcarum rerum fieri potuit ad tot emblemata atque inſcriptiones in-

veniendas, id ſummo ſtudio Paciaudium conſecutum fuiſſe, & dum contemplamur concinne adeo expreſſam imaginem virtutum Pinti, & factorum illuſtrium, quae, illo duce & Magiſtro, Hieroſolymitani milites geſſere, illi gratulamur, quod talem praeconem invenerit. Fecit vero ipſe humaniter, quod & ſui & univerſi Ordinis nomine gratias Paciaudio honorificentiſſimis verbis egerit, & munera ſatis large miſerit. Tum nemo non intellexit quam hic ſapiens eſſet cognitor omnis antiquitatis, & quam ſcienter illa uteretur ad multa; qua propter minime arrogantiae crimen extimeſcebat, ſi ſe tenere omnia illa putabat, ex quibus ars & ſcientia efficitur. Illum cohortationes multorum ſtimulabant, ut in lucem proferret, quae incluſa ſunt in Graecorum monumentis, iiſque obſequi meditabatur. Sed Spinellius, cujus nutu & arbitrio ſtudia ſua moderabatur, illa potiora ducebat, quae ad antiquitates Chriſtianas ſpectant, neque hoſpitem ſuum monere ceſſabat, ut ex iis laudem & gloriam maxime quaereret. Qui ſunt ab his ſtudiis alieni levia fortaſſe putabunt, quae de Capuanis cam-

panis quibuſdam diſſeruit, in illarum originem inquirens, & de veteri Chriſti Crucifixi ſigno, & antiquis Crucibus, quae Ravennae ſunt, ad Antonium Franciſcum Gorium ſcripſit. Sed juvat majorum noſtrorum inſtituta, & quae ab ipſis ethnicis ſumpſerunt, ut religioſa facerent, inveſtigare, quod ad pietatem & eruditionem colendam maxime conducit. Gorius vero cum de Crucibus ſcribendum ſuſcepiſſet, & unum Paciaudium ex omnibus ad hujusmodi res explicandas maxime aptum cognoſceret, ut omnino de Ravennatibus loqueretur, aſſecutus eſt. Conſtitit ille praeſertim in ſigno omnium fortaſſe vetuſtiſſimo, quod habet Crucem ex ligno bifido & furcillato in modum litterae Y., atque hujuſcemodi Cruci Chriſtum Jeſum ſuffixum fuiſſe, hoc aliiſque monumentis comprobat. Mirari vero ſe ait Lipſium affirmaſſe, non ſatis dilucide veteres ſcriptores Crucis formam innuiſſe, cum Varro (de L. L. IV.) ubi de vallo, inquiat: *quod extrema bacilla furcillata figuram habeant litterae Y.* Veroſimile autem videtur cum Judaei Servatorem noſtrum probroſae morti dare vellent, uſos furca, latronum ſup-

plicio fuiſſe, idque ſiviſſe Deum, ut comprobaretur vaticinium: *Filius hominis non habet ubi caput reclinet*. Ne ſine corollario eſſet iſthaec Diatribe ſua, illa breviter complexus eſt explicationem aliorum monumentorum Ravennatium. Ajebat enim Gorius: *jam noſtra culpa fuerit, ſi te, niſi omnia, quae percontati erimus, & quae tu obſervare potuiſti, dum verſabare in antiquiſſima urbe ſacrarum concionum cauſſa, dimiſerimus*. Pertinent illa ad muſiva teſſellataque opera Baſilicae Urſinianae, ad anaglyphum, in quo Hercules, dum cervam aeripidem aureis cornibus inſtructam ac dormientem captat, repraeſentatur, ad tres ſepulcrales inſcriptiones, ac demum ad gemmam ex veteri encauſto bicolori manum referentem, quae auriculam ſummis digitis attrectat ac vellicat cum lemmate MNHMONEYEMOY. Hoc aliiſque hujuſmodi ecphonematibus, ex ſententia Paciaudii, mors adhortatur illum, qui gemmam geſtaſſet, ut ſui recordetur; curet ſe molliter, oblectet ſe voluptatibus, & ut Catullianis verbis dicam, vivat atque amet, nobis cum ſemel occidit brevis lux. Haec mo-

numenta a nemine, quod ſciam, edita fuerant, & hoc praeſertim propoſitum erat Paciaudio, ut ſcripta ſua non tam eruditione & elegantia, quam novitate ipſa, qua maxime delectamur, commendarentur. Ex his peregrinationibus, cum domum Cardinalis hoſpitis ſui revertebatur, ſecum ſemper aliquid antiquorum monumentorum afferebat, quo ſe & illum delectaret, tenens memoria praeclariſſimam Platonis ſententiam, qui eum eſſe ajebat honeſtiſſimum peregrinationis fructum, ſi quidpiam domum referas, in quo te deinde meditando ſcribendoque exerceas. Dum vero morem gerere Cardinalis ipſius voluntati adlaborabat in explicatione ſacrorum monumentorum, forte ad illius manus pervenit manu ſcriptus liber, qui continebat epigrammata de balneis prope Neapolim, incompta illa quidem & rudia, ſed quae multarum rerum notitiam, quas ſcire intererat, ſuppeditabant. Omnia diligentiſſime ſuo more perpendit, & cum editis contulit; haeſit vero praeſertim in eo, quod de Balneo Epiſcopi inſcribitur, deque ipſo libellum compoſuit. Non ſolum teſtimoniis, verum etiam picturis, quae

codicem ornant, probavit fuiſſe hoc in more poſitum Epiſcopis & Monachis, a quibus ad clerum univerſum tranſiit, ut ſtatis anni temporibus religionis cauſſa balnea adirent, & dum inquirit quae quantaque haec eſſent Romae, Neapoli ac Ravennae, non ad baptiſmi, ut quidam cenſuerunt, ſed ad lotionis uſum deſtinata (nam Chriſtiani aſperſiones, lavationeſque ab Ethnicis inſtitutas vel ab ultimis temporibus retinuerunt) docetque qua potiſſimum aetate thermarum publicarum uſus deſiit, tum ſacrae tum profanae antiquitatis ſe peritiſſimum oſtendit. Extremo in libro quaedam tetigit de theca argentea antiqui operis ad orbem cereum ſacrum, ſeu ut loquuntur, Agnum Dei cuſtodiendum, cujus ſchemate operis frontem exornavit, eaque convenientia erant Benedicti XIV. ſententiae, qui adverſus Panvinium probavit, hujuſmodi cerarum conſecrandarum uſum primis Chriſtianae religionis ſaeculis invaluiſſe. Idcirco vero eas majores noſtros geſtaſſe putat Paciaudius, ut emendarent perverſum morem ferendi obſcoena phylacteria, de quo egerat in ea diſſertatione, qua ſuam de amuletis opinio-

nem illum confirmaſſe diximus. Quando haec edidit Paciaudius adverſa admodum valetudine tenebatur Venetiis (eo enim venerat relaxationis ergo, quia triſtia acciderant Spinellio, qui Archiepiſcopatu Neapolitano ſe abdicare coactus fuit) atque id cauſſae fuiſſe dicit, cur opus non perpoliret, atque ea rerum copia ubertateque inſtrueret, quam nunc exigere ſolemus ab iis, qui antiquitatis ſtudia exercent. Ex quo factum eſt, ut cogitationem ſuſceperit de illo retexendo, quod & auctoritate ſummi Pontificis Benedicti XIV. quo teſte & laudatore ſtudiorum ſuorum merito gloriabatur, inductus arripuit. Atque in hoc novo opere, quod octo poſt annis quam prius ediderat, Romae vulgavit, ſibi caput illud viſum eſt, ut quaereret probaretque vel a primis Chriſtianae Reipublicae temporibus uſitata fuiſſe ſacra balnea, atque majorum morem illa frequentandi retinuiſſe conſequentium temporum Chriſtianos, ne Epiſcopis quidem exceptis, quod ut confirmaret novis teſtimoniis atque argumentis, fecit littarati cujusdam iniquitas, qui cum primum Paciaudii libellus eſt editus in vulgus, affirmavit rem

ab illo confictam fuiſſe ab Antiſtitum digni-
tate, gravitate atque ſapientia abhorrentem.
Verum cum omnes caerimoniae, quae ad re-
ligioſam munditiem obtinendam pertinent, ha-
beant commune quoddam vinculum, & quaſi
cognatione quadam inter ſe contineantur,
ejus oratio ad minores lotiones explicandas,
quae a majoribus noſtris ſancte fuerant inve-
ctae, veluti ſponte ſua dilapſa eſt. Quo ſa-
ne quibuſdam conciliorum ſanctionibus & pri-
ſcis Eccleſiae ritibus non parum luminis at-
tulit; utque affluentius undique hauriret ar-
gumenta, aliquot nobiliſſima Latinae, Grae-
caeque Eccleſiae monumenta, nondum ante-
hac edita cum ſuis inſcriptionibus atque em-
blematibus in lucem emiſit. Poſtquam vero
in deſuetudinem abierunt balnea aliaeque lo-
tiones, una apud Catholicos viguit aquae
conſecratae luſtratio, quae cum in tantam
haereticorum hujus noſtrae aetatis invidiam,
tantumque contemptum venerit, ut eos ſi au-
dias, nihil ſit magis inſulſum magiſque ſu-
perſtitioſum, Paciaudius a ſuſcepta diſputatio-
ne minime alienum putavit, ſi veterrimam
probatiſſimamque caerimoniam ab impuriſſimis

obtrectatoribus vindicaſſet. Nec ſane ambigi poteſt, id factum eſſe rite, quod a Patribus laudatur, minimeque eo nomine afficiendum, quo Eccleſiae hoſtes afficiunt, quos aſperius, quam ſui paterentur mores, Paciaudius inſectatus eſt. Sed nobis non tam haec ſumma vis & contentio, quam ab eo extorſit Catholicae religionis ſtudium, quam illa graviſſimi ſermonis lenitas perplacet, qua veritatis diligentes alloqui ſolebat. Quorum oculis dum ſubjecit orthographiam balnei Formoſi S. P. ex codice Vaticano deſcriptam, & alia Chriſtianae antiquitatis monumenta, de omnibus recto quodam ſenſu dijudicans, veniam petit, quod ſibi in priori operis editione de Neapolitanae metropoleos ritibus differenti quaedam haud vero conſentanea excidiſſent, qua errati confeſſione ſuum veritatis ſtudium comprobavit. Nec Chriſtiani modo, ſed & Ethnici in re divina facienda pura utebantur aqua, ad quam rem puteos alios dedicatos, alios conſecratos habebant, cujus argumenti explicationem jam praeoccupaverat Paciaudius, cum an. MDCCLVI. eodem Summo Pontifice Benedicto XIV. auctore, opus Romae

edidiſſet, quod inſcripſit *Puteus ſacer Bononienſis agri.* Ex hoc apparet Lucium Apuſulenum Lucii libertum in eo agri Bononienſis loco, qui nunc *Macaretolo*, vel *Maceretolo* dicitur, ſuo impendio lauretum ſeruiſſe, in quo pro Octavio Divi Filio, de Bononienſi colonia egregie merito ſacra fierent, quorum ipſe magiſter ac praeſes eſſet, & hac ipſa de cauſſa puteum illic juſſiſſe defodi, quem deinde marmoreo περιςομιω circumunivit; atque haec omnia Apollini, Genioque Auguſti, cui litabatur, ſacra devotaque eſſe voluiſſe. Sed antequam ſententiam ſuam exponeret Paciaudius, & monumentum & inſcriptionem in eo poſitam, cujus cauſſa ſuſceptus eſt labor, explicaret, haud pauca de puteis antiquorum ac praeſertim Graecorum, eorumque uſu, cum in aliis rebus, tum in divinis diſſerit, qualis eſſet differentia dedicati & conſecrati putei aperit, & quaedam non communia de lucis ſacris, in quorum uno poſitus erat puteus Bononienſis, affert. Agenti de antiquis monumentis occurrunt in ſermone vario multa, quae fortaſſe iis, qui alieni ſunt a litteris aut inſulſa, aut inopportuna eſſe videbuntur; ſed

quia rei & verbi cujuslibet ratio reddenda eſt; ac ſaepe confutanda aliorum ſententia (diſcrepant enim plerumque inter ſe antiquarii) non facile eſt invenire, qui paucis ſit contentus, quique quod ſciat ipſe, non tradat libentiſſime alteri aut docendi, aut dedocendi cauſſa. Fortaſſe niſi Paciaudius tam multa, tamque erudita de ſacro ſuo Bononienſi puteo (quando enim illi unquam ullus orationis vel eruditae, vel elegantis ornatus defuit?) litteris mandaſſet, ut ſententiam ſuam plane confirmaret, ambigi poſſet, num praeferendus illi ſit Jo. Chryſoſtomus Trombellius, qui aliam prorſus viam in declaranda hujus putei inſcriptione inivit. Exiſtimat enim hunc minime ſacrum fuiſſe, ſed ad uſum peregrinorum factum, propterea quod putealis aqua ſacris faciundis minime idonea illi videbatur. Praeterea non idem eſt de Genio Caeſaris utriuſque explicatoris judicium; nam quae noſter ad Auguſtum, ille ad Neronem refert. Contriſtavit haec ſententia Paciaudii Trombellium, & ſcio cum amicis ipſum conqueſtum fuiſſe, quanquam illius mores & vita eumdem facile convincere potuiſſent, non

contendendi, ſed veri inveniendi ſtudio veterem amicum ad diſceptandum deſcendiſſe. Dum haec ſcribebat Paciaudius commorabatur Romae, cujus urbis domicilium, quod aptiſſimum erat humanitati & ſtudiis ſuis, vel ab eo tempore delegerat, quo ſe disjungere a jucundiſſima Spinellii Cardinalis convictione coactus fuit. Habebat haec omnia abunde, ſuorum benevolentiam, potentiorum gratiam, inſtrumenta ad adipiſcendam ſapientiam, ſummum otium, quare magna in ſpe erat fore, ut per ſe quoque monumenta gloriae & laudis inſignia, quae in Urbe terrarum domina veteres condi voluerunt, illuſtrarentur. Canem venaticum dixiſſes in conquirendis antiquitatis reliquiis, & dum verſabatur cum iis, qui peritiſſimi eſſe exiſtimabantur, facile intelligebat nihil eſſe quod magis expediat in hujuſmodi ſtudiis, quam quamdam ſocietatem & communicationem judiciorum atque utilitatum. Porro cum ſcripta, quae, dum Romae fuit, emiſit, cum iis conferimus, quae ante hoc tempus ediderat, maturitatem quamdam ipſe conſecutus fuiſſe nobis videtur. Jam ſibi hanc vim impoſuerat, ut ſaepe in publi-

cum prodiret iis ornatus atque inſtructus artibus, quae paſſim concelebrabantur. Neque illi ſatis erat litteris mandare, quod probari mediocriter eruditis poſſet; doctioribus placere & poſteritati ſervire volebat. Antequam Venetiis Romam veniret, cum complures dies commoratus fuiſſet Ravennae apud Jacobum Oddium Aemiliae Pro-Legatum, ſecumque detuliſſet ſchema veteris anaglyphi, in quo mulier viro, vel parenti jam jam morituro, arrepta ejus dextra, ſupremum dicit vale (qui mos ſaepe in Graecis, perraro in Romanis ſepulcris apparet) additis in ſuperiori parte binis porrectis manibus, vehementer rogatus eſt ab hoſpite ſuo, ne illius oratio ad hujus rei diſceptationem deeſſet. *Scribe non modo*, ajebat Oddius, *ſi quid ſcies*, *ſed etiam ſi quid ſuſpicabere*. Et primo quidem illi in mentem venit idcirco manus illas titulo fuiſſe adjectas, vel ut viatores, illis conſpectis, pacem mortuo adprecarentur, vel ut monerentur, heredem, qui aram ſepulcralem dedicarat, jugiter rogare, ut terra eſſet ſuper oſſa levis. Atque id ſuſpicatus erat, quod veteres manibus brachiiſque ad caelum pro-

ten-

tenſis ſe Deos obteſtari, eorumque opem prece ſupplici exorare ſignificarent. Id etiam ſecum ipſe cogitabat, num hae manus, quamvis ſejunctae, indicarent connubium & fidem aeternam conjugum. Verum licet haec ſatis credibilia videri poſſent, quia tamen aliud invenit, in quo magis acquieſceret, viſus eſt ſibi certa aliqua in ſententia conſiſtere, poſtquam collatis inter ſe pluribus monumentis (quo quidem in toto hoc argumentorum genere nihil eſt meo judicio ad probandum accommodatius) docuit manus illas in tumulo Demetrii lamentationem lugubrem, fletumque moerentem indicare ob ejus vitae exitum celerem & intempeſtivum: ſoliti enim ethnici ob infortunia de Deorum providentia queri, & lamentis non modo, ſed & diris ac imprecationibus ſaepe frenos dare, quod voce enunciare minime poterant, ſignis, ac praeſertim elatis porrectiſque in caelum manibus ſignificabant. Quam ſententiam ita confirmat Paciaudius, ut magnum numerum inſcriptionum colligat, ſuppleat, interpretetur, & errores nonnullorum ſcriptorum, quibus illae cauſſam dederunt, corrigat. Sane quis eſt, quem non mo-

veat monumentis teſtata ac conſignata antiquitas? Quis non illi gratiam habebit, qui omnia ſua ſtudia, omneſque labores ſuos in iis inquirendis explicandiſque poſuit? Cui non jucunda ſolum, ſed etiam admirabilis minime videbitur ſapientia Paciaudii, qui contento curſu ex Latio in Graeciam, ex Republica Chriſtianorum ad Hebraeos tranſvolabat, ut noſceret qui ritus, qui mores, quae inſtituta fuerint hominum, ex quorum diſciplina conſuetudinibuſque non pauca ad nos uſque dimanarunt? Ut varia haec hominum genera ſimul conjugaret, anno poſt quam illa ediderat, libellum ſane aureolum *de Umbellae geſtatione* emiſit. Diſputat primo de feſtis Graecorum, ad quae umbella adhibebatur tanquam ſacra ſupellex, quod vel maxime in iis, quae Baccho dedicata erant, uſuveniſſe ex ipſis Graecorum libris confirmat. Huic tractationi quaedam adjecit de Feſto Tabernaculorum, in quo Liberi Patris caerimonias & umbellae uſum recentiores Judaeos impie retinuiſſe docet. Inquirit deinde quae fuerint Cereris atque Minervae ſacra Eleuſinia, Theſmophoria, Panathenaea, propterea quod in his

umbella religionis cauſſa deferebatur. Hanc indicium & inſigne dignitatis atque honoris fuiſſe apud Perſas, Graecos atque Romanos pluribus teſtimoniis evincit, ad quod dilatandum argumentum quoſdam etiam Conſtantinopolitanae aulae ritus, caerimonias atque officia recenſet. Quem uſum ex ipſa habuerint veteres in theatris, in deambulationibus, in peregrinationibus, in venationibus, atque in balneis, quanta eſſet Graecorum ſuperbia atque arrogantia in illa geſtanda, qui eſſent apud hos METOIKOI, apud Latinos Ancillae umbelliferae, quomodo ab Etruſcis ad hos, & ab his ad Chriſtianos umbellarum uſus dimanaverit, ſuo more & ſententiis copioſe, & verbis ornate diſputat Paciaudius, qui ne quid deeſſet libro, ex qua materia, quave forma ac figura illae conficerentur, & quam lauti eleganteſque & in luxum effuſi veteres eſſent huic etiam ſupellectili apparandae oſtendit. In extremo capite ea perſequitur de umbellis, de apallareis, deque flabellis, quae propria ſunt Chriſtianorum, eique laus tribuenda, quod undique conquiſierit monumenta ad res, de quibus agebat, pertinentia, quia in

iis maxima praeſidia atque adjumenta inveniuntur ad origines declarandas, ad conſuetudines defendendas, & ad hoſtes catholici nominis refutandos. Quapropter qui haec ſtudia vituperant, haud ſane intelligo quid laudandum putent. Horum cultor eximius Jo. de Vita Beneventanae Eccleſiae Canonicus, cum patriae ſuae antiquitates illuſtrandas ſuſcepiſſet, a Paciaudio petiit, ut toreuma quoddam interpretaretur, & ex hac interpretatione libellum conficeret, quo *Theſaurum* ſuum *antiquitatum Beneventanarum* (ſic enim opus., in quo mirabilis eſt copia eruditionis, inſcripſit) ornaret. Dicto amiciſſimi viri lubentiſſime atque impigre ille paruit, & quamvis deeſſet monumento inſcriptio, quae vel injuria temporum obliterata erat, vel exſecta ea aetate, qua gentes natione barbarae litteris crudele bellum intulerant, ex modio tamen, quem figura affabre ſculpta manu tenet, certo conjicere ſe poſſe putavit, anaglyptum Beneventanum menſorem frumentarium referre. Nemo ſane ignorat uſitatum id ac in more poſitum fuiſſe apud veteres, ut in ſepulcralibus anaglyptis ea inſculperentur ſymbo-

la, quae de arte commonefacerent, quam mortuus aliquando factitarat, ſive illa liberalis fuerit, ſive mechanica & ſervilis, quapropter facile erat de hominis officio ex modio judicium facere. Hoc cognito, inquirendum erat modii genus, quem Italicum, ſeu Romanum eſſe multis argumentis ad credendum ducitur Paciaudius. Poſt id de modii publici frumentarii capacitate & pondere diſſerit, & poſtquam nonnulla etiam tetigit de mulctra, de menſore oleario & vinario, ut egerat in prima ingreſſione de menſoribus operum publicorum, Domus Auguſtae in utroque Imperio, Cereris Auguſtae, agrariis, riparienſibus, atque machinariis, illa diligentiſſime perſequitur, quae pertinent ad declarandam menſorum frumentariorum conditionem, varietatem, domicilium, religionem, immunitates atque actiones, quod in hac omni diſputatione ſibi praeſertim propoſuerat. Poſtremo ſermonem convertit ad primaevos Chriſtianos, ut explicet qua de cauſſa ii ſuis in monumentis menſoris, modii & frumenti ſymbola expreſſerint; quae, aliaque hujuſmodi ſapientiae pleniſſima dum intuebatur, admiratione & jucunditate

ſuaviſſima ſe compleri dicebat, quod non in eorum modo ſententiis, ſed etiam in nutibus & ſignis ſaluberrima vivendi praecepta continerentur. Quid ſane exploratius eſſe poterat, quam illius animus in Chriſtianam Rempublicam ac religioſa inſtituta? quare agebat gratias fortunae conſtantiaeque ſuae, quod illi praeſertim ſtudia ſua conſecraſſet. Magnum tum erat quod ſuſceperat, difficile quod pollicebatur, ſe non communia & a paucis animadverſa dicturum de S. Joannis Baptiſtae cultu. Opus inſcripſit: *Antiquitates Chriſtianae*, atque ita illud architectatus eſt, ut vel iis perplaceret, quibus odioſae ſunt caerimoniae religioneſque in ſanctos homines. De hoc quidem opere neſcio quemadmodum exponam; adeo ſunt multa, quae incredibili labore ac diligentia ex abditioribus ſacrae antiquitatis penetralibus Auctor in lucem protulit ad declarandam majorum noſtrorum erga Chriſti Praecurſorem pietatem. Templa, baptiſteria, muſiva, diptyca, picturas, anaglypha, ſigna, inſcriptiones, lipſana, numiſmata, dies feſtos, ritus vetuſtiſſimos, Eccleſiae preces ſupplicationeſque, hymnos ac laudationes, omnia de-

nique ſacrae vetuſtatis monumenta inquirit, ut praeclarum inde munus, atque inſtrumentum ad cauſſae ſuae defenſionem atque operis ipſius ornamentum deferat. His accedunt non pauca eaque eximia monumenta, quae ipſe tum primum in aſpectum lucemque protulit, quaeque Chriſtianos ritus & veterem liturgiam maxime illuſtrant, & erroris atque impietatis illos convincunt, qui ſacrarum imaginum cultum irridere ſolent. Qui ajunt irritari hos non oportere, ignari ſunt veteris diſciplinae, atque peregrini & hoſpites in Chriſtiana Republica. Opus praeſtantiſſimum dedicavit Paciaudius magno harum rerum aeſtimatori Benedicto XIV. tum ſui, tum Hieroſolymitanorum Equitum nomine. Nam an. MDCCLV. ante quam illud vulgaret, factus fuerat illorum Ordinis hiſtoricus, quod munus ne fruſtra aſſignatum ſibi fuiſſe oſtenderet, omnes continuo cogitationes ſuas ad opus, de quo diximus, convertit. Beatiſſimum enim Chriſti Praecurſorem idem ille Ordo velut praeſtantiſſimum patronum ac ſoſpitatorem obſervat & colit. In quo, cum videret fuiſſe hoc eidem peculiare, ut dum ſacra peragerentur, ritus quidam

ſingulares, & multis in rebus ab uſitata nunc conſuetudine remoti diligentiſſime cuſtodirentur, de illius liturgia, quaſi auctarii loco, cenſuit quoque ſibi eſſe diſputandum. Nec ſane pauca notatu digna ei ſuppeditarunt vetera kalendaria, ſacramentaria, omneſque libri rituales, quos qui conſulere praetermittunt, nae illos in maximarum rerum ignoratione verſari neceſſe eſt. Egregie cordatus homo Summus Pontifex Benedictus nunquam non retulit gratiam Paciaudio pro tanto munere, & gratulatus eſt Magno Magiſtro, quod talem delegiſſet hiſtoricum, qui nobiliſſimorum militum gloriam eſſet aequaturus. Nam magna & fortia non modo facere, ſed etiam ſcribere praeclarum eſt. Sed antequam de ejus hiſtoricis ſcriptis dicamus, rerum & temporum ordo poſtulat, ut reliqua perſequamur, quibus priſcas res, quae in diuturna obſcuritate latuerant, ſic aperuit, ut eas cernere oculis videretur. An. MDCCLVI. commentariolum emiſit de *Athletarum* Κυβιϛηϛει *in palaeſtra Graecorum*. Exaravit hoc rogatu Cayluſii Comitis, & exhortatione Jo. Jacobi Barthelemiei, qui tum cum ipſo ruſticabatur in Tuſculano apud Comitem

Stainvilleum, Galliarum Regis ad Romanum Pontificem Legatum. Exarandi autem cauſſam dedit exquiſiti operis ſigillum ex aere ſolido muſaei Contucciani, exhibens imaginem Graeci Athletae Κυβιϛηρος, qui demiſſo in terram capite, plantas caelo obvertit, totoque incumbit cernuus armo. Quae de ſaltatione, ac praeſertim cernuatorum, ſeu cubiſtarum, ſeu petauriſtarum a Graecis, vel ab Homericis uſitata temporibus diſperſa erant, recta ratione & diſtiibutione ſub uno adſpectu poſuit Paciaudius, & multa ſcriptorum loca aut non bene a ceteris interpretibus explicata, aut non ſatis animadverſa callide & perite notavit, qua re fecit, ut Cayluſius (qui quantuſque judex!) mirificum illum eſſe conjectorem atque interpretem omnis antiquitatis pronuntiaverit. Neque veritus eſt, ne judicaretur dixiſſe longius, quam res poſtulabat. Nam qui de orcheſtra ſcripſere, cubiſticam ſaltationem aut leviter perſtriuxerant, aut de illa indiſtincte egerant ac perturbate. Qui vero putant cunctos Graecos pancratiaſtas exuere conſueviſſe omnem modeſtiam in eorum exercitationibus, merito a Paciaudio arguuntur, qui non ex hoc

modo ſigillo, ſed & ex aliis monumentis conficit, diu Graecorum morem tantam habuiſſe a vetere diſciplina verecundiam, ut in ludos ſine ſubligaculo prodiret nemo. Profecto Paciaudius nec doctiores, nec officioſiores facile delegiſſet Cayluſio & Bartelemieio, quibuſcum ſtudia ſua communicaret, quorum commendatione, ſeu potius teſtimonio factum eſt, ut ipſe in Regiam Pariſienſem Academiam inſcriptionum & humaniorum litterarum, illo ipſo anno, cooptaretur. Hoc nihil gratius illi accidere potuit. Etenim de ſe praedicari & nominari volebat, quod laborum ſuorum fructum ampliſſimum eſſe rebatur. Trahimur enim omnes laudis ſtudio, & vel optimi gloria ducuntur, cui ut ſerviret plurima eodem tempore volvebat animo, quibus illuſtraret obſcuriora, quae in priſcis Graècorum Romanorumque monumentis invenerat. Interea animadverſiones philologicas in numos Conſulares IIIViri Marci Antonii protulit in lucem, quibus obtinuit, ut aliquid certi conſtitui poſſet de illius Reipublicae & bonorum peſtis legionibus, nonnulliſque ejuſdem expeditionibus ac geſtis, quae obſcure & ambigue, aut ſaltem

inconſtanter ab hiſtoricis traduntur. Statuit primo Triumviris Rempublicam gerentibus varium minimeque conſtantem in caſtris Romanorum pro Imperatorum arbitratu ſuſceptique belli opportunitate fuiſſe legionum numerum; has ſupra XXX. ab Antonio fuiſſe conſcriptas; Trajanum legionem triceſimam neutiquam inſtituiſſe, Romanaeque militiae primum adjunxiſſe, ſed extinctam abrogatamque, occaſione belli Dacici, renovaſſe; varia uni eidemque legioni adhaesiſſe nomina, prout rerum conditio ferebat; ac demum monumenta legionum triceſimae & ultra in Donii Collectaneis, quadrageſimae inter Fabretti domeſticas inſcriptiones, & alia hujuſmodi tanquam dubia incertaeque fidei immerito a nonnullis traduci. At quia non minus navalibus, quam pedeſtribus pugnis famam & imperium quaeſivit M. Antonius, & varia navium forma in illius numis apparet, de navium bellicarum ſtructura ita diſſeruit Paciaudius, ut multa, quae in diſceptationem quaeſtionemque vocabantur ab eruditiſſimis viris, ſe certius explanaturum profeſſus ſit. Nam etſi ex Antonii ipſius numis, aliiſque com-

pluribus conjectare faſ ſit, triremes (& de triremibus praeſertim quaeri ſolet) actas fuiſſe remigibus a prora ad puppim aeque procurrentibus; quia tamen alii occurrunt numi, in quibus remi a thalamo ad tranum ad diverſam altitudinem quaſique per gradus protenſi viſuntur, ut clare quavis in trireme appareat fuiſſe nautas imos, medios, ſummos, quorum alii longioribus, alii brevioribus navem propellebant remis, idque mirifice confirmant alia antiquissima monumenta, & pictura exquiſitiſſimi operis inter rudera Palatini montis detecta, nec non veterum ſcriptorum loca plura, tantum his omnibus tribuit Paciaudius, ut nihil habuerit firmius quod teneret, quam quod illa prodebant. Certius etiam ex aliis numis conjecit quae fuerint dignitates, quas M. Antonius in Republica conſecutus eſt, & dum ſuppoſititios ac dubios a genuinis diſtinguit, & multorum ſcriptorum errores corrigit, & artificum fraudes detegit, & quaedam praeſtantiora numiſmata nunquam antehac vulgata, quae habuit ab amiciſſimo viro Antonio Savornianio Veneto Patricio explicat, ſe rei numiſmaticae peritiſſimum oſtendit. Eſt in

extremo libro explicatio tabulae anaglyptae Peloponneſiacae, quae quod Medicum ſellularium repraeſentet, occaſionem obtulit Paciaudio de veterum medicorum conditione, de eorum veſte, ſella & hypopodio, de honoribus, quibus illuſtriores ſaluberrimae artis cultores affecti fuerunt, & de veterinariae peritis ſcriptoribus diſputandi. Quid rei, inquies, inter M. Antonium, & medicum ſedentem in taberna, abaco, ferramentis chirurgicis, & miniſtro πημενταριῳ inſtructa, ad quam nobilis mulier valetudinis cauſſa equo advecta venit? Satis conſonum putavit Paciaudius, cum ad Franciſcum Roncallium multis litteris, ſed praeſertim medicina doctiſſimum diſſertationes ſuas philologicas inſtituiſſet, ſi de veterum medicina quaedam haud communia dixiſſet, quod donum & amico dignum, & gratum omnibus iis fuit, qui priſcarum rerum notitia delectabantur. Laudarunt praeſertim Paciaudii opus Scriptores Ephemeridum Lipſienſium (1)

(1) Vide Acta Eruditorum an. 1758. a pag. 385. ad pag. 397.

quanquam ab eo diſſentire videantur, qui retulit ad Aeneam atque Didonem veterem, de qua diximus, picturam, & factam a Lydio putavit. In illa enim potius Annam ſororem expreſſam a Marco Ludio fuiſſe multis argumentis probant, & ita diſputant de medicorum nobilitate, ut ſuffragari videantur Heineccio, qui ad eos non adduci aegros, ſed ipſos per domos curſare, contra ac contendebat Paciaudius, pluribus docuerat (1). Ceterum de univerſo opere ſic judicant, ut ex eo apparere affirment, quanta ſit Auctoris modeſtia atque humanitas, dum ceteros confutat, quantum ingenium, quanta eruditio, dum ſuas proponit ſententias, quam demum ille *dignus Italia eſſet*, quam dixerant, *litterarum ſedem, eloquentiae domicilium, & praeſtantiſſimorum ingeniorum ſeminarium quoddam*. Addunt & illud, ex hoc uno opere intelligi poſſe, quantis illum oporteat eſſe inſtructum praeſidiis ingenii, doctrinae, artium, ſtudii,

(1) Antiquit. Rom. lib. 1. Tit. XXV. §. XIX.

laboris exercitationiſque, qui ad explicandas antiquitatis reliquias aggreditur. His praeconiis alacrior factus Paciaudius cum Muſis, id eſt cum politiore doctrina omnino ſe commercium habere velle deliberavit; quapropter libentiſſime omnem captabat occaſionem gratificandi amicis ab eo aut poſtulantibus, aut exigentibus veterum monumentorum explicationem. Cum autem in omnibus illius ſcriptis de priſca vetuſtate mirifice eniteat ingenii magnitudo & acumen, bene & ſapienter adhibita ratio, atque eruditio, veri inveniendi cupiditas, prudens ſincerumque judicium, oratio plena nervorum atque elegantiae, atque ad perſuadendum non modo, ſed etiam ad delectandum accommodata, haec in primis eminent in opere, quod inſcripſit, *monumenta Peloponneſia commentariis explicata*, ediditque Romae an. MDCCLXI. quo ſane effecit, ut nemo antiquariorum, qui peritiſſimi putabantur, illi anteponeretur. Erat hujuſmodi monumentorum ingens copia apud Bernardum Nanium Senatorem Venetum omnibus rebus ornatiſſimum, ſic ut omnes ii, quos haec ſtudia delectabant, cum Venetias accederent, illa viſere vellent,

judicarentque domum non domino magis, quam civitati ornamento eſſe. Quaedam etiam illorum viri eruditione praeſtantes explicaverant, ſed cum ad vetera magnis ſumptibus collecta aut per ipſum, aut per majores illius non mediocris poſtremis hiſce temporibus facta fuiſſet acceſſio opera praeſertim Jacobi Fratris Venetorum claſſis Praefecti, vehementiſſime Bernardus rogavit Paciandium, ut ſuo more docte & erudite aut de omnibus, quae ornabant muſaeum ſuum, aut ſaltem de nobilioribus e Peloponneſo viciniſque inſulis illuc advectis diſſereret. Laetatus ille mirifice, ſibique gratulatus eſt oblatam occaſionem fuiſſe & tanti viri voluntati & ſuis ſtudiis ſatis faciendi, & ut eſſet alacrior ad ſcribendum, fecit monumentorum ipſorum praeſtantia, in quibus plurima continentur, quae pertinent ad leges, mores, religionem, magiſtratus, arteſque, quibus Graeci prae ceteris populis inclaruerunt. Duo autem ſunt monumentorum genera, quae his commentariis concluduntur, alia quae ſcripta, alia quae figurata appellantur. Prioris quidem generis omnia quinque & quadraginta late copioſeque explicavit Pa-

ciau-

ciaudius, ſicque ordinavit, ut quae ſe ſe, ut ita dicam, mutuis officiis ad verum probandum adjuvarent, conjuncta & ſociata eſſent. Quoniam vero multa erant obſcura & ambigua, quoties de iis celebriorum ſcriptorum ſententias attulit, nunquam non interpoſuit judicium ſuum; ſed nihil inconſulte ac temere judicat, & dum ea dicit, quae probabilitate aliqua ejus animum percuſſerunt, neſcias profecto utrum ſolertiam ejus magis admirere, an verecundiam. Illa, quae habebant facillimam cognitionem, cum de ſtatuis & anaglyptis diſſeruit, praetermiſit. Nolebat enim communia & pervagata, quae faſtidium facile pariunt, ſed nova & recondita, atque ex interioribus litteris, & praeſertim Graecis petita ſcripto mandare. Neque minus illud vitium fugit, ut incognita pro cognitis haberet, & levibus conjecturis aſſentiretur, eaque propter nihil dixit de luxatis & hiulcis quibuſdam fragmentis, ex quibus aliquid certi, aut probabilis exprimi poſſe deſperabat. Quod a Pindaro dictum accepimus, operis fontem & ingreſſionem ſplendidam & magnificam eſſe oportere, id Paciaudius in ſuis commentariis edendis praeſti-

ſtitit. Orditur enim ab epigrammate diffractae columnae inſcripto, ex quo novum Dianae Κελκαιας agnomen, formam ſtructuramque horologii (donarii genus, de quo cetera marmora ſilent) & novum Υποδιακονȣσης officium diſcimus. Ut ſuam de horologiis diſſertationem illuſtriorem redderet ex Herculanenſibus & Antiatibus monumentis bina quaeſivit & explicavit, quae reprehenſionibus cauſſam dederunt. Objurgatio Neapolitanorum multum habuit acerbitatis; quae vero attulit Winkelmanius (1) ut probaret non ad Fortunam ac ſortes Antiates, ſed ad Oreſtis judicium ab Areopago pronuntiatum pertinere horologium, & quidquid exprimitur in nobiliſſimo monumento Antii reperto, quod a Corſiniis poſſidetur, plena ſunt officii ac moderationis, ut non cum homine, cujus opus in caelum extulit, ſed cum cauſſa diffidere videatur. Quia mos erat Paciaudio undique arceſſere orna-

(1) *Vide ejus opus, quod inſcribitur* Monumenti antichi inediti, pag. 203.

menta ſcriptorum ſuorum, conjunxit cum diſſertatione de horologiis explicationem cujuſdam anemoſcopii recentiſſime in agro Romano inventi, quod occaſionem illi dedit omnem pene veterum Coſmographiae doctrinam exponendi. Lapis ſane pretioſiſſimus non modo XII. ventorum nomina aptis intervallis diſtincta, ſed & meridianum, aequatorem, utrumque tropicum atque binos polares circulos exhibet, ut exinde accuratum planiſphaerium cum anemometro copuletur. Artifex illius fuiſſe dicitur Eutropius, nec levi conjectura ducitur Paciaudius ad ſuſpicandum, haud diſtinguendum illum eſſe ab hiſtorico, quem etiam naturae ſcientia claruiſſe ſcimus. Ab his ad legem ſacratam Ithacenſium tranſit, quae ita deſcribitur, ut marmor non modo populi illius religionem prodat, ſed & ſacra Dianae praedia, agros decumanos, frugum vectigalia templo impartienda commemoret, ac diras poenaſque denuntiet poſſeſſori, aut conductori indictas, qui conventum legemque ſancitam violaſſet; quae quamvis in antiquorum libris disjuncta diſperſaque reperiantur, in hoc tamen Ithacenſium conſulto col-

lecta conceptiſque verbis expreſſa leguntur. Hinc ſeges ac materia Paciaudio ad explicanda multa, quae ſine eruditione Graeca intelligi non poſſunt, ut non hominem audias paucis & vulgaribus litteris ad rei antiquariae ſcientiam, ſed multis & interioribus eruditum, qui etiam, adhibita differendi elegantia, cum opus eſt, ratione & via philoſophatur. Ineptus ſane judicarer, ſi omnia ſingillatim recenſere vellem monumenta, quae in hoc opere a Paciaudio & diligentiſſime & docte explicantur. Is ſane multum Graecam hiſtoriam Graecorumque inſtituta, munera, religionem, mores atque artes illuſtravit, effecitque, ut illos aut inſcitiae, aut temeritatis ſuae poenituerit, qui haec ſtudia ſicuti levia contemnere videntur. Nanius ipſe, qui ſane oculos eruditos habebat, multum per ipſum additum fuiſſe ornamenti ad muſaeum ſuum judicavit, quapropter ab eodem, tanquam ab artifice ſummo poſtulare non deſtitit, ut quoniam tantum habebat otii, quantum jam diu non contigerat, & nova interim ex Peloponneſo Venetias advecta fuerant monumenta, non gravaretur exaedificare id opus, quod inſtituerat. Id ſe

praeſtiturum ſpopondit Paciaudius, quod ex his ſtudiis maximus ſibi fructus eſſet & jucunditas, quodque ſemel iterumque factum promiſſum ſolvere exoptabat de Peloponneſiorum monumentorum ſcriptura ſeparatim & copioſe diſſerendi, ex qua cum de varia ipſorum monumentorum aetate, tum de multiplici Graecorum paleographia aeſtimare liceret. Haec tamen neutiquam praeſtitit non timiditate & ignavia, ſed quia neceſſitas quaedam illi impoſita fuit omne ſuum tempus omniaque ſtudia ſua ad alienum arbitrium conſumendi. Vivebat, ut ſupra commemoravimus, ſuaviſſime Romae, quod erat apud multos & Cardinales, & Regum Principumque Legatos propter opinionem doctrinae & integritatis honoratus, quod ſecundum dignitatis gradum a Teatinis ſuis an. MDCCLIII. (Procuratorem Generalem vocant) obtinuerat, & quod non ſolum qui erant eruditi, ſed etiam qui eſſe ſimulabant, ejus jucundiſſimam conſuetudinem requirerent. Sed quia omnes ſapientes feliciter fortunateque vivunt, dum conſulant ſtudiis ſuis & aliorum utilitati, [illegible]atum a Philippo Borbonio Parmenſium

& Placentinorum Duce munus, ut praeeſſet bibliothecae, de qua comparanda cogitabat, & operibus, quae fiebant ad detegenda vetera monumenta in Placentinis montibus, ubi Velleja fuerat, facile ſuſcepit. Verum antequam illud obiret, negare haud potuit Friderico Marcello de Lantibus Cardinali, quin comitaretur magnae ſpei adoleſcentem Aemilium de Lantibus, dum is dignitatis inſignia deferebat Choiſeullio & Rhoanio Gallorum nobiliſſimis, quos Clemens XIII. Novembri an. MDCCLXI. in Cardinalium collegium adlegerat. Quod Gallis Paciaudius erat notiſſimus, magnis ab iis honoribus affectus fuit; eorum litterarios coetus frequentavit, & illuſtriorum benevolentiam ſibi conciliavit. Inviſit & Latharingiam, ubi a Stanislao Rege humaniſſime acceptus fuit; & cum rediens ad Italos ſuos tranſiret Veſontium, cum magna ſignificatione voluntatis collegarum erga ſe in illius urbis Academiam cooptatus fuit. Tandem exeunte an. MDCCLXII. Parmae conſedit, ut ad omnia, quae vellent Princeps & omnium illius conſiliorum hortator & auctor Fellini Marchio, praeſto eſſet. Decorum

annorum ſpatio (erat enim Fellinius in luxum effuſus, ut nil niſi magnificum illum delectaret) hujuſmodi inſtruxit Paciaudius bibliothecam, quae elegantia omnes Italicas ſuperaret, perpaucis copia & raritate librorum inferior eſſet. Neque illam ſolum indicibus locupletavit, ſed & de rarioribus libris, & de illuſtrioribus, aut non admodum notis ſcriptoribus ea litteris mandavit, quae non facile potuiſſet, niſi fuiſſet omnibus iis artibus, quae ſunt libero homine dignae, perpolitus. In hoc ſcriptorum genere admirabilis omnino ejus ſapientia videri debet, eaque conjici poteſt, ex iis, quae ipſe de praeclariſſimo Alcorani codice an. MDCCLXXII. vulgavit, & hoc ipſo anno, tu Bodoni elegantiſſime, & ſcriptorum Paciaudii cuſtos diligentiſſime, de eroticis ſcriptoribus ex hoc veluti theſauro ſumpta emiſiſti, ut tuam Longi editionem exornares. Neque minus Vellejatibus ſatisfecit. Scripſit enim de iis copioſe, utens Gallorum lingua, notavitque ubi fuerit eorum urbs, a quo quibuſque temporibus orta, quos honores acceperit, quos magiſtratus habuerit, quae bella geſſerit, quas leges ſanxerit, quas

paſſa fuerit vices, & quae ad nos uſque illius pervenerint monumenta. Haec non ſolum ordine, ſed etiam momento quodam & judicio diſpoſuit, ut ex quibuſdam capitibus recte explicatis ipſius urbis hiſtoria cognoſci poſſet. Diſſertationem ad Cayluſium Comitem miſit; ſed quae integra referri debebat in Pariſienſis Academiae Acta, a ſcriptoribus quibuſdam Ephemeridum mutila adeo ac deformata vulgata fuit, ut Auctor vix illam agnoſceret, & pene ſe fruſtra laborem in illa contexenda conſumpſiſſe judicaverit. Sed alia etiam majora fuerunt, quae curare debuit juſſu Parmenſium Ducis. Pulſis enim e ſuo regno Jeſuitis, qui ſcholas in ipſo habebant, ſic inſtitutioni adoleſcentium conſulendum putavit, ut praeterita tempora minime recordarentur. Inſtituit & in ipſa urbe Parma publicum Gymnaſium, & harum omnium rerum curam & ſtudiorum Praefecturam Paciaudio commiſit. Porro ipſe quidem factus eſſe videbatur ad hoc munus, quod & de hominibus, & de doctrinis omnibus rectiſſime judicabat. Plura ipſius Ducis nomine litteris mandavit, cum omnia ad certam rationis normam eſſent dirigenda.

Invitavit homines doctrina praeſtantes ad publice tradendas diſciplinas, & ne ullum ipſi urbi deeſſet ornamentum, te, immortalis Bodoni, Roma evocavit, ut in eadem omnium nobiliſſimum typographium inſtitueres, cujus memoria manebit, dum honos habebitur Graecis & Latinis litteris. Atque hae non modo, ſed & Hebraicae, philoſophia, matheſis, medicina, anatomia, omniſque res phyſica ita per ſummos viros excolebantur Parmae, ut in ea muſae omnes ſedem collocaſſe viderentur. Vel ipſa ſpectacula plena erant elegantiae ac ſumptus, & ſiquid erat, quod ad memoriam poſteritatis propagandum eſſet, aderat ſtatim Paciaudius aut architectus operis, aut inſcriptionum auctor. Tali modo cum omnium oculi in eum eſſent conjecti, & bene de nomine & dignitate ſui Principis meritus eſſe judicaretur, quia tamen, mortuo Philippo Duce, adverſa Fellini Marchioni acciderunt, quorum cauſſa cedere iis locis coactus fuit, in quae non modo auctoritatem, ſed pene imperium tenuerat, particeps illius calamitatum Paciaudius fuit, quaſi conſiliorum quoque ejuſdem particeps fuiſſet. Sed quam-

vis Fellinio omnia ſua ſtudia atque officia pro ſua neceſſitudine & debuiſſe confiteretur, & praeſtitiſſe arbitraretur, quia tamen nihil erat, de quo merito coargui poſſet (fuit enim ſemper in omni actione & cautus, & prudens, & providus) magna in ſpe erat non diuturnam fore rerum adverſarum perpeſſionem ea in urbe, cui tot pepererat ornamenta, & in qua dominabatur Princeps, cujus omnes ſuſpiciebant religionem atque aequitatem. Et hic quidem ubi agnovit Paciaudii innocentiam, & ubi ejus inimicorum, qui tanto viro deeſſe minime poterant, impetus reſederunt, revocavit ipſum ad ſuum munus penſumque, a quo paucos tantummodo menſes abſuit, & ad quod libentiſſime rediit, quamvis in otio & in litteris vivens apud Teatinos ſuos, remotus ab oculis populi ſe beatum fore ſperabat. Publicum enim eſſe oportebat ſuae fidei & innocentiae teſtimonium, ut ab ſe ſe omnem ſuſpicionem propulſaret. Mirabile vero fuit quomodo Chriſtianus & religioſus homo adverſam fortunam tulerit: magna enim eſt vis conſcientiae, ut nihil timeant & doleant illi, qui ſibi nullius culpae conſcii ſunt.

Poſt haec excitatur iterum, ſi non acerbum & apertum odium, attamen aut invidiae, aut odii non diſſimilis offenſio, qua de cauſſa Paciaudius, qui tranquillitatem maxime expetebat, a publicis muneribus ſe removere, ad otiumque perſugere deliberavit. Aegre id obtinuit a Ferdinando Borbonio; hic tamen coactus ab ſe dimittere cariſſimum hominem, ultro pollicitus eſt ei omnia, quoties redire Parmam vellet. Ut vero rediret triennio poſt quam illa acciderant, & ipſe jucundiſſime vivebat Auguſtae Taurinorum in ſinu & complexu ſuorum, vim quodammodo ei intulit, cui idcirco ceſſit Paciaudius, ut ne quas inimicitias reſidere in ſe, ejuſque benevolentiae ac fidei minus confidere arbitraretur. Tum in vocibus invidorum reſonare coepit quiddam moderatius atque humanius, & dum Paciaudius eximium ac ſingulare ſuum ſtudium Ferdinando Duci & litteris praeſtabat, illi plaudere cogebantur vel ii, qui paullo ante fuerant inimici. Cum porro ipſe pergeret ad ea ſolatia, quae non modo ſedatis moleſtiis jucunda, ſed etiam haerentibus ſalutaria ipſi fuerunt, inchoatum antea opus de hiſtoria

Magnorum Magiſtrorum Melitenſis Ordinis ad tria volumina perduxit, vulgavitque Parmae an. MDCCLXXX. Veſtibulum & aditum ad illud fecit illuſtrem. Nam ea de ratione conſcribendae hiſtoriae praefatus eſt, quae illum in dicendo elegantem, in exiſtimando admodum prudentem, & artis, quam tum primum profitebatur, peritiſſimum declarant. Cum vero hiſtoriam ſuam ab Ordinis ortu repetat, ab iis ſcilicet temporibus, quibus capta Hieroſolyma a Goffredo Buliono fuit, decem Magnorum Magiſtrorum vitas ſic explicat, ut iis omnem rerum memoriam, quae, ipſis Familiam gubernantibus, acciderunt, breviter, & ut mihi quidem viſum eſt, perdiligenter complexus ſit. Sed quid, inquies, poſtquam Melitenſium equitum res ab aliis hiſtoricis litteris mandatae fuerunt, habet opus iſtud novi, & quod uſui eſſe poſſit? Illud vero & nova quidem multa, & eam utilitatem, quam requirebat Paciaudius, ut, explicatis ordinibus temporum, uno in conſpectu viderent Lectores & quae ipſi & prudenter & pie & fortiter geſſerunt, ut Chriſtianorum gloria propagaretur, & qui eſſent mores, conſuetudines,

inſtituta et leges tenebricoſorum temporum, et per quos gradus res Melitenſium, ſeu Hieroſolymariorum equitum creverit, et ad eam, in qua nunc eſt, amplitudinem pervenerit. Ea propter non modo hiſtorici, ſed et politici ac philoſophi ſaepe partes agit, judicat ſapienter de iis, quae ceteri ſcriptores tradiderunt, et ut diligentiſſimus omnis antiquitatis inveſtigator cognoſceretur, ſigna, diplomata, ceteraſque hujuſmodi annoſas chartas explicat, interpretatur, omniaque optimo in lumine collocat. Hiſtoriam perduxit ad exitum uſque ſaeculi XII., et ut illa ornatior eſſet, effinxit numiſmata et inſcriptiones, quas maxime convenire Magnis, de quibus ſcripſit, Magiſtris rebuſque ab iis geſtis putavit. Et in hujuſmodi fictionibus, quarum exemplum primi Galli dederunt, erat ille quidem elegans, felix, copioſus, cujus laudis magnum quidem extabit documentum, ſi a te, Bodoni, proferetur, ut ſpero, in lucem *manuale* tuum *typographicum* Ruſſorum Reginae dicatum, cujus multa praeclara geſta, de quibus nulla unquam ſilebit aetas, ita numiſmatibus ipſe expreſſit, ut nihil excogitari potuerit elegantius. Vellem e-

quidem, ut a te quoque ederentur tot aliae inſcriptiones Latinae, quibus ille aut munera mittere ſolebat amicis, aut mortuos laudare, aut maritalia conjugia fauſta precari, aut vota ſolvere, aut poſteris memoriam prodere earum rerum, quas in bonum publicum Principes contulere, aut amicorum ipſorum cauſſa ludere. In his enim omnibus non adumbratam, ſed expreſſam antiquae elegantiae ac feſtivitatis imaginem licet intueri. Quid venuſtius, ut unam exempli cauſſa ponamus, illo emortuali canis elogio, quod unum ſatis eſſet ad convincendos erroris illos, qui contendunt Latinam linguam minime aptam eſſe ad exprimendas cum dignitate res ab antiquorum conſuetudine remotas?

Melampo . actaeonis . & lyciſcae . filio . cani venatico . ſtirpe . cenomano . omnium . quos tulit . gallia . tranſpadana . praeſtantiſſimo . cui . natura . ſic . praevalidos . tribuit . lacertos . ars . vero . & inſtitutio . tantam . ſagacitatem . fidemque . ut . capreolos . damasque . oculis . emissiciis . exploratas . per . ſaltus . et . dumeta . pernix . inſectaretur .

ſluenta . quae . ſemitam . interciperent . impavidus . tranſnataret . leporum . perdicumque . veſtigia . olfactu . ſcrutatus . eaſque . detectas . vigil . tacitus . immotus . obſervaret . caudaeque . trepidatione . de . praeda . moneret . leviſomnus . excubias . ad . poſtes . ageret . fures . latratu . domo . ac . pomario . prohiberet . neminem . tamen . morsu . corriperet . domino . fidiſſimus . lares . ſubeunti . aſſultans . blandiretur . noctu . facem . aut . laternam . dentibus . arreptam . illi . praeferret . viamque . monſtraret . mane . coquum . in . forum . eſcarium . comitaretur . indeque . nexilem . calathum . cibariis . refertum . domum . reportaret . quin . ad . famem . pellendam . vel . fruſtulum . ſuffuraretur . munditiae . retinentiſſimus . nullam . aedium . partem . aut . ſupellectilem . umquam . foedaret . herus . citam . ipſius . mortem . deplorans . ſepulcrum . dedicavit . in . lucu . malis . citrinis . conſito . ad . oram . lacus . Benaci . IX. Kalendas . ſextiles . MDCCLXXIX. vixit . annos . VII. menſes . III. dies . XIV.

Profecto nihil mirabilius elegantia Paciaudii, quae non modo apparebat in omnibus illius ſcriptis, ſed & in omni re, quam gerebat, quaque utebatur. Non enim dedecere religioſum hominem arbitrabatur munditiam, ſi nòn ſit odioſa, nec exquiſita nimis. Idem & feſtivus atque urbanus, & cum afflueret omni lepore ac venuſtate, cupide omnes ejus requirebant conſuetudinem. Nec ſane facile hominem inveneris, qui magis floruerit aut potentiorum gratia, aut aequalium amicitiis. Coluit vero praeſertim illos, tum Italos, tum exteros, ac praeſertim Gallos, quibus plurimum tribuebat in omni doctrina & arte, qui antiquitatis & eruditionis ſtudia exercebant. Ajebat enim cognationem ſtudiorum & artium non minus eſſe conjunctam, quam illam naturae. Cum quibuſdam illi quoque erat hoſpitium, narravitque mihi Sibilliatus (virum doctrina praeſtantem, & cui plurimum debeo, ſaepe et ſuaviter nomino) cum diverſaretur Parmae apud Paciaudium, nihil in illo vidiſſe niſi quod ſpecimen eſſet humanitatis, ſalis, ſuavitatis atque leporis. Hoc tamen unum in illo ſe deſiderare addebat, ut mollior eſſet ad

alio-

00023213

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 15 June, 2016